

XXXVI SUSRETI POZORIŠTA / KAZALIŠTA BiH - BRČKO

ANTOLOGIJA
BH DRAME
KAZALIŠNIH
SUSRETA

I

Srdjan Vukadinović
Jakov Amidžić

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-2(082.2)

ANTOLOGIJA bh. drame kazališnih susreta. 1 / [sastavili] Srdjan Vukadinović, Jakov Amidžić. - Brčko : Vlada Brčko Distrikta BiH, 2019. - 278 str. : ilustr. ; 26 cm

O autorima drama: str. 271-274. - Summary.

ISBN 978-9958-860-36-2 (Cjelina)

ISBN 978-9958-860-37-9 (Dio 1)

1. Vukadinović, Srdjan 2. Amidžić, Jakov

COBISS.BH-ID 28434950

Susreti pozorišta / kazališta - Brčko

Srdjan Vukadinović

Jakov Amidžić

ANTOLOGIJA B H DRAME KAZALIŠNIH SUSRETA

I tom

Brčko, 2019.

Srdjan Vukadinović & Jakov Amidžić
Antologija B H drame kazališnih Susreta

I tom

I z d a v a č:

VLADA BRČKO DISTRIKTA

Odjel za privredni razvoj, kulturu i sport

Za izdavača:

Pero Gudeljević

Recenzenti:

Prof.dr.sc. Darko Lukić

Prof.dr.sc. Darko Antović

Tehnički urednik

Abdulah Smajić

Saradnici

Emir Hukić, Jakub Halilović, Edin Memić

Književni klub P. N.

Tiraž:

300

Štampa:

GAMA Brčko

SADRŽAJ

Predgovor.....	7
Ibrahim Kajan: "KATARINA KOSAČA - POSLJEDNJA VEČERA"	11
Safet Plakalo: "PHOENIX JE SAGORIO UZALUD"	73
Zlatko Topčić: "GLAVOM KROZAZID"	133
Dževad Karahasan: „PRIKAZANJE“ („ČUDO U LATINLUKU“)	187
O autorima drama.....	271
Summary	275

IZ OBLASTI
KAZALIŠNE
UMJETNOSTI

Predgovor

Posebnu vrijednost Susretima pozorišta / kazališta u Brčkom i specifičnost izražajnih festivalskih obilježja daje domaća drama. Odnosno drama koja je pisana na jednom od jezika (bosanski, hrvatski, srpski) kojim govore konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini. To je osnovni lajt motiv Festivala u Brčkom. Na Festivalu mogu učestvovati predstave koje su nastale po dramskom predlošku nekog od autora koji piše na jednom od tri pomenuta jezika, ali nagradu za najbolji dramski tekst, svake godine po Pravilima Susreta, može dobiti pisac koji je iz BiH, odnosno koji ima prebivalište u ovoj državi. Na taj način se na jednoj strani želi popularisati i afirmisati domaća drama i domaći pisac u užem smislu, a u širem cjelokupni južnoslovenski dramski spisateljski opus. Dramski tekstovi koji su izvedeni na festivalskoj pozornici u Brčkom konstituišu svojevrsni vidljivi interkulturalni i intertekstualni dijalog koji je posvećen teatru i dramskom spisateljstvu.

Budući da su osamnaeste godine trećeg milenijuma bili trideset i peti Susreti pozorišta / kazališta, odnosno da je tada bilo četrdeset i pet godina njihovog organizovanja, ništa logičnije nije bilo nego da se povodom toga jubileja objavi "Antologija BH drame kazališnih Susreta", koja obuhvata nagrađene dramske tekstove od 2002.godine pa do godine u kojoj su bili XXXV Susreti po redu. Zašto od 2002.godine? Iz razloga što su pomenute godine obnovljeni Susreti, poslije desetogodišnje stanke u njihovom organizovanju zbog urušavajuće destrukcije koja je tada pogodila i bosanskohercegovačko, a cjelokupno južnoslovensko društvo.

I zato što je od tih XIX Susreta poseban naglasak dat domaćem dramskom tekstu. Mnogo više nego na predhodnih osamnaest održanih festivala, koji su organizovani od 1974 - 1991. godine.

Na taj način dramski pisac na Susretima pozorišta / kazališta zauzima posebno mjesto u strukturi i predstave, a i festivalskog zbivanja.

U osamnaestogodišnjem trajanju obnovljenih Susreta nagradu je odnijelo petnaest drama koje su nastale iz pera trinaest dramskih pisaca. Dva pisca (Dževad Karahasan i Almir Imširević) su po dva puta dobijali nagradu za najbolji dramski tekst. Tri godine (2002, 2006 i 2014) nagrada za dramski tekst nije dodijeljena ni jednom autoru, jer su stručni žiriji smatrali da pomenutih godina nijedan tekst ne zavređuje da dobije tu nagradu.

Izdanje "Antologija BH drame kazališnih Susreta" obuhvata četiri toma u kojima su uvršteni pobjednički dramski tekstovi. Svi autori objavljenih dramskih tekstova su dali saglasnost da se njihova drama nađe u pomenutoj Antologiji.

U prvi tom su uvršteni dramski tekstovi: "Katarina Kosača-poslednja večera (Ibrahim Kajan), "Phoenix je sagorio uzalud" (Safet Plakalo), "Glavom kroz zid" (Zlatko Topčić) i "Prikazanje", odnosno "Čudo u Latinluku" (Dževad Karahasan).

Dramski tekstovi koji su ušli u drugi tom Antologije su: "Igra plakanja" (Almir Imširević), "Balon od kamena - moja sjećanja" (Radmila Smiljanić), "Bizarno" (Željko Hubač) i "Otac na službenom putu" (Abdulah Sidran).

Po tri drame čine treći i četvrti tom Antologije.

Dramski tekstovi koji su ušli u treći tom su: “Kad bi ovo bio film” (Almir Imširević), “Koncert ptica” (Dževad Karahasan) i “Brašno u venama” (Igor Štiks).

Četvrti tom Antologije čine drame: “Drang Nacht Western ili Prodor na Zapad” (Dragan Komadina), “Mirna Bosna” (Boris Lalić) i “Naši dani” (Željko Stjepanović).

Četvorotoma edicija “Antologija BH drame kazališnih Susreta” samo je djelić onoga što se zove i čuva kao dramska baština Susreta pozorišta / kazališta. Objavljeni dramski tekstovi predstavljaju kontinuitet strukture što se zove festivalsko biće i trajanje. Kroz njih se može analizirati i razmatrati druga dekada Festivala, koja broji osamnaest Susreta, a koji su prvo Susreti kontinuiteta, pa potom Susreti kvaliteta.

Bogatstvo objavljenih tekstova i autora su temelj na kome se bazira dramsko stvaranje festivalskog tipa. Svi dramski tekstovi uspostavljaju svojevrсни dijalog između predstava, protagonista i institucija, a koji je nužna tačka razumijevanja festivalske prošlosti, ali i ključ samorazumijevanja budućih Susreta pozorišta / kazališta. Ono što je među koricama Antologije je nešto što je nezaobilazno i u cjelokupnom južnoslovenskom dramskom stvaranju. Sadržinske strukture tema koje su tretirane u objavljenim dramskim tekstovima su originalne i autentične. Obuhvataju dosta toga novoga u južnoslovenskoj dramskoj književnosti. Svi tekstovi predstavljaju drame atmosfere budući da svoj život poslije spisateljskog rada nastavljaju na pozornici. Oni su svaki za sebe svojevrсна hronika o životu, bilo sa individualnog ili kolektivnog stajališta. Svaki od njih na

specifičan i autentičan način (pre)ispituje sistem vrijednosti, kako, i što, i koliko (istorija, porodica, društvo) utiču na njega.

Zbog toga i “Antologiju BH drame kazališnih Susreta” poslije njenog objavljivanja treba i puno više čitati, a ne samo ono što je u njoj gledati na sceni. Iz čitanja pomenute Antologije uvijek se dobija neka nova energija i inspiracija koja će iskazati vitalizam karakterističan za sadržajnost objavljenih dramskih tekstova, ali i za sceničnost.

Ibrahim Kajan

**KATARINA KOSAČA -
POSLJEDNJA VEČERA**

LIKОВI:

KATARINA VUKČIĆ KOSAČA

pojavljuje se u tri lika:

kao bosanska kraljica u dobi od 54 godine

kao neudata djevojka u dobi od 23 godine

kao djevojčica Katarina u dobi od 8 godina

PAULA

dvorkinja, djevojka u dobi od 30-ak godina

GENERAL DON FRANCISKO

Dominikanac, 65 godina

STJEPAN VUKČIĆ KOSAČA

Herceg od Svetog Save, 40 godina

GOSTO

dvorjanin na dvoru Hercega Stjepana, 25 godina

MRAVAC

glumac, 20-godišnjak

MARA TOMAŠEVIĆ

kraljica bosanska, 17 godina

PROLOG

KATARININA MOLITVA

NOĆ JE SPOJILA ZEMLJU I NEBO. GOLEMI, OKRUGLI MJESEC.
POD NJEGOVIM SREBRNIM SNO POM - KRALJICA KATARINA,
PODIŽUĆI LICE, POČINJE TIHO I DRHTAVO SVOJU
MOLITVENU PJESMU.

NESRITNA LUNO, NESRITNA
BLJESNI NA NEBU SREBRENA
RAZVID' NAM PUTE NEVOLJNE
I NAS NA NJIMA, PROGANE
I NAS NA NJIMA, PROGANE

NESRITNA LUNO, VIDJE LI
AŽDAHE SILNE POHARE
KRALJA SU MOGA ZGAZILI
DICU MI, LUNO, UKRALI
DVORI SU, LUNO, KRVAVI

SAMA SI, LUNO, NA NEBU
SAMA SAM, LUNO, U BOSNI
UZMI ME SESTRO TI K SEBI
BOGU ME DRAGOM PRIMAKNI
BOGU ME DRAGOM PRIMAKNI

SCENA 1

GOTOVO NA RAMPI, LIJEVO: STOL I DVIJE STOLICE. NA SREDIŠNJEM ZIDU IKONICA: MAJKA S DJETETOM. ISPOD IKONICE JE NEVELIKA, LIJEPA, REZBARENA, BOSANSKA ŠKRINJA SA VIDLJIVIM, ALI NENAMETLJIVIM GRBOVIMA KOSAČA I KRALJEVINE BOSANSKE. NA ŠKRINJI JE TROROGI SVIJEĆNJAK. LIJEVI ZID JE PREKRIVEN ZAVJESOM, DIJELOM PREKRIVA I ULAZNA VRATA. SCENOM DOMINIRA DUGAČKI STOL, NA SREDINI JE STOJEĆI, ZLATNI KRIŽ. SAKRALNI, GLAZBENI MOTIV... PROSTROM SE KREĆU KRALJICA KATARINA I DRUGA PAULA. KATARINA PORAVNAVA MALO UKOŠENU SLIKU NA ZIDU. NAMJEŠTA ZASTOR. KRALJICA PODIŽE ŠKRINJU NA STOL: SKIDA S RUKE NARUKVICU, PRSTENJE I ODLAŽE IH U ŠKRINJU...

PAULA: Vi opet! Opet podižete! Ne smite ništa podizati, ne mogu vam dokazati! Zašto sam ja ovdi?!

KRALJICA: Paula, pa, ni u tvoju lijepu, bosansku glavu, nešto nikako ne može stati: ti si moja druga, nisi služavka! Bože moj, da te nema, ne bih imala s kim riječi prozboriti... A nekad se ni s najbližim govoriti ne može, o onom što je unutra, što me razjeda. A i ove me stvarčice... Na sve podsjećaju... Zato ništa ne zaboravljam, kao da se sve desilo prije kojeg hipa, a ne prije toliko godina...

PAULA: (Stavlja ruke, uz Katarinine, na poklopac otvorene škrinje.) Zatvorite. Spremit ću na čusto mjesto, neću vam ni reći di sam sakrila. Sami sebi rujete po srcu, ali tu nema pomoći... (Pokušava zaklopiti škrinjicu.)

KRALJICA: (Žustro) Samo tren! Pogledaj! Izronila je... između prstenja, ogrlica i tih čudnih džindžuvica iz dana... kad sam bila

sretna! Otkuda? (Ozarena) Paula! Rukavica! Isplela sam joj je, sama, imala je tako malu ruku! Bila je nježna, bojala sam se za nju, bila je providna, baš... Baš poput leptira! Zjenice mojih očiju... Vjeruj mi Paula, da sam onda znala sve bih učinila! Da budem zajedno s njom, i sa sinom... Jer, sve drugo je postalo besmisleno...

PAULA: (Dohvaća rukavicu, nježno, kao da će se razbiti.) Čekat ćemo je, mora nam se jedanput, s bratom svojim, vratiti! U Boga dragoga milosti išćem, samo da to dočekam pa da umrem smirena...

KRALJICA: Čekat ćemo... A što to mi čekamo? Znaš li koja je ovo godina? Tisuću četiri stotine sedamdeset i osma. Znaš li koliko je godina prošlo, od onda? Petnaest! Vani je svijet koji više ne zna ni da postojimo! Koliko smo klečale i puzale na koljenima po kamenju? Koliko još treba klečati i puzati?! (Vadi jednu po jednu stvar iz škrinje redajući ih po stolju: nakit, povelje... - mač!)

PAULA: Sklonite to! (...) Strpimo se još malo, doći će vrijeme... Pa vidio je Bog Milostivi... Sklonite, i zidovi imaju oči i uši! Ne gubite nadu, oči moje, sultan ih drži zarobljene, ali ih zasigurno nije pogubio... Ni princa, Šimuna, ni prelipu princezu, dite moje, mrvicu moju...

KRALJICA: Reci ću ti, dobra Paulo: ja sam svaku nadu izgubila... Držim se o nit, o ova slova ispisana po maču, u ovu posvetu mome voljenom, i meni. A znam, i ovo je, opet, lažna nada... Ovaj dar... (Čitajući s mača.) "Svjetlosti od rubina, kralju bosanskome Stjepanu Tomašu, pobratimu, i kraljici, ljepšoj od sjaja jutarnjega, Katarini, posestrimi"...

PAULA: Sklonite ga, molim vas! Znete li koga čekamo, samo što nije došao! (Počne žurno spremati nakit i povelje u škrinju.) Dajte taj

mač! Koliko nam je nesrića donio! Sultan! Zbog njega je kralj glavu izgubio! Mehmed-han! Sve zlo nam je došlo od njega! On nas je, taj nečastivi, najposlije, iz zemlje prognao... Kraljice, milena, ustanite, priberite se. On samo što nije došao! Pričekajmo ga, budimo još malo strpljive... Bar smo nas dvije naučile čekati.

KRALJICA: Baš tako bî. Sultanu je uredno plaćao danak, mač bi uobičajen darak, ali ga velmože optužiše da šuruje i da se nevjernim Turkom brati... Pa ubiše moga kralja, pa sve nizbrdo krenu... Pa kralja izabraše, a mog Sigismunda, mog Šimuna, kao da Bog nije ni dao! A mi čekamo, sve jednako misleć, kao da smo se jučer rodile: Pomoći će dobri ljudi! Bogati jedva čekaju da nam dukate posude za otkup djece nesretne! A onda, u onom smutnom vremenu, jesam, gledala sam da glavice svoje spasu... Da, da! Nema, draga, više ništa. Zaista, morat ćemo sebi odgovoriti, ako nikom drugom, što mi više čekamo? Niko više neće doći... Neće doći, Paula, čak ni glas... Tako mi nešto neko govori. Zaista, tako mi jasno neko govori: nemate više rašta čekati.

PAULA: Obje smo, milena, oslabile, postale smo malodušne: više ne vjerujemo nikome... Eto! Ne vjerujemo više ni samima sebi. Ali, ipak, nije sve izgubljeno....

KRALJICA: (Okrenuta prozoru.). Neretva i dalje teče kroz tvoje Drijevi, kroz vrata bosanska, a njojzi na obali - tvoji bili dvori, Mirkovića plemenitih!

PAULA: Ma posli ćemo, draga kraljice, samo kad gost ode, cijelu ćemo noć pričati, sve do zore...

Odjeknu tri odvojena mukla udarca drveta po drvetu. Paula hitro, gotovo trčeći izlazi iz sobe.

Katarina prilazi vratima dodirujući prstima ogrlicu. Poput srne je, puna blagosti.

PAULA: (Dotrčavši, uplašena.) Došao je! General je prid vratima!

KRALJICA: Smiri se, ne razumijem zašto se plašiš... To je sveti čovjek. Budi ljubazna, uvedi ga.

PAULA: Pazite... Sinoćnji me san ispunio jezom, molim vas, pazite na svoje riči, pripazite što govorite.

KRALJICA: Paula! Ma kad su se svi snovi ispunjavali!? To je dobročinitelj naš, što bismo mi bez njega?

PAULA: (Gri Kraljicu vrlo uplašena.) Istina je kraljice, ali moji snovi... Vi znadete moje snove... Pas u snu... Držao je baklju u zubima... Baklja se ugasila... Jer je psu navrla pjena iz čeljusti...

KRALJICA: (Prekida je nestrpljivo i odgurujući je nježno joj pridržava ramena.) Sad se lijepo priberi. Priberi se, milena! (Smije se glasno i gotovo veselo.) Pas za zubljom među zubima?! Sanjala si simbol tog reda Božjih propovjednika, Psa sa zubljom... Dominikanac. Strah nikako iz tebe da izađe, koliko li si ga se nagledala u Bosni. Draga moja Paula... A sad pođi pred uzoritog gospodina...

GENERAL: (Nasmijan, raširenih ruku, zastao na vratima.) Hvaljen Isus i Marija, visosti, draga, milostiva kraljice...

KRALJICA: Slava njihova na vijeke, amen!

GENERAL: (Razgleda prostor.) Ovo je dakle vaše čuveno rimsko skrovište! Kakva ugodna jednostavnost! Na zidu ikonica, pod njom misna svjećica. Zaista, skromnost jeste vrlina snažnoga duha. A Rimljani koji su uvijek žudjeli za raskošću, skovali su brojne mudre sentence o jednostavnom. I ne samo mudre, plemenita gospođo, nego nadasve lijepe i istinite. "Lijepo je u jednostavnom i skromnom! Malo je često veliko!" Itd, itd. (Promatra križ.) Krasan primjerak! Ugarski majstori?

KRALJICA: Iz Fojnice darovaše mom pokojnom kralju... (Pauli.) Dragi Paula, možda nam možeš ponuditi nešto iz tvoje slavne kuhinje...

GENERAL: (Pauli) U kuhinji je mladi don Zaro, molim vas, dopratio me, a kod njega je nešto... (Kraljici, smiješeći se.) Nešto baš zgodno za poticanje razgovora. (Dok Paula odlazi, Katarini.) Je li od zlata?

KRALJICA: (Puna blagosti.) Sve je iz Bosne od zlata, uzoriti generale.

GENERAL: (Koračajući do stola.) Moglo bi se i ovako reći: sve što je otišlo iz Bosne... od zlata je, a sve što je ostalo - pogano je.

KRALJICA: (Pognute glave.) Ne budite prestrogiji... Ljudi se pred silom saginju... I trpe. Sjetite se što je učinio fra Zvizdović. Zavidio je Osvajača žarom svoje vjere da mu je ispisao List slobode za katolike. Puno je vjernih ostalo... Pa, da pridemo... (Rukom će prema stolu.)

(Paula prilazi Generalu s crnom, kožnom tašnom, odlaže je, slijedom njegova prsta, pored svijećnjaka. Odlazi.)

GENERAL: (Prilazi prozoru.) Ljetne vreline nesnosne su. Da s Tibra bar malkice ne puše, u Rimu se zaista ne bi moglo izdržati. A ipak, pravi ga Rimljani baš sad ne napuštaju, oni ostaju u gradu, a došljaci i skorojevići odlaze u svoje prigradske vile - tako oljavaju čak i samoga kardinala Borgiju! – u svoje svilene brloge, da prostitite!

KRALJICA: Vrela ljeta možda su vrelija samo u mom zavičaju.

Paula bešumno unosi na golemom poslužavniku ovalni pladanj s prženim ribama, tanjure, jedaći pribor, bokal s bijelim vionom i dvije čaše. Stavlja i raspoređuje po stolu.

GENERAL: (Promatra.) Pa to je cijela raskošna večera! A zašto, milostiva kraljice, zar sam ja to zaslužio?

KRALJICA: Da nije pastrmki koje ste mi poslali, bila bi samo čaša mlijeka. A sad, kad su se već našle vašom dobrotom, onda sam i ja, sa svoje strane, bar nešto mogla pridodati. Mislim da ovo vino niste bili u prilici kušati: kupica hercegovačkog bijelog, zlatna žilavka, poput sunca, uz ribe iz rimskog bazena... Niste mi ipak odgovorili: Jeste li vi poslali ove divne pastrmke?

GENERAL: (kao zatečen, smijući se) Ja?! Pa to, kao ideja, jest zanimljivo, ali otkud vam baš takva namisao?!

KRALJICA: Paula mi reče: "Ostavio je jedan koji je i prije dolazio." Sada je doduše imao i jednu kratku poruku: "Kraljici, sa sigurna mjesta!" A zar vi, uzoriti, ne predstavljate najsigurnije mjesto u današnjem Rimu?

Paula dovršava serviranje i potom nalijeva čaše zlatnim vinskim samotokom.

PAULA: Ekselencije!

KRALJICA: Čaše su pune. Želim da vas pozdravim prvi put u mom malom, izbjegličkom domu. Dobro došli, nadasve cijenjeni generale, don Francisko! Nikad vam neću moći dovoljno zahvaliti...

GENERAL: (Prihvata čašu iz kraljičine ruke.) Da stalno budete među anđelima Gospodnjim! Živjeli i zdravi bili! A sad da vam kažem: to o sigurnom mjestu. (Sjedne za stol.) O sigurnom mjestu, kratko rečeno, pretjerujete. Nije ni inkvizicija ono što se o njoj priča! (Oduševljeno pridiže krajičak stolnjaka.) A što je ovo?! Ovaj krasni, ovaj jedinstveni stolnjak! Ma, molim vas, kakve su ove mustre, nevjerovatne šare, vez poput snoviđenja, pa ovo je uistinu neusporediva tapiserija, umjetničko djelo satkano od same biti nebeske čarolije kojem je mjesto na zidu ove skromne sobe! Vjerujte, nikada nisam vidio nešto tako lijepo! Ne, nemojte mi reći: znam, ovo su mogle izvesti samo vaše vrijedne, zlatne ruke!

KRALJICA: Pretjerujete, uzoriti generale... To je...

GENERAL: (Ulijeće joj u riječ.) Don Francisko! Don Francisko! Molim, zašto ne bismo bili jednostavni? Ostavimo mi Generala na njegovoj dužnosti. A ja večeras nisam na dužnosti. Došao sam kao prijatelj - prijatelju. Oprostite, prekinuo sam vas...

KRALJICA: To, o stolnjaku. To je jednostavni, domaći, bosanski vez... Motivi iz Bosne. Evo ovo, baš ste se laktom oslonili na njega, to je pejzaž iz Kraljeve Sutiske, tu sam svoju djecu rodila... Ovo su ptice bosanskih šuma, bosanski češljugari, bosanski slavuji puni

pjesama, pa jeleni granatih rogova iz naših šuma I zasjenjenih lugova...

GENERAL: (Smijući se.) Bosanskih! Zaboravili ste reći: bosanskih! Mada ste ovdje - ima li tome već deset godina? - vidim, vi ste svojim duhom potpuno u Bosni, a tijelom u Rimu! Nema više Bosne, kraljice, nema... Izgubili smo Bosnu... (Gotovo za sebe) Ali, Bog najbolje zna! Ljudi smo i nestrpljivi smo, ali je Crkva vječna, i bit će strpljiva i bit će ustrajna. Oprostite, prekinuo sam vas... o stolnjaku, tako poetično pripovijedate o tim prizorima, da ih i ja, koji ih nikada nisam vidio, vidim u duhu, žive i zelene...

KRALJICA: I kad spavam – isto ih takvim vidim, žive, čak ljepše nego što stvarno jesu. Kao kad sanjamo umrle... Ili otete, ili prognane... Što sam ja bez domovine? Tek sad znam što je zavičaj. Što znači biti pored domovine, a ne moći se u nju vratiti. Sad mi je jasna misao o progonstvu osuđivanih rimskih pisaca koji su pisali i govorili da je progonstvo iz domovine najteža kazna živu čovjeku. Jer, što je čovjek bez domovine?... I bez jezika svoje domovine?... Ovo što i ja... Mrtav čovjek.

GENERAL: Ne gubite nadu! Najvažnije je da sačuvate zdravlje... Ali, čuo sam da pobolijevate... Čujem da ste odbili i liječnika, mada sam osobno preporučio... Pa vi plaćete!

KRALJICA: (Odmahne rukom.) Ne opterećujte se, molim vas. Kod žena vam je to tako: kad ih ništa ne boli, žena će reći da je boli glava. Ponekad u sljepoočnicama osjećam strašnu bol, kao zamasi sabljom, a u novije vrijeme i kidanje u želucu. Paula me nasmijava svojim pričama o rimskim trovačicama, pa mi, očito, želi reći da me

možda neko truje! Ali to ne smije reći, jer mi sama priređuje najljepšu hranu koju mogu poželjeti... (Opazi da je Paula još u sobi) Paula, draga, hvala, mi ćemo se i sami snaći...

Paula izlazi puna brige.

GENERAL: Samo ti pođi, dijete...

KRALJICA: (Nastavlja.) Najposlije, što bi mene neko - sada - trovao? Pa ja nemam baš ništa osim krpica i male ostavštine djeci što im je ostalo od oca. Zahvaljujući vama, sa 20 dukata mi se iz Papina fonda plaća stanarina, a vašim trudom ovih mi dana započe pristizati i 100 dukata za ostale troškove! Eto! Uostalom, priče o bolnim koljenima, o astmi - puno kašljem, da svoja pluća razderem - pa sve bi to došlo i s godinama. Pedesetu sam davno napunila... Molim vas, poslužite se!

Glazbeni prijelaz. Kraljica podigne čašu. Kimnu glavama i otpiju po gutljaj. Tek što se Kraljica prihvatinoža i vilice...

GENERAL: Pogledajte, ponio sam sa sobom vašu vrijednu autobiografiju. Preveo ju je s bosanskog na latinski naš bibliotekar, naš Ragužanin, otac Mateo. Kaže da se podosta namučio, neke riječi nikako nije mogao pronaći u svom primjerku hrvatsko-latinskog rječnika... Obilježio je te vaše lokalizme na marginama... Stanak, dažd, mrganj, sij, kami, varda...

KRALJICA: Svakako ću mu pomoći. Mada, moram priznati, i sama počinjem zaboravljati bosanski. Kako ono kažu: naš slatki i slavni -

bosanski! A nije ni čudo, ipak sam ja ovdje u posebnom ambijentu i specijalnu tretmanu.

GENERAL: Ma molim vas! Ovdje ste kao kod svoje kuće, kao u svom vlastitu dvoru - kako ono rekoste - Kraljeva Sutiska! Kao u Kraljevoj Sutisci.

KRALJICA: Da mi date cijeli svijet, oduvijek je bilo ono što će zavijeka biti: domovina je domovina, a izbjeglica je izbjeglica. A za mene postoji samo jedna kraljevina: moja Kraljevina Bosna... I u njoj slavna Usora, vrlo Završje, od prkosa Hercegovina, blago Primorje...

GENERAL: (Pokriva usne čašom.) Bosna! Bila vijekom nevirom okružena i opet zlom nevjerom poharana.

KRALJICA: (Kao da ga nije čula.) A ovdje, ovo je moj izbor, zahvalna sam svima. No... Autobiografija? Sad se pitam jesam li je trebala napisati...

GENERAL: (Iznenaden, napet.) Valjda se ne kajete! Mislim, u nju ste ugradili i svoju oporuku, svoj testament, nije valjda da ste se predomislili? (Ustaje od stola i uzima crnu aktovku sa sehare. Zastane i ponovo pogleda križ.) Volio bih ga imati!

KRALJICA: Testament? Mislite na onaj dodatak u kojem, u zlu slučaju, ostavljam ponešto od kraljevske oskudice Pauli, Jurju... Mislila sam da to i nije neki testament... Mada su mi ga, reda radi, parafirali braća franjevci iz samostana Aracoeli, jer sam i njima ostavila u slučaju moje smrti...

GENERAL: Sve je u najboljem redu, visosti. Znam, pročitao sam: Jurju ostavljate tursko odijelo, Mariji haljinu, kćerki nakit, sinu očev mač i krunu... Sinu vlast nad Bosnom ostavljate...

KRALJICA: Ako su živi, voljela bih da imaju nešto od svojih roditelja... Ako se ikada susretnemo...

GENERAL: (Vrlo hladno.) Kao kršćani? Malo je tu nade... A što se tiče krune i vladarskog plašta, što ako se sin ne osvijesti?... I ne izliječi od kuge islamske?... Što ćemo onda?

KRALJICA: (Sa zebnjom.) Ostavljam u riznicu Rimskoj crkvi da Sveti Otac s njima raspolaže po svojoj volji... Zar nisam tako napisala?

GENERAL: Tako ste napisali. A to znači: Bosna postaje vlasništvo Rimske crkve...

Kraljica skoči sa stolice. Zgranuta je.

KRALJICA: Ne, uzoriti generale! Ja nemam pravo na to! Kruna, mač, plaš... pa to su predmeti, ali, u slučaju o kojem vi govorite, to nikako ne znači, to mogu potvrditi samo velike vojvode bosanske... (Sjeda.) Velike vojvode bosanske...

GENERAL: (Odlučno, lupkajući vilicom po rogovima bosanskog jelena.) To je vjerodostojan testament... To je oporuka! Kakva bosanska gospoda! Pa sam je papa potvrdio krunu kralja bosanskoga, a vašu knjigu, ako vam je već do toga, ja jamčim u ime onoga koji ju je već vidio... I na koga se odnosi jedan redak...

KRALJICA: To ste pokazali Svetom Ocu?! I zar se to može smatrati oporukom?

GENERAL: (Spustivši glas, umilnije.) Naravno! Evo, pogledajte i sami, donio sam izvornik. Međutim... Milostiva kraljice, zaboravili ste i vi, a i mi, uočiti jedan propust, ni sam ne znam kako se to desilo...

KRALJICA: Nije valjda ništa strašno...

GENERAL: (Osmjehnut.) Daleko od toga, jednostavno to se svima dešava: zaboravili ste potpisati. Pogle-dajte! Dajte nam pero, molim, odmah potpišite!... Ovo je posljednji list, potpišite, tu, na dnu stranice. Gdje vam je tinta?...

KRALJICA: Pa sve sam vlastitom rukom ispisala, čemu sad i potpis pod vlastoručnim pismom, uzoriti generale don Francisko.

GENERAL: Svejedno, potpis je neophodan. Tko zna, jednoga dana netko će, netko tko neće imati ni truni razbora, postaviti pitanje vašega testameta, autobiografije, bez potpisa..., molim vas, samo se vi potpišite... Evo, ovdje. Gdje ste rekli da je tinta? Aha, eno je, pored svijećnjaka.

General odlazi i hitro se vraća s perom i tintarnicom.

KRALJICA: (Držeći guščije pero.) Dajte da i to učinim. Nadam se da više nemam što uraditi.

GENERAL: Ne, ekselencijo, sada je kraj. Sve što ste mogli, uradili ste za Bosnu. Ovo je sada posljednja točka. Ili, kako'no kažu u zemljici Bosni: tačka na "i"! Imate krasan rukopis, vaša milosti! Čak i na dvoru vašega oca, u Blagaju, imali su dobre poznavaoce latinskoga, a u Bobovcu, gdje ste stolovali s vašim pokojnim mužem, Stjepanom Tomašem, kraljem - pisalo se visokim stilom. Da, da, vrlo vješto. Vrlo lijepa slova, krasna vam je rečenica... "Rodila sam se u Blagaju, u tvrdom gradu uzdignutom na vrh brda Huma, 1424. godine, od majke Jelene Balšić, zetske kneginje i oca Stjepana Vukčića Kosače, hercega od Svetog Save." (Za sebe.) Pasjeg

heretika. "Na kršćenju, baka mi je dala ime Katarina... Bila sam živa djevojčica, otac bi me podizao na obrubni zid tvrđave i pokazivao svijet koji se zelenio na sve strane"...

Poput kasnog sutona, svjetlo ostaje samo na njima zatekavši ih u "sleđenoj" pozi.

SCENA 2

Obojeno se svjetlo koncentrira na likovima Hercega i Djevojčice Katarine. "Dogurani" su na platformi što je izronila iza snovitih velova u pozadini.

DJEVOJČICA: Da sam 'tica! Tata, mogu li ja biti 'tičica koja leti?

HERCEG: Naravno, dušo, ti si moja 'tičica!

DJEVOJČICA: Mogu li letiti?

HERCEG: Samo u svojoj sobi! Ovdje, na vrhu brda, naša je kuća, vidiš kako je nebo blizu?

DJEVOJČICA: Tata, zašto je doli sve zeleno?

HERCEG: To je zelena zemlja, a zeleno je ono što raste. K'o što je tebi lipo ime Katarina, tako je ovim brdima i svemu zelenu među njima lipo ime - Humska zemlja.

DJEVOJČICA: Je li to cili svit?

HERCEG: To je naš svit.... Selo Kosor, i Buna. Vrač...

DJEVOJČICA: A nisi mi reko što je još ono... Ono.

HERCEG: Ono je Varda. Na toj je uzvisini jedan kameni stolac...

DJEVOJČICA: Kameni stolac! Ja ne mogu poniti stolac od kamena?

HERCEG: To je stolac samo za mene. Na njemu piše: "Sij kami varda! Či li si bio? Či li si sade? Či li nećeš biti?" Neditljom ja sidnem na nj, opašem svoj kožni remen i redom kažnjavam one koji su bili zločesti... Sve 'vako... (Lupne je nježno dlanom po stražnjici.) Po prknu!

DJEVOJČICA: Ja nisam bila zločesta! (Između smijeha i plača.) Ti mene voliš...

HERCEG: Naravno, ja volim samo tebe! Divojčice nikada nisu krive!

DJEVOJČICA: I ja volim samo tebe... Najviše na svitu... Vazda ću te voliti!

Slika sjećanja išezava.

SCENA 3

Slika sjećanja išezava. "Zaleđeni" likovi "ožive" i nastavljaju ponavljajući posljednje riječi iz posljednje replike u prvoj sceni.

GENERAL: (Čita kao i ranije.) "Tako je teklo moje sretno djetinjstvo u Blagaju, između neba nad gradom i orlova pod tvrdom." Oprostite, slušate li me? A ja mislio da ste zadrijemali, svjetlosti!

KRALJICA: Budnija sam nego ikada, uzoriti generale!... Jednostavno, možete sanjati i kad ne spavate... Kakav mir je bio, tada!

GENERAL: A sada! A kakav je sada nemir! Ne mogu čak ni zamisliti, a kamo li vjerovati da je tamo ikada bio, kako rekoste - mir. U Bosni?! Kako?! Kako, kad je tamo i onda i jučer i sada - sve puno nemirnih ljudi! A sada, sada su još nemirniji! Sada se, možda, čak

sve i ruši. Kraljevstvo se zaravnava. Ali, vi ste sigurni. Vi ste pod blagom rukom samoga Svetoga Oca... Pape!... U bogomštićenu Rimu gdje je uvijek mir. Pa i ovaj predio u koji ste se srećom nastanili, predio je potpunog mira, na kraju grada, na osami, ali potpuno siguran i pod savršenom zaštitom. (Zastanbe i lupne prstom po snopu papira.) Kakav stil! Poput blistave lirske proze.

KRALJICA: Da ste imali zgodu čitati Vladislava! Moj najstariji brat dijake je dovodio do očaja kada bi im popravljao rečenice. Otac se njime ponosio...

GENERAL: Zaista, to će biti vrlo teško shvatiti, tu bošnjačku virtuoznost. Moglo bi se reći, najposlije, da je sve to bilo uludo, prava šteta...

KRALJICA: Šteta? Kako, zašto, ne razumijem vas...?

GENERAL: Jer ih je, gotovo redovito, ispisivala ruka nečastivih, prljavih, poganih patarena! U vašoj domovini oni su, nadam se da vas ovo – kao katolkinju koja je spoznala svu heretičku, bogumilsku opačinu – više ne ljuti, da su dakle onamo-oni, vragom tjerani, zavodili slatkim riječima I ispisima nečuvene ljepote! Zašto? Samo zato da đavao lakše zavlada, da zavede I zavlada! Uvijek se uzbudim, kad se prisjetim dana kad sam isljeđivao onutrojicu... Sjećam se njihovih imena: Đuro Katičić, Stojšsn Tvrtković I Radmil Voćinić..., posla ih vašpokojni suprug, njegova kraljevska ekselencija, nedge u svibnju 1461. "Tri prvaha hereze moćna na kraljevu dvoru..." tim ih je riječima popratio napismeno neretni vaš suprug. .. Nikada ih neću zaboraviti. Koliko truda... da potpišu... odstupanje od bogohulna nauka, da križ nije svet nego proklet (drvo za vješanje) – tako su ga zvali, zamislite, molim vas! Od sedam

sakramenata nijedan nisu priznavali! Ni sakrament krštenja, ni sakrament braka, ni sakrament smrtnog otajstva! Ni zakletve! Bar da su priznavali Svetoga Oca, da je nasljednik Svetoga Petra - ne! Svoju su hižu, prijavu brvnaru, nazivali prečistim mjestom! A Rim?! Ne smijem ni pomisliti, a kamo li izgovoriti. (Šapuće): Prijestoljem Satanela!

... Uvijek se uzbudim kad se prisjetim dana kad sam isljeđivao onu trojicu... Oni! Najposlije su priznali zablude. No, nama je savjest mirna: tek kad se priznaju zablude, zavlada mir u srcu, u vlasti, u kraljevstvu, kao što je mir sada i u vašoj duši, vrijedna kraljice Katarina. Nama je savjest mirna: uradili smo koliko smo mogli.

KRALJICA: Mir, žuđeni mir. Samo njega nedostaje ljudima. A ja ne znam jesam li pogriješila... Što sam napustila domovinu, što sam napustila svoju tužnu, nesretnu kraljevinu... Nekada nisam ni svjesna suza... Jednostavno: plačem, a da to i ne znam. Ponekad se bojim zaspati, bojim se da me ova guka - evo je, stoji u prsima i pritišće - ne uguši u snu. Kako je lahko reći: mir! Ali... Duša hoće pravdu! Kako je lahko reći: ne uznemiruj se. Kako - kada je cijeli svijet nemiran i kada svako nasrće na svakoga!

GENERAL: Vi, vi ste sada ovdje, to trebate potpuno shvatiti, u osiguranu utočištu - narodski rečeno: mirni do kraja života. I što je najvažnije: ispunili ste sudbinu svoje domovine.

KRALJICA: (Rezignirano, ali prisobno i sa sviješću.) Promatrala sam sudbinu svoje domovine: promatrala i vezla stolnjake! Možda sam se trebala snažnije suprotstaviti?...

GENERAL: (S pokroviteljskim kikotanjem.) Hahaha! Jest, Bog vas je dao kraljicom, ali, visosti, što ste vi mogli? Vi, žena u Bosni!

Doduše, kraljeva žena, ali u Bosni razlika je samo u priboru za jelo: narod jede prstima, a kraljica žlicom i vilicom... Tja! Tu je taj uzao o kojem i mi razmišljamo. Evo, baš mi recite: komu biste se vi mogli suprotstaviti? Valjda... Sultanu?

KRALJICA: Trebala sam se snažnije oduprijeti svima!

Stanovito vrijeme šuti, a onda nastavlja tihim, ali odlučnim glasom.

KRALJICA: Zapravo, morala sam se suprotstaviti! Zaista, sada ste mi otvorili oči: ja nisam bila kraljica, ja sam bila samo kraljeva supruga... Ili, kako i vi to kažete, njegova žena. Gruba je već bila ono što ja nisam bila... Jelena Dabišina, Gruba... Ona se opirala!... I ja sam se svima trebala opirati.

GENERAL: (U istom tonu kao i ranije.) Dakle - svima? I Papi svete Crkve katoličke?

KRALJICA: (Žalosno se i kratko nasmije.) Sveti Otac zasigurno ne griješi!... On je najbolje mislio... Ali, vidite, vi!... Vi koji razumijete ljudsku slabost... Sveti čovječe, što je bilo sa mnom? Što je s mojom dušom? S mojim srcem? Što je s tajnama ženine duše, majčinskom ljubavlju za koju kažu da nema usporedbe?

GENERAL: Oprostite, ovo nije ispovijed, naravno!... Dopustit ću sebi jednu vrstu, nadam se dopuštene, crkvene razuzdanosti, pa ću reći, a vi ne zamjerite... Toliko sam se puta uvjerio da vreli rimski kolovoz utječe na vaše ljude, na toplokrvne južne Bošnjane i južne Bošnjanke: baca ih, ako su mladi, u vrtloge ljuvene, a ako su, pak, u lijepoj krijeposnoj starosti, javljaju im se čudesni resantimani, zrače nekim osobitim i osebnim fluidom, nečim bliskim čežnji,

nešto poput lirike poganskih grčkih pjesnikinja... Naravno, ovo nije nikakva usporedba, niti aluzija, ali ste se izrazili... Izrazili ste se neobično, kao da vas je nekada, neki muškarac, možda suprug, da, baš on, pokojni kralj, učinio nesretnom... (Tiho, i srdačno i tajnovito.) A mi smo sada sami, i neće doznati tko doznati ne smije!...

KRALJICA: (Ponovo se gorko i kratko osmjehne.) To nije baš jednostavno kazati... Ko pita ženu, čak i kad je "mala princeza", oliti "humaska vojvotkinja", pa čak i kraljica bosanska? Voljela sam svoga muža, Bog mi je svjedok!

General prisno spusti ruku na preklopljene kraljičine šake.

GENERAL: Rasteretite svoju dušu, kraljice: meni, najposlije, možete reći sve što vas muči.

KRALJICA: Zapravo, više me baš ništa ne muči! Sve je to iza nas.

GENERAL: Zato i možete reći...

KRALJICA: Sve je, među ljudima, jedan račun... Jedan veliki račun...

GENERAL: Kako da vas shvatim? Mislite na vjeru, na brak, na mirovne sporazume, na ratne sukobe... Na djecu... U vašoj autobiografiji, čudno, nigdje traga ikakvim sumnjama, mada o vjeri i o politici gotovo i ne govorite... Kao temama, naravno.

KRALJICA: Autobiografija! Što može obuhvatiti jedna kratka autobiografija u pet-šest kratkih poglavlja?! Obitelj, Djetinjstvo, Mladost, Brak, Djeca, Izbjeglištvo.

GENERAL: Da, imate pravo. No, ništa niste zapisali o svome "različitom" vjerskome porijeklu. Preskočili ste ono što svi pričaju da

ste voljeli, dok ste bili djevojkom: isticati, kako bi rekli u Hrvatskoj i Slavoniji, svoje bizantsko, raško, plavokrvno serbsko podrijetlo...

KRALJICA: Da se ljudi nisu mijenjali, još bismo bili na drvetu... Kada bi svi preci ulazili u autobiografiju, (s blagom veselošću) svi bismo mi svašta otkrili... Što određuje čovjekovu bit, supstancu, kako kažu učeni teolozi?... Krv?... Po sebi znam da to i nije tako... Kakvom može biti razlika u krvi pravoslavnoj od krvi katoličke? Zar ne nasljeđujemo Prvoga čovjeka i prvu ženu koje je sami Gospodin stvorio?... A vi, vi imate pravo, naravno!... Preskočila sam ono što je mimoišlo moj život kraljice: ratni sukobi, špijunaža, diplomatia, povelje, sporazumi... Ni na jednom jedinom papiriću ja nisam imala priliku, a zapravo, ni pravo potpisati se! Da, a Gruba, kad je kralj Dabiša umro, u ime svog dječaka, vladara još nezrelog, jest! Ona jest, a ja nisam... (Zaljubljeno se osmjehne.) Ja nisam bila vjerna...

GENERAL: (Zgranuto.) Kraljice!?

KRALJICA: Nisam bila vjerna Kralju.

GENERAL: Isuse Kriste! Pa vi poričete sve što ste netom, evo, prije pet minuta potpisali! Kada smo vas, dušu spašavajući, u pravu vjeru uvodili, primili ste sveti sakrament! (Postranice.) Bosanska prevrtljivosti. (Izravno.) Jeste li, kćeri, prekršili sakrament bračne svetosti?

KRALJICA: U mislima svojim, uzoriti... U mislima, plemeniti don Francisko... A gospodinu Kralju, njemu sam bila potpuno vjerna supruga... Ali, u mislima!...

GENERAL: (Odahne.) Bar to!... Pomislio sam da ćemo sve morati podvrgnuti ponovnom ispitivanju... Oprostite, razgovoru... (Ozbiljno odšuti.) A zašto to, vrijedna kraljice?... Zar niste rekli onako kako je

zapisano? Pokušajmo to pronaći... (Lista papire.) Brak... Brak... Brak... Aha, evo tog poglavlja!... "Do mene su dopirala šaputanja da me prose, da ću se udati u Italiju, u Firencu, a onda prođoše mjeseci praznine, bez ikakva glasa... Poslije toga zaredaše glasovi da se pokreću prosci iz Zete, iz kuće jednoga rođaka, u majčinoj postojbini, ali se onda desi, baš u onu večer kada su došli glumci dubrovački" ...

General i Kraljica bivaju zatamnjeni. Tama potraje dok Paula i Mara iz tame ne otpjevaju...

PAULA & MARA:

Bog je nama kušnju naminio,
dabogda je na dobro iznio,
aždaha je zemlju popalila,
satanel je srca zavadio...

SCENA 4

Svjetlo obasjava minulu zbilju, prostor na galeriji i u njemu veliko ogledalo. Herceg Stjepan kicoški suče brkove. Kozmetika: mirisi, losioni za kosu, puder... U tom ga poslu zatiče Gosto.

GOSTO: Kraljev poslanik je stigao!

HERCEG: (Ne prekidajući svoj posao.) Pa šta onda? Koji poslanik, kojega kralja?!

GOSTO: Poslanik Dabiživ, kralja bosanskog Stjepana Tomaša.

HERCEG: Nevoljnik! Dakle, šalje izaslanika?... (Grohotom se smije.) Da me neće špotat što mu nijesam doš'o na krunjenje? Ili hoće da mu čestitam što mu je papa Eugenije iskov'o krunu, ali je još drži u svom trezoru, dok i d'ilom ne osnaži ono što se od njega traži. Ništa se ne dobiva onako: sve se plaća na ovom svitu.. Nešto dinarima, nešto dukatima, nešto zemljom... A nešto i krvlju i ludim podilama. A čime je Toma platiti naumio? (Lickajući se pred zrcalom.) Krunidbenom svadbom sa Svetom Stolicom... S računom u krvavoj valuti crkve ovdašnje, u hiži didovoj. A, Gosto? (Ogledajući se u ogledalu.) Pa, dobro izgledam, a?... Jesu li ti Dubrovčani išta doveli? Reci, što zbori naš lipi poklisar?

GOSTO: Želi vas viditi, gospodaru... I to, naglasio je - u četiri oka!

HERCEG: A što će me gledati, Boga ti?... I to još "u četiri oka"?!... E, vala, neće!... Reci glumcima da se pripreme!... Prvo ću Katarini čestitati rođeni dan, a poslanik kralja svih Bošnjana, ma da je i sami kralj - neka popričeka!

GOSTO: Molio je: "Hitno!"... Nosi vam kraljevu knjigu.

HERCEG: Kralj bosanski Stjepan Tomaš, žutokljunac što je koliko do sinoć hrk'o u brvnari sklepanoj od trupaca! Pa ko njega uopće šljivi?! Vojvode bosanske za njega ne bi dali ni prebijenu paru, ma su ga iz nevolje izvukli iz bujadi.... Jer, da njega ne nađosmo, još bi nam onaj... Onaj što ni bosanski zboriti ne zna... Herman... (Zasebe.) Čuj mu imena: Herman Celjski?!... (Izravno.) Po ženskom nasliđu, oporukom ludova Tvrtkovića, što nije umio ni ovarisati 'di triba, eda bi muškim čeljadetom kuću podigao! Imamo mi Kotromanića, kraljevske krvi, a to što su rođeni "od tajne ljubovce", kao da je to bitno! Ali... Od krvi interes je jači! Pogledaj ti sada tog što ga iskopasmo iz bujadi i usturismo u kralja!... E, moj Gosto, moj Gosto! Taj će uraditi i najgore... To će sigurno uraditi... Samo da krunu obećanu natakne, natak'o je - znaš na što!?

GOSTO: (Sramežljivo se smije pokrivajući usta dlanom.) Vi se srdite na njega?...

HERCEG: Ti bi bio bolji kralj od njega!... Njemu nedostaje što i tebi: slaaaavno koljeno Kotromanićevo! Ugled, što no rijet? Rekoh kako je na svit doš'o: u bračnoj postelji, ali sa strane. I on i brat mu Radivoj, koji odveć s Turcima šuruje i smeta mu gdje god može. Kopilan nad kopilanima! Da prsten bljesne, mora biti od zlata. Da cipele zasijaju k'o mletački dukat, moraš ih dobro izglan-cati. Da se usturi kruna, mora se imati potpora bosanskih vojvoda, mene na priliku. A Toma? Sam je k'o sinja kukavica... Ali mu je žena ovakva (pokaže uzdignutim palcem). Bombonček! Što kažeš, vi to mrsni ne smite radit'?!

GOSTO: Ne mogu se ja s vama izniť, moj gospodaru! Ali... Izađite mu u susret, primite ga.

HERCEG: Mog'o bi i on mene primit... Za onu stvar... Zar to stvarno ne može čekati jutra... (Ponovno zateže ukrasno remenje po sebi.) I što sad misli Toma? Misli jado: Papa će mu priznati što je s perja stres'o dušu svoga naroda, što je izdao svoje dobre bošnjačke krstjane... I Dida našega, bošnjačkoga, koji ništa na svitu ne traži... Osim da se bude dobar sve do svoje smrti... E, sad, Boga mi, boj se, moj Gosto, moj babune iz Ilića... Za krunu! U usta bih mu je ugur'o, da je tu! (Za sebe.) Ali, to se više ne daje ispraviti. Kralj je, pa se ti sad koprcaj moj Šćepo! Nać' mi je njegovu bolu, pa ga onda šćepati i vodati k'o što ja umijem i kako ja hoću, a ja, bogami, baš dobro taj pos'o umijem raditi!

Žamor, veseli glasovi razgovora koji se približava.

GOSTO: Dolaze gospodarica i Katarina, gospodaru... I dvorkinje... Slušaju nas...

HERCEG: Pa šta ako slušaju? More bit' su i čuli. Pa cili svit zna šta ja mislim o Kralju Tomi: da je đubre.

KATARINA: (Bahnuvšui) Oče, glumci su došli, majka i divojke baš prodoše, čekaju vas.

HERCEG: A Vladislav i Vlatko?

KATARINA: Vladislav i Vlatko nasmijavaju malu Maruzellu... Tata, kako je čusta! To joj je glumačko ime. Dovedi je Dubrovčani iz Firenze, zamisli!... A mala meni viče: "Za tebe sam Elizabeta. To mi je krsno ime..."

HERCEG: (Šeretski.) Velika stvar, a Gosto? Velika je stvar ako je mala.

KATARINA: Je li to zagonetka?

HERCEG: To ja Gosti!... A veliš, moji stidljivi momci nasmijavaju malu... Ako je nijednom ne uštinu tamo gdje je najdeblja, pos'o im neće valjat! Nego, reci ti meni, je li tu i onaj naš glumac, kako se ono zove?...

KATARINA: (Oduševljeno, emotivno.) Mravac! Tu je i samo se smije, tata... K'o ludov!

HERCEG: Sigurno na tebe, sigurno si mu dala povoda! Zatalabana budala!

KATARINA: Taaata! Kako možeš?!... A u kamari je i neki...

HERCEG: Golub-pismonoša. Idi do njega, Gosto, i uzmi tu poruku! Neka negdje prilegne... Da ne kvari raspoloženje. (Krene, ali se vrati po malu kutijicu.) Zaboravih dijamant...

Glazbeni prijelaz, kratki karnevalski motiv.

SCENA 5

Herceg ponudi Katarini ruku, pa silaze sa galerije u dvoranu, prostor koji do ovog trenutka nije bio osvijetljen. Podno stepenica gotovo se sudare s Gostom koji nosi svitak poruke.

HERCEG: Šeptljavi Bosanac! Ti je, dakle, stiglo iz Bobovca?

GOSTO: (Sa strahopoštovanjem.) Da, iz Bobovca, gospodaru!

HERCEG: Šta je? Pa nije valjda smak svita!?

GOSTO: Kraljeva je poruka... Reče mi je da vam je uručim... I da odmah vratim odgovor...

HERCEG: (Istrgne mu kraljevu pečaćenu poruku iz ruku.) Daj mi tu knjigu... Došao je pokasno, a nismo ga ni očekivali... Pozvao sam glumce, Katarinin je rođendan... Ali, pošto je rekao da je hitno (ide prema proscenijumu) odmah ću moći i odgovoriti... (Čita na samoj rampi.) Pa, ovo je nevjerovatno!... Kupuje moju neposlušnost!... Ali, ova Tomina ideja nije loša! Nije nikako loša! Zaista, ni u snu!... Hahaha!... Pa to je Božije davanje! "A Papa smatra brak sa Vojačom nezakonitim"... Znači... (Podiže lice, napeto razmišlja, pa iznenada prasne u smijeh.)

KATARINA: (Dotrčavši do njega.) Oče, što vas je to toliko odobrovoljilo? Kraljeva poruka?

Iz pozadine se primiče lijep mladić, Mravac. Ustreptao je, gleda samo Katarinu.

HERCEG: Pa sad, reći ću ti. Ali ću reći i svima, odjedanput! Gosto, najavi moju ulogu!

GOSTO: Gospodar Šćepan Vukčić Kosača, herceg od Svetoga Save!!

HERCEG: (Prebacujući iz ruke u ruku baršunastu kutijicu, svečano.)
Draga moja gospo Jelena, dico moja, vridne vojvode i knezovi humski, ovu sam večer darovao svojoj kćeri, svojoj princezi - Katarini, za rodni dan koji pada, evo, danaske. U ovoj je škatuleti dar... U ovoj je škatuli baršunastoj, prelipi, skupi dijamant, brušen u Amsterdamu, ali je Katarina najlipša i njoj treba cila kruna s tisuću dijamanta brušenih od tisuću draguljara! (Nakon što se prolomi pljesak.) Sad priđi da ti majčin i moj darak uručim, kćeri, očito posljednji put u ovoj blagajskoj palači...

(Mukla i rječita stanka tokom koje se prilika onoga mladića, Mravca, izdvoji i zamisli.) Ovom poslaniku odskorašnjeg kralja bosanskoga, Stipana Tomaša Kotromanića, evo, vi ste mi jamci, dajem odgovor na njegovu prosidbenu molbu: Katarina Kosača bit će bosanska kraljica!

Tren zapanjenosti, glasni uzdasi, potpuni tajac. Mravac se kriomice izdvaja i pri izlazu krikne: "Živila kraljica!" Istrči u noć i niko ga ne vidje. Ostali, kao da ih je neko probudio, kliču, odobravaju, grle se međusobno. Herceg se izdvaja sa kćerkom, očinski je obgrljuje... Glasovi se stišavaju, a svjetla trnu. Domalo će iz mraka izroniti užežena svijeća i njena svjetlost će obasjati lica Mravca i Katarine. Njihov djalog / šapat poput lahora ispunjava cijeli prostor.

MRAVAC: Govorio sam: Bit ću tvoj vid i tvoj sluh. Ali ti postade moje sljepilo i moja gluhost. Govorio sam: Budi Kraljica moga srca! Ali ti postade kraljica zemlje u kojoj ću zakopati svoje srce.

KATARINA: Prva moja ljubavi i jedina moja ljubavi! Nisam te nikom spomenula osim Gospodaru svjetova, Bogu Jedinome. Moja uzaludna ljubavi, ne zaboravi me. Po dobru me pamti. Na ovom svijetu djevice slušaju očeve, a supruge muževe. Samo Bog sluša srca zaljubljenih.

MRAVAC: Voljet ću te do kraja života.

KATARINA: Nikada te neću zaboraviti.

Svjetlost svijete išezava i zavlada tama iz koje dopire pjevanje Katarine, te Paule i Mare kao lightmotiv i neka vrsta foršpana onome što slijedi, a što se zapravo već dogodilo.

KATARINA:

Smiluj se nama, Bože Milosni,
pomiluj sirotu, Vječni, Budni,
rabu svoju, Katarinu, udovu
kralja što zginu na Božjoj pravdi.

PAULA:

Smiluj se nama, Bože Milosni,
pomiluj i mene, Mudri, Iskreni,
rabu svoju, Paulu Mirković -
bezgrešnoj pute otvori, Nebesni.

MARA::

Smiluj se i meni, jadu i čemeru,
kraljici nesreće, potonjoj, Mari -
otkloni, Bože, prijetnju smrtnu,
počinih, možda, zgrjehu nevidnu...

SCENA 6

Svjetlo obasjava Kraljicu i Generala koji akcentirajući opetuje repliku s kraja treće scene.

GENERAL: "Ali se onda desi, baš u onu večer kada su došli glumci dubrovački"... (Znatiželjno, unoseći se.) A potom, što se potom desilo?

KRALJICA: Udala sam se.

GENERAL: Mislim, u Blagaju, je li se tamo, tih dana, još nešto desilo?

KRALJICA: Jest, odmah, ujutro... Ujutro, Mravac, naš prvi dvorski glumac nađen je... Pored izvora Bune... Letio je, propadajuć', dvije stotine metara, s vrha naše tvrđave... A otac mi je davno rekao da tamo lete samo orlovi, a Mravac, on nije bio orao, on je bio... On je bio... Mravac. Glumac.

GENERAL: Tako je Bog htio.

KRALJICA: Ne znam.

GENERAL: Znači, taj Mravac. Na njega ste mislili, kad ste mi rekli da niste bili vjerni... U mislima...

KRALJICA: I vi ste to uočili, a ono drugo?

GENERAL: Koje drugo?

KRALJICA: Račun!... Račun, časni oče... Kupac je ponudio najveću cijenu. A ja? Ja sam, dakle, bila očeva baršunasta škatuletica. S brušenim dijamantom. Koji nema dušu o kojoj se toliko govori... Što je s mojom dušom, uzoriti? Isus tvrdi da i ja imam dušu čovjeka... Bilo me stid! Kako me bilo stid, dobri oče... A kada sam prvi put vidjela kraljicu Vojaču, kada sam na dvor privedena... Smješkali su mi se baruni i boljari i njihove fine dame u svili i kadifi... A onda krajičkom oka vidjeh i nju: stajala je u pozadini, sa spremačicama, držeći za ruku četverogodišnjeg Stjepana i gledala me potpuno suhim i praznim očima koje baš sada vidim: bez imalo prijekora, ali ni s trunkom osmijeha, oče. Poželjela sam da se zemlja otvori, da propadnem, samo taj trenutak da prođe... Ona me gledala oduzeta glasa i prava da progovori, prava da ima svoj krevet, da ima svoju odaju, prava da bude majkom svom sinu princu Stipanu Tomaševiću, koji će naslijediti svoga oca... A ja!... Ja više nisam vidjela ništa drugo osim tih suhih očiju, i male bore u čelu, neke brige majke - puno sam kasnije shvatila - majke kojoj su presjekli vezu sa svijetom koji joj je na dohvat ruke, ali joj više ne pripada. Mi smo zadržali njezino dijete. Zašto, oče?... Valjda da joj gorčinu gorčijom učinimo? Zato što je voljela Tomaša i što mu je, po zakonu bosanskom, prisegla bračnu vjeru na način, koliko bosanski toliko i ljudski, i zadivljujući: "Vjerna ću ti biti i dobra ću ti biti za cijeli život." Beščutno učinjeno: pušćenica!... Ali, zemlja se nije otvorila i ja nisam propala. Samo sam mislila: nikada ga neću moći voljeti kao što ga je ona voljela! Stjepana Tomaša.

GENERAL: (Napeto, isprekidano, s hinjenom brižnošću.) Smirite se... Opet govorite gluposti... Visosti!

KRALJICA: To su vama gluposti!... Kakve gluposti?

GENERAL: Vrlo ste uznemireni!... Možda biste trebali lijek!... Sestro Paula!... (Diskretno) Vojača nije bila udata kako Bog zapovijeda: to je bio divlji bosanski brak bez ikakve svetosti, bez sakramenta. (Izrugujući se.) "Hoćeš li mi biti vjerna i dobra?" - "Bit ću ti vjerna i dobra!" To nije ništa! "Ljudski"?! Azijatski! Ovo je kršćanska Europa, milostiva kraljice Katarina! Da, da, ništa me ne gledajte... Nemojte me tako gledati!... Papa je poništio taj brak kao ništavan... Priznao je, doduše, sina iz tog braka jer je mali i kršten istodobno kad i Tomaš, tako da je sve postavljeno u najbolji red. Što tu sad ne štima, molit ću lijepo?

KRALJICA: (Glasno se smije.) Oprostite, oče, ali se ne mogu obuzdati... Pa to je... Pa to je - najbolji vic kakav još nisam čula.

GENERAL: Paula!... Dajte joj nešto!... Brzo!...

KRALJICA: Ne bojte se, nije mi ništa, ne treba mi nikakav lijek!

GENERAL: Molitva je najbolji lijek. Pomolimo se, kraljice.

KRALJICA: Stalno Bogu dosađujem svojim molitvama! Prvo sam Boga molila da osvijetli Vojačino srce, i da vidi mrak moga srca. I moju nevinost. Onda sam molila Djevicu Mariju da kuću mojih roditelja sačuva, da se nesretna majka Jelena vrati domu svome, pa sam gospodina Isusa molila da s majkom i Dubrovčanima rat protiv oca obustavi... Bože moj, u koje sam patnje zapadala, a zbog čega? Svi su od mene pomoć iskali i očekivali: Ti si kraljica, pomози nam!

GENERAL: Bilo je tako kako je Bog odredio... A kada smo već na toj temi, vrlo ste diplomatski zaobišli privatnu dimenziju sukoba koji je vaš otac imao s Dubrovnikom i samim kraljem Tomašem.

KRALJICA: Sukob? Da je bio sukob! To je bio rat do istrebljenja! Da nisam postala bosanskom kraljicom, možda bi moj otac bio ponizniji, prema Kralju bi se ponašao s manje grubosti, a ovako, valjda je računao da ima pravo, dao mu je svoju vlastitu kćer, a najposlije, ne treba zaboraviti da sam po baki praunuka i srpskog despota, s kojom mu je, dotad neuglednu, neznanu Kotromaniću i "kralju od nevolje" skočio vladarski ugled. Tomašu je bila, vi to najbolje znadete, za vratom i stalna Papina požurnica: "Riješi pitanje heretika! Izvrši obećanje koje si mi zadao!" A moj mu je otac... Odmagao u tome... Štitio je bogumile, otvarao im sve svoje kapije u Hercegovini... A onda Dubrovčani... Dubrovčani!... Oni nemaju skrupula! Misle i djeluju po logoci: "Sve je lipo, ali su penezi najlipši!" U Blagaju su nam pune pismohrane njihovih molbenica, zahtjeva, prosvijeda, poniznih intervencija... A sve zbog poreza koji im je uvijek previsok! A zarada, e, ona im je "uvisk premalena"! I zbog tog trgovišća u Drijevimama, dođoše u sukob... Teško je bilo razumjeti mog oca: umjesto da izgadi, on je od buhe pravio međeda; umjesto da s njima nađe kompromis, on im je uinat uvodio nove porez. Sjećam se jednog za koji nikada niko nije čuo: za prijelaz stada, ovčarima je udarao taksu imenom travarina. Ali, sve je to bilo u povelju i valjda bi tamo i ostalo da drva na vatru ne baciše majka i brat, ljutom pjenom od bijesa posuti.

GENERAL: Ljutnja krijeposne gospođe, majke vaše Jelene, bila je na svom mjestu.

KRALJICA: Ne kažem da nije. Ali ju je trebala odvojiti od državnih problema.

GENERAL: Ne mogu se s vama usuglasiti. Vaš je otac bio državnik. Vojvoda bosanski!... Gospodar života i smrti nad Humskom zemljom... On bi, doduše, više volio reći – Herceg od Svetoga Save – naslov je posvetio nad pravoslavnim moštima Nemanjića, u raskolničkom, lažnom svetištu Miloševi, a zašto, molim?! Iz čudna, izopačena prkosa, samo da se ne pomisli da je katolik, kad već nije otvoreni ortodoks! On je iličenje paklenog, dvoličnog, gnusnog babuna!

KRALJICA: Ne sudite ga prestrogo, uzoriti. Ko tamo nije živio, teško mu je shvatiti...

GENERAL: Molim vas! Ima stvari koje su uvijek iste... Svijet počiva na principima: sve što on radi – radi herceg, I državno I privatno – istoga se obraza prihvaća. Kraljice, zar vi, recite, imate jedno srce za ljubav, a jedno za mržnju...? To sam negdje jednoć pročitao, tako je jednostavno a tako silovito, I nadasve istinito! Vidite, vaša gospođa majka, pa I brat Vladislav, oboje su vrlo mudro postupili. Trebalo ga je kazniti! Kal I nemoral, to je njima, patarenima, “bogu milim”! tako svojstveno! Herceg Stjepan! I k tomu: Od Svetog Save!

KRALJICA: Ali rat, prečasn, rat! Vladislav ga je istjerao iz Blagaja, istjerao ga iz našeg Ključa, uzeo mu utvrdu I grad Ljubušu! Jasno je što je htio: htio mu je uzeti život! I sjesti na njegovo mjesto. Hvala Bogu da se to nije dogodilo, jer prokletnik je onaj koji ubije svoga oca! Hvala bogu milosnomu da nije prosuo krv roditelja, ne bi se pakla spasio, najveći bi smrtni grijeg počinio. Najposlije, život Bog daje, I samo ga Bog ima pravo oduzeti...

GENERAL: Bio je nevjernik... Bio je - bludnik! Da ga je Bog da ubio!

KRALJICA: Ne govorite tako!... Molim vas ne govorite tako!...

*Kraljica uzmiče u dubinu scene dok svjetlo trne. Tama potraje dok
Paula i Mara otpjevaju...*

PAULA & MARA:

Smiluj se nama, Bože Jedini,
podaj i nama bar ono što dade
košuti sretnoj u Jahorini,
da ne lutamo svitom prognane.

Odazovi se nama, Milosni,
odazovi se nama, u Bosni...

SCENA 7

Sa svjetlom magla koja puzi tlom i neravnomjerno se u pramenju uzdiže i širi. U tom sfumatu nazire se potpuno siv, od života ispražnjen predio. Iz magle izranja Herceg.

HERCEG: Kakva pohara!...

Poput utvare iz dubine se ukaže Katarina zaogurnuta crnim ogrtačem i kapucom preko glave. Zastane: neodlučna je kao i svaki duh koji ne zna kamo bi.

HERCEG: Kaaa... Tarina?!...

Katarina hitrim potezom smiče kapucu i potrči....

HERCEG: Oči moje!... Moj ptić!... Moj orlić!... Sad mogu ostati...

KATARINA: Zar si mislio?...

HERCEG: Mislio sam... I spremao se... Moje oči!... Jedine moje oči uvijek milosne!... Sve je propalo, osim tebe... Kradem se po svojoj vlastitoj zemlji, poput ubice kojeg traži cili svet... Ne spavam, u dvore ne slazim... U ruho svoga roblja se oblačim... Sad si ovdje! Ne boj se!

KATARINA: Ne bojim se, sada se više ne bojim... Baš kao ni onda kada si me, malu poput mačića, podizao na blagajski zid... Pogledala sam, kao iz neba, na našu palaču u Vraču, na naš Kosor... I na Vardu... S koje si dilio pravdu...

HERCEG: A na svitu nije bilo pravde... Morao sam je ovim rukama praviti!... A onda... Rekla si, nikada nisam zaboravio, nešto što ne prolazi, što sam tražio ciloga života, a samo si mi ti rekla...

KATARINA: Nikada te neću prestati voljeti. Tako je bilo: nikada nisam prestala. Sve ostalo je nešto drugo...

HERCEG: Ljutiš li se na mene?

KATARINA: Ne ljutim se. I kad bih mogla, zar bi to koristilo ovim ruševinama? Prevrnutoj zemlji? U boju sasječenima? Živima, koji su negdje otišli... Kakva je ovo zemlja, gdje smo sada, oče?

HERCEG: (Klonuvši, starački poklekne.) Pusta je... Ovo je pusta zemlja...

KATARINA: Razići će se magla... Ukazat će se spaljene kuće... Treba se vratiti u Blagaj... Trebam tvoju pomoć, oče! Pogledaj me: ti si moćan kao i onda!... Trebam te! Priberi se, traži da se sastanem s bratom Ahmedom, da mi sultan vrati sina jedinoga i kćerku moju, mog vrapčića prenježnog.

HERCEG: Poštedio ih je... Spasio ih je... A Turci, okrutno su me prevarili... Sve su nas prevarili... Ti i ne znaš: Vladislav je još u njihovu taboru... Nikada mu neću oprostiti... Turci sami ne bi znali tajne prolaze i bogaze: tvoj ih je brat, izdajnik, doveo i za nagradu je pola Hercegovine dobio.

KATARINA: Vladislav!?

HERCEG: Znam da znaš... I ja sam... Što bih se stidio... I ja sam, nekoć, onda, prije petnaest godina, koliko li, kada me je s materom izdao i priključio svoje čete bosanskim i dubrovačkim, pa me, oduzevši mi gotovo svu Hercegovinu, izbacio k'o psa iz Blagaja...

KATARINA: (Dovrši očevu rečenicu.) ...Turske čete doveo!

HERCEG: (Pravda se.) Gotovo sam bio i Novi izgubio!... (Na njeno podozrenje.) Htio je moju glavu!... Koga sam mogao pozvati da me izbavi?!... Tvoga muža Tomaša?... Mlečane?...

KATARINA: Doveo si turske čete!...

HERCEG: Vapio sam, a pomoći nije bilo niotkuda! Žena s kojom sam spavao i izrodio djecu, stavila se na čelo horde ubica!... A moj nasljednik? Ne traži ništa osim očeve glave!... A kralj bosanski? To znaš iz prve ruke... Moji su razlozi bili drukčiji, bilo je biti ili ne biti Hercegovine i mene u Hercegovini!... (Tiho, gotovo kao u povjerenju.) Zato sam zvao Isa-bega i pošteno platio...

KATARINA: Spasio si svoju Hercegovinu, ali je Bosna oteta... Zar ne uviđaš da se grad ne može spasiti ako pada cijela kraljevina?...

HERCEG: Ovdje na vrhu je naša kuća. Vidiš kako je nebo blizu.

KATARINA: Nisam tica... Nemam ništa... Neko mi je okrutno ubio muža... Djeca su spašena, ali otuđena... Oče moj mileni, prazne su mi ruke... Sva mi je utroba zgnječena... Došla sam da me pomiluješ svojim dlanovima... Dodirni me... Ohrabri me... Vidiš li moj put u ovoj magli: trebam li i ja svoj život spašavati, bježati... Dubrovčani mi od straha ne daju ni prenoćiti u Gradu, u palači darovanoj mome kralju... Ustravili se... Čuju topot turske konjice... Spremaju mi brodicu za Ankonu... Bježi, govore, a ja ne mogu bježati... Nemam s čime bježati... Imam djecu za koju nisam ništa pouzdano čula već dvije godine... Jesu li uopće živa? Pomozi mi, pošalji glasnika Ahmed-paši... Nije, valjda, zaboravio da je bio Stjepan i da promjenom vjere nije prestao biti mojim bratom!... Ako mi je

pomogao da im spasim živote, neka ih sada spasi u ime Boga jedinoga i sina njegova Isusa Krista! Trebam ih!

Herceg zaplače, najprije muklo, pa glasnije i glasnije, sve do u urlik.

KATARINA: (Šapatom čvrste odluke.) Oboje ih trebamo, oče!... Pogledaj! (Ispod crnog ogrtača izvuče srebrni mač.) Mač za moga malog kralja, mog sina Šimuna! Kada dođe moj sin u Bosnu, reci Ahmedu, doći će pravi nasljednik krune svoga oca Stjepana Tomaša Kotromanića... Ovo mu je nasljeđe... Mač koji je Kralju i meni darovao sami sultan Mehmed II el Fatih... Ispisujući na njemu... Pogledaj!... "Pobratimu kralju Stjepanu i posestrimi kraljici Katarini".

HERCEG: Sve ima dva lica, ali koje je pravo lice, istinito, ono koje nam govori kako valja i kamo dalje? Svaki vazal je dobio takav mač od turskog silnika: stotine mačeva je podijelio Mehemed II... I sam imam jedan... Vladislav, sin moj okrutni, ukrao mi ga je i, eno ga, opasao se njime i šeta po turskom taboru pred Moštarskom kulom. Koliko će mu vrijediti? Neće mu mač sačuvati ni vlast ni glavu. Ili će bježati ili tražiti drugu pomoć...

KATARINA: Da je ima, već bi je našao... I sam bih tamo potrčala...

HERCEG: Katarina, molim te! Sada me dobro shvati: odavde pa do kraja istoka ljeska se zeleno more... A ja ti kažem... Jer, davno je rečeno: ili se pokloni, ili se... Ukloni...

KATARINA: Dok budem disala, pa makar išla sve do nakraj svijeta, tražit ću svoju djecu... Ništa me nemoj nagovarati... Jer ću...

HERCEG: Dušo moja jedina!... Sve spava... I sve drhti od strave koja brda obara... Samo je jedno mjesto s kojeg se, kako vidim, nešto pokušava, kćeri moja...

KATARINA: (Živne.) Podrži moju nadu, oče moj.

HERCEG: Kamo bi otišla kćerka u nevolji?... Svome ocu bi otišla... Svome nevornom ocu Šćepanu...

KATARINA: Bojim se da te ne razumijem, oče...

HERCEG: Ti si kraljica! Ti si majka - kraljica! Podizala si božje kuće po Bosanskom kraljevstvu, nisi se odvajala od franjevaca. Sveti Otac zna svaki tvoj korak. A kamo bi otišla kraljica - kršćanka?... Otišla bi svome ocu.... Svome Svetom Ocu... Moje su oči oslabile i više ne vide kroz maglu, baš ništa osim smrti... Ali, onaj u Svetom Gradu ima oči na svakomu mjestu... Bojim se da me baš sada gledaju... Otiđi k njemu!... Nema za tebe drugog spasa, ako spas postoji...

KATARINA: (Grlj ga kako se grlj posljednji put.) Nikada te nisam prestala voljeti. Čak mi je i toplo od tebe na ovoj studeni! Dobro si mi rekao. Pođi sa mnom u Rim! Pođimo skupa!

HERCEG: Star sam ja za to... Čini mi se da sam već sve proživio... Ali ti nisi... Ti si živa! (Otpravlja je u dubinu i dok svjetla trnu za njom dovikuje.) Sjećamo li se života poslije smrti?... Ako to bude istina, ti ćeš živjeti i na drugom svijetu... Moja dobra, lijepa, pametna djevojčice... Kraljice bosanska!... Kćerko hercega Stjepana Vukčića Kosače!...

SCENA 8

Svjetlo obasjava Kraljicu i Generala na pozicijama s kraja sedme scene. Netom prekinuto Kraljičino sjećanje ostaje da "visi u zraku".

KRALJICA: Niko me nije tako volio... Imala sam 24 godine kad sam se udala! Znete li?! Bila sam... Već stara cura za koju su "bolje partije" prohujale... A on!... Podjednako je imao nježnosti koliko je imao i grubosti... Molim vas, pustite.... Bio je... Bio je tako živ... Čovjek!

GENERAL: Da je bio čovjek, a ne nečovjek, ne bi, prije svega, za Vladislava isprosiro Firenčanku, donu Elizabetu... Ili Maruzzelu... Ili neku treću... A bilo ih je - ohoho!... Isprosiro za Vladislava, pa je sam... Oprostite, povukli ste me za jezik!... Ne, to ne mogu ni izgovoriti!... Pa je sam sramno obljubio!...

KRALJICA: (Potiho, skrušeno.) Nije nju niko isprosiro... Dodeli su je, tu ženu... Vrlo slobodnu... Trgovci iz Italije... Pa je s ruke na ruku predali Dubrovčanima... Muškarci tako razmišljaju: imamo pravo na svaku ženu... Živim i znam da je tako. Kada bi za to ubijali muškarce, u Bosni ni jedan na životu ne bi ostao.

GENERAL: Oženjeni to ne rade.

KRALJICA: Nemojte se ljutiti, časni generale. Ja o tome više znam.

GENERAL: To rade nevjerni patareni! Pripadnici naše svete Crkve su čisti od te potvore.

KRALJICA: Radije ne bih o tome. To je tužna tema, časni. Možda moj muž nije smio stati na stranu moga brata, jer je i tako već bio zakrvio sa mojim ocem...

GENERAL: Vaš hvale vrijedni suprug, kralj Tomaš - Crkva će mu uvijek biti zahvalna - konačno je započeo ono što se već jednom moralo... Uništiti s lica Božje zemlje te bijesne pse...

KRALJICA: Da je bar objasnio bogumilima prednost i istinitost katoličanstva... Sin Božiji, Isus Krist, nije ubijao one koji mu nisu prišli, on im je pričao, on se neistini suprotstavljao vatrenim govorima, on je liječio, uvjeravao čudima neviđenim liječeći gubave i dižući na noge nepokretne... On je čudo ljubavi i dobrotu širio kamo god da je došao..., pa su ga zbog dobra i zbog ljubavi groznim čavlina na križ, oblivena ljudskom krvlju, razapeli. Ali, kralj, moj dragi suprug, moj Tomaš, nije tako postupio... A to nije smio ni časkom zaboraviti, jer to je njegov vlastiti narod!... Nije imao drugog naroda!... Protjerao ih je... Spaljivao ih je u kućama, kao bijesne pse, kako sami rekoste... A zašto?!... Znam, znam... Vi se ni u ovomu složiti sa mnom ne možete... Neće me nikada niko uvjeriti da Bog ne želi ništa drugo osim ljudske krvi... Bog je prokleo brata Abelova, jer je prosuo po čistoj zemlji krv bratovu... Bog je - nije li uzoriti? - prokleo sjeme Kainovo! Zato znam: Bog Jedini najviše mrzi prolijevanje ljudske krvi, i ničim ne opravdava, i nikomu nije dao tu moć da sapere kletvu koju je on ubojicama namijenio. Njegovim je ustima rečeno: ko ubije jednoga nevinog čovjeka, kao da je cijeli svijet pobio; ko spasi jednoga nevinog čovjeka, kao da je cijeli svijet spasio... Ne!... Ne!... Ne, vrijedni, dragi, sveti čovječe.

GENERAL: Ima stvari koje vi očito ne možete shvatiti, pa ih nećemo ni dirati. Očito, tako je Bog htio.

KRALJICA: Da je Bog htio, svi ljudi na cijelome svijetu bili bi iste boje, istoga jezika i iste vjere, a nisu, uzoriti generale. A zar nije rečeno: svi su ljudi braća...

GENERAL: Ali to ne znači da neke usputne, sitnije greške u stvaranju svijeta nisu počinjene! Da nisu, Bog nam ne bi poslao svog vlastitog sina, Isusa Krista i, po njemu, Vijest Radosnu!

KRALJICA: Opet ću reći ma što o meni mislili: Isus je za mene Božija ljubav, a ne Božija strijela!

GENERAL: Da, da, da... Ne bih sad o teologiji! Vratimo se mi zbilji... To, o Tomašu. Mislim da je odlično započeo akciju čišćenja korova iz naše Božije bašče, ali nije bio dovoljno ustrajan... Samo je 40.000 heretika protjerao u heretičku zemlju Hercegovinu, pod skute heretika hercega... Zanimljivo, nikada nije objašnjeno kako se desilo, ni što se to desilo, pa da se vaša cijenjena gospođa mama i vaš vrijedni brat Vladislav pokorno vrate kući i pokore Stjepanu Kosači? U pismohrani sam imao čak i prijepis ugovora koji su, sa tim satrapom, mužem i ocem, morali poput sužnjeva uhićenih, potpisati "o vječnoj poniznosti"... Zamislite, ugovor o pokornosti?!... S kim? Sa vlastitom suprugom, sa vlastitim sinom! To se nikada i nigdje nije desilo!

KRALJICA: Ne vjerujem da je to takva tajna, kad svi znaju. Htio se, pod stare dane, zaštititi...

GENERAL: Ne znam od koga se htio zaštititi i kako je uopće, kojim nagovorom, došlo do tog sporazuma? Baš bih želio od vas, iz prve ruke, doznati...

KRALJICA: Kada se vojna razmahala, kada je otac vidio da ga njegov sin, njegova supruga i njegov zet - koje li ironije - uz podršku

Dubrovčana, žele baciti u more, zbijajući ga samo na onaj jezičak istočnih strana i selišta oko Novoga, kada je shvatio da mu svakog trena mogu otkinuti i samu glavu, uradio je ono što je i prije, u nevoljama, znao uraditi...

General kojem nije do odgovora, jer ga već zna, ispoljava patvorenu znatiželju.

KRALJICA: Pozvao je u pomoć... Pozvao je... Jer je želio svoju glavu sačuvati... I sultan mu je odgovorio... A Isa-beg Ishaković, sjedio je u Vrhbosni, prijatelj brata mi najmlađeg... Stipanov prijatelj... On mu je pomogao...

GENERAL: Zašto brata ne zovete njegovim pravim imenom?... Ahmed!... Nije, valjda, da vas je stid tog imena? Nomen est omen.

KRALJICA: Da... Da. Brat mi je sjedio pored samog sultana. Sultan je poslao samo jedno pismo. Pismo je sve riješilo. Pismo, ništa više. Nikakvi pokreti odreda, ni strijelaca, ni kaznenih bojni... Tomaš je spustio ruke niza se, Dubrovčani su se povukli u svoje granice... Doduše, izaslanik Rimske crkve zasigurno je odigrao neku ulogu, ali o tome, za razliku od vas, ja premalo znam... Sve u svemu, svi su se povukli, ostavili su Vladislava samoga... Svaka nas je nevolja napadala, i svi su mislili da nas, zato što smo mali, trebaju ubijati i otimati naše zemlje i naše gradove... A tada, dobri generale, svakoga zovete u pomoć. Svetost je života, uistinu, iznad svega! Zar nije, uzoriti don Francisko... Zar nije u čovjeku dio Božijeg duha kojim nas je nadahnuo kada je od gline Prvog Čovjeka napravio na priliku svoju? Sve se treba upotrijebiti da se obrani život, on je

neponovljiv, kao što je neponovljiv svijet koji nam je Gospodar darovao, pa zato ga se svim sredstvima treba braniti... I zemlju... Zavičaj u kojem, u vjeri iskrenoj, valja život proživjeti...

GENERAL: La-la-la-la!... Odosmo mi predaleko!.. A molit ću lijepo, kraljice: zašto nas niste pozvali?

KRALJICA: Ja nikada nisam vladala Bosnom.

GENERAL: Bilo je žena kraljica koje su se odličnim pokazale... Kada se samo sjetim: kraljica Izabela Aragonska! Koja je to samo snaga bila... Veća negoli u najpametnijih muževa! Znete li kako smo je nazvali? Izabela Katolička! Tko zna, možda ste i vi to mogli postati, u maloj Bosni... Možda je to čak moglo biti i jednostavnijim negoli u maurskoj, u muslimanskoj Španjolskoj... Punoj Isusoubojica, žutih, prljavih Židija...

KRALJICA: Nisam imala priliku. Papa je odmah poslao krunu mome pastorku Stjepanu Tomaševiću, sinu Vojačinu... A i ja sam kralju darovala... U mukama sam mu rodila živa i zdrava nasljednika... Moga Šimuna...

GENERAL: (Cinično.) Sad je, doduše, i on... U Stambolu, na Bosforu...

KRALJICA: Znam. O tome sam sve napisala. Međutim, čudno je to...

GENERAL: Mislite, čudno je što je Stjepan Tomašević naslijedio svoga oca?

KRALJICA: Znajući što znam, na zemlji više nema čuda. Čudno je to da nikada niko nije pokrenuo pitanje smrti moga muža! Moj je muž umro u vrlo delikatnim okolnostima, okružen svojom najužom

rodbinom: starijim sinom, proglašenim kraljem i knezom Radovanom, svojim bratom...

GENERAL: Umro je od zmijskog ugriza... Pa to je svima poznato...

KRALJICA: Umro je da moj sin ne bi došao na vlast. A trebao je naslijediti svoga oca u Bosni. Tomašević je već imao, ženidbom sa Jelačom-Marom, kćerkom despota Lazara, srpsku krunu, da, da, ali je ostao u nekoliko mjeseci bez nje, Turci su ga protjerali... Sve oko te smrti, sve je vrlo čudno: ako postavite bilo kakvo pitanje, nećete dobiti pravi, suvisli odgovor.

GENERAL: Na primjer?

KRALJICA: Gledajte... Tomašu se, ne prvi put, požalila njegova strina Margarita, da joj imanje neprestano napadaju vlastelini Kurjakovići iz Hrvatske, a kako nema muška u kući, jedanput ju je jedan pokušao i napastvovati. Na njezinu očajnu molbu, Tomaš pošalje sina i brata da "srede stanje".

S potonjim riječima Kraljica postaje potpuno odsutna duhom. Šuti i kao da nešto osluškuje.

GENERAL: (Nestrpljivo.) Pa, jesu li "sredili stanje"?

Kraljica ne odgovara, jer do nje iz dubine već dopire Paulin i Marin duet / lightmotiv.

PAULA & MARA:

Bog je nama kušnjju naminio,
dabogda je na dobro iznio,

aždaha je zemlju popalila,
satanel je srca zavadio...

GENERAL: (Još nestrpljivije.) I?!... Jesu li "sredili stanje"?!

Kraljica i nadalje nema nikakav odnos prema Generalu, jer do nje sada dopire sve glasnija i razgovjetnija Marina arija / lightmotiv koja će se okončati kao da je Mara pred vratima.

MARA::

Smiluj se i meni, jadu i čemeru,
kraljici nesreće, potonjoj, Mari -
otkloni, Bože, prijetnju smrtnu,
počinih, možda, zgrjehu nevidnu...

GENERAL: (Krajnje nestrpljivo.) Pa, jesu li "sredili" to "stanje", napokon?!

KRALJICA: (I nadalje odsutna duha, šapatom.) Izgleda, zapravo, da jesu... Sjećam se, prišla sam prozoru... (Prilazi prozoru.) Vidjeh kraljeva brata Radovana... I vidjeh princa Stjepana... Uzjahivali su konje... Pomalo pijan, Radovan se smijao i psovao... A u taj tren!...

Oštro i jako kucanje na vratima na koje Kraljica uznemireno reagira, dok General ne ostavlja dojam da je išta čuo.

KRALJICA: A u taj tren, baš kao i sada, kucanje na vratima... Čujete li, don Francisko?

GENERAL: Ništa ne čujem. To se vama samo pričinja: vaš duh stalno nekuda luta... Sjednite, molim vas!

General ustane i kao da će krenuti prema Kraljici, no, ona ga pokretom ruke zaustavi.

KRALJICA: Ne ustajte!... To kucanje... (Pokaže prema vratima.) I onda je kucalo, to sam vam hotila rijet... I ušla je kraljica... Mara... Stari je srpski despot, nemajući nasljednika, dade Vojačinu sinu...

SCENA 9

Vrata se otvaraju i na njih istom pada svjetlo / znak da će se otamo sa zbiljom pomiješati ono što se već zbilo. Ulazi Mara Tomašević noseći pod lijevom rukom srebrnu škrinjicu. Žurno prilazi Katarini, te pogledavši najprije i sama bojažljivo kroz prozor, obrati joj se šapatom.

MARA:: Psssst!... Pazite, Katarina... Ne smiju me vidjeti...

Kraljica se odnosi prema Mari kao figuri istrgnutoj iz svoga sjećanja, pa otuda i ne gleda u nju, već u prozor kao ram tog sjećanja. I kad joj govori, njene su riječi solilokvij.

KRALJICA: Što je to što tako pomno kriješ čak i od supruga svoga?...

MARA: (Spušta škrinjicu na pod, sjeda pokraj nje i otvara je.) Mošti Svetoga Luke... Molila sam se ponad njih, draga Katarina... I u snu mi se ukazala Žena, odjevena suncem... Mjesec joj pod nogama, a na glavi vijenac od dvanaest zvjezdica... Trudna, vikala je u porođajnim bolovima i mukama rađanja... Govorila je: "Ja sam rodila onoga koji vlada imenom svoga oca. Zmaj je stao pred Dijete i želi da ga proždere." Sveta Djevica!... "To je poruka za Katarinu!" Tako mi je rekla... Baš tako mi je rekla... I nestala u plavoj izmaglici...

Sjećanje na potonje Marine riječi Kraljicu učini samo još odsutnijom, tako da General (koji, naravno, ne može imati bilo kakav odnos prema Marinoj nazočnosti) stekne dojam da je ona zaspala na nogama. Otuda ustaje, prilazi joj i počne mahati rukama ispred otvorenih joj očiju.

GENERAL: Kraljice, što vam je, što se s vama dešava?... Kraljice, probudite se zaboga!...

KRALJICA: (Bez odnosa prema Generalu, jedva čujno.) Je li to istina?... Što to znači?...

MARA: Moj muž Stjepan, tvoj pastorak, uzjaha, eto , konja i odjaha s knezom Radovanom... (Zagleda se ponovo u škrinjicu.) Molih se ponad moštiju Svetoga Luke, iz doma moga oca, despota Lazara naslijeđenih... U snu mi se opet ukaza Majka Božija, govoreći: "Uskoro će ptice meso sa kraljeva jesti, najest će se mesa vojvoda i mesa mogućnika"... O sestrice Katarino, bježimo dok još možemo!...

Žurno posprema škrinjicu, pa je ponovno otvara, uzima iz nje "prst" Svetoga Luke i pruža ga Katarini, obraćajući joj se zloslutnim glasom.

MARA: Dolaze crni dani, o sestrice!... Čuvaj ovaj prst Svetoga Luke.... On će, zasigurno, spasiti vaše živote!... Tvoj život i živote tvoje djece...

KRALJICA: (Kao zaključak sjećanja, ali i odgovor na Generalovu upitanost.) Htjeli su nas pobiti!...

GENERAL: O čemu to govorite?

MARA: (Odlazeći sa škrinjicom pod rukom, i nadalje zloslutnim glasom.) Pripremi se, sestrice: bježat ćeš... A djecu... Djecu daj bratu svome... Onome na Istoku... Neka idu tamo... (S vrata.) Ako ih žive majka želi ikada vidjeti...

Mara nečujno zatvara vrata za sobom. Istom se gasi i svjetlo na vratima i ostaje samo zbilja. Kraljica padne na koljena pred ikonom.

KRALJICA: Želim ih uvijek žive!

GENERAL: Kraljice, mogu li vam ikako pomoći?!... Ne razumijem, kao da nismo sami... Kao da vas je duh nečiji pohodio?...

KRALJICA: (Klečeći pred ikonom, moli.)

Blago siromašnima duhom:

Njihovo je kraljevstvo nebesko!

Blago ožalošćenima:

Oni će se utješiti!

Blago krotkima:

Oni će baštiniti zemlju!
Blago gladnima i žednima pravednosti:
Oni će se nasititi!
Blago milosrdnima:
Oni će zadobiti milosrđe!
Blago čistima srcem:
Oni će Boga gledati!
Blago mirotvorcima:
Oni će se sinovima Božijim zvati!
Blago progonjenima zbog pravednosti:
Njihovo je kraljevstvo nebesko!

SCENA 10

GENERAL: Ustanite, draga kraljice!... (Pokušava pomoći Kraljici, no, ona se želi pridići sama.) Bog će vam pomoći... Da nastavimo... Svatko do svoga suđena kraja...

KRALJICA: (Okrijepljena.) Sve je tako živo! Bojim se, vrijedni, milosni don Francisko... Bojim se da sam što nezgrapno rekla?... Jeste li vidjeli koga?

GENERAL: (Za sebe.) Znači, ipak, nismo bili sami... (Kraljici) U jednom trenutku, kada ste prišli prozoru, kao da vam je bilo zlo... A baš smo bili u onom dijelu... Kada Radovan i Tomašević uzjahuju konje... I da kraljevoj tetki ili strini nisu, izgleda ništa mogli pomoći...

KRALJICA: Nisu oni, uzoriti don Francisko, maknuli ni malim prstom! (Gleda stol.) U što se samo pretvori ova naša večera... (Sjeda za stol i prihvata se pribora za jelo.)

GENERAL: (On se, sjedajući, prihvati čaše s vinom.) Ne slutim na što ciljate?...

KRALJICA: Kako se dugo nisu vraćali, Tomaš je otišao da sam vidi što se, zapravo, zbiva... Otišao je bez ikakve zaštite... Bez pratnje... Momčić koji mu je na konjicu nosio torbice sa hranom i vodom, pričao mi je da se kralj strašno nasrdio kad je zatekao Radovana potpuno pijana, a Stjepana s bludnicom na koljenima.

GENERAL: C, c, c! Ma ne mogu vjerovati! Stjepan?! Na koljenima... Ta, kako kažete... Ona žena! Aaaa!

KRALJICA: (Ne primjećujući blagu ironiju, pažljivo jede svoju ribu.) Tomaš je bio vrlo prijek čovjek. Ko zna kakvim je glasom rekao bratu da nije nizašto i da će mu dati svinje da čuva, a sinu da će mu kupiti ralo, da ore... (Odláže nož i vilicu.) Sve u svemu, ujutro Tomaš nije ustao. Vidjela sam ga tek u posmrtnom odijelu, tren prije nego što je odnešen u jajačku kriptu... A Stjepan...

GENERAL: Svakako je bio nesretan!

KRALJICA: Stjepana je biskup, u Papino ime, odmah proglasio kraljem... Rekao je, čak, da će biti prvi od Pape krunisani kralj bosanski.

GENERAL: (Mijenja temu.) Vi rekoste da imate pitanja na koja ne znadete odgovoriti. Nisam čuo ni jedno pitanje. Bojim se, ako sam dobro shvatio, da vi mislite da je smrt vašega muža plodom neke urote... I da iza toga netko stoji...

KRALJICA: Rekla sam što sam rekla... Ne znam... Nije mi jasno...

GENERAL: (Hladnim glasom.) A tko bi stajao?... Ako je i bilo kakve urote... Iza nečega takvoga?...

KRALJICA: Ne znam, uzoriti.

GENERAL: Ako čovjek nešto ne zna, a širi sumnje, neka je prokletstvo na njega!

KRALJICA: (Sa zebnjom.) Sve je to možda iz moje nesreće...

GENERAL: (Ironično.) Imate pravo... Bog je svemoćan... Izliječit ćemo vašu nesreću.

KRALJICA: Daj Bože!

GENERAL: Amen!

Glazbeni prijelaz tokom kojeg General s patvorenom prisnošću nazdravlja Kraljici, te, točeći iznova oboma, navede je da ispije nekoliko čaše vina. Kad pomisli da je postigao željeni cilj, ne ispuštajući čašu iz ruku, ustane od stola kako bi joj se mogao obratiti s pristojne distance.

GENERAL: Vrijedna kraljice, sada, kada pričamo uz ovu kupicu hercegovačkog vina, zanima me nešto što nikako sebi ne znam objasniti... Kako to da je nekoliko vaših patarenskih rođaka?... Kako to da vaš najmlađi brat Stjepan moslemanom postade?... Sljedbenikom prokleta Mohameda?!

KRALJICA: A kako bih ja to znala? Brata, zapravo, polubrata Stjepana sam vrlo malo poznavala. Njega je rodila žena koju je Otac oženio nakon smrti moje majke Jelene... Neka Cecilija, iz Bavarske...

GENERAL: (Izravno Katarini.) Bludni heretik! (Za sebe.) Ona i ne zna da im je Cecilija došla na dvor još dok joj je majka bolovala u Blagaju! Mali je rođen u poligamiji poganog Hercega!

KRALJICA: (Ne čuvši njegov solilokvij, jedva čujno.) Kada je sultan pritisnuo Hercegovinu i popolovio je, Otac je morao platiti visoku cijenu i iznova potpisati sporazum s Portom. Bio je ucijenjen i kao garanciju da ugovor neće prekršiti morao je poslati Stjepana na sultanov dvor... Stjepan mi se javio pismom kad je postao Ahmed... I njega sam molila da mi spasi djecu... Onoga dana kada su kralja, pastorka mi, uhvatili u Ključu, njegova žena Mara se pobrinula za njih... I moja su se djeca sklonila pod šator Isa-bega Ishakovića, sultanova vojskovođe... Sve što sam poslije doznavala o njima nije bilo sigurno, pa ni ovoga trena ne znam ništa pouzdano: ne znam da li moj Šimun koji se sklonio pod ime Ishak živ ili nije...

GENERAL: (Patvoreno zgranut.) Pakao vrije... I čeka nevjerne... I u njemu ćete sigurno svoj grijeh vrištati, sve bez prestanka, jer tamo vremena nema... Kako ste nas samo izdali!?

KRALJICA: (Sasma mirno.) Ne srdite se, uzoriti, što sam spasila živote svojoj djeci... Zar i naš Rabbi nije spašavao?... Sjetite se, uzoriti generale, kako naiđe Gospodar naš pored bedema onoga grada Naina iz kojeg su iznosili mrtvoga jedinca u one majke... Pratio ju je mnogo naroda iz grada. Kad je Gospodin ugleda, sažali mu se na nju, pa joj reče: "Ne plači." Pristupi nosilima i reče: "Mladiću, pozivam te da ustaneš!" I mrtvi se mladić podiže, a on ga vrati njegovoj majci...

GENERAL: Vi halucinirate!

KRALJICA: Vrijedni don Francisko! Postoji li još to što je tada postojalo?... Da se ljudi klanjaju majci koja je rađala, jer se nad njom sažalio i sami Gospodar svjetova, Gospodar života i smrti, Bog Veliki... Svi su ljudi njegova djeca, zar niste primijetili?... Kada je

Gospodin pristupio mrtvu mladiću, nije pitao ni za njegovo ime, ni za njegovo porijeklo, ni za njegovu vjeru... (Zagrcne se.) A vi!... A vi stalno!...

GENERAL: Kraljice!

KRALJICA: (Pritišćući grudi dlanom.) Zar sam mogla dopustiti da mi djeci glave odsijeku samo zato što su kraljeva djeca?... Jer su moja djeca... Da, da... Žalosno je ime Ishak, moj sin Šimun... Ishak!... Zašto mi se nikada ne javi? (Za sebe.) Možda bih mu sve oprostila?... Koja majka ne bi svome djetetu sve oprostila?... Kako li izgleda?... Je li lijep na svoga oca?... Bi li me prepoznao?... Je li, jadničak moj, uopće živ?

GENERAL: (S patvorenom sućuti.) Naravno da je živ, kraljice!... (Dokumentira.) Zar vam netko nije pisao ovamo, na ovu vašu rimsku adresu, godine 1470, negdje u rujnu, čini mi se?...

KRALJICA: Zbog ostavštine poklada očevih u Dubrovniku, uzoriti generale!... Alibeg Pavlović, naš bivši vlastelin iz Popova Polja, zastupao je moga polubrata Stjepana... Ahmed-pašu... U sporu pred dubrovačkim Malim vijećem oko očeva naslijeđa...

Kraljica se grčevito zagrcne i pokušava ustati...

GENERAL: (Bez sućuti.) Nije vam, valjda, samo to javljao Alibeg Pavlović?!

KRALJICA: Javio mi je i za sina... Da je dobro... I opisao mi turbe u gradu Uskupu, u Makedoniji... Turbe moje premile kćerkice... Koja se tamo smrtno razboljela... I tamo umrla...

Kraljica uspjeva da se pridigne i pritišćući rukama sljepoočnice bezglasno zaplače.

GENERAL: Ne plačite, kraljice, njoj je mir Božiji tamo podaren... Sin me zanima! Što je poručio, za njega, Ahmed-paša? Nije li on već tada, izdajnik, velikim vezirom postao?

Kraljica je već apsolvirala obavezu da odgovara Generalu. Sporo se i spokojno primiče ikoni.

KRALJICA: Ništa posebno... To, da je već veliki narastao... Da se čak i oženio... Iz carskoga harema!...

GENERAL: Nema ništa od vaše nade da će se vratiti?

KRALJICA: U pismu nije bilo spomena...

GENERAL: Znači, ništa ni od naše nade da će se vratiti u okrilje svete majke, Rimske Crkve.

KRALJICA: Veliki Bog, otac naš Isus Krist ne ostavlja nas bez vjere da će biti bolje, da će mi se sin vratiti, da će, akobogda, bosansko kraljevstvo obnoviti... Pomozite mu u tomu... Obećali ste...

Kraljica posrne. Pokušava se pridići pridržavajući se za rubove sehare.

GENERAL: Obećao sam što je i sami Sveti Otac Papa obećao... Što vam je, nije vam dobro?... (Za sebe.) Svaki je korak Bog predvidio... (Hladnim glasom.) To nas sada i više obavezuje, otkako ste potpisali vašu, ma i ovakvu oporuku! (Dvosmisleno, kroz zube.) Bosna će biti

naša... Kad-tad! Zid, naš bedem, antemurale christianitatis. Ako se vaš sin ne povrati iz mohamedanske vjere... Jesmo li još u tomu, kraljice, ili dvojite?... Mada je sada, u ovaj kasni sat, svakako kasno... Za sve je sada prekasno...

Potonje Generalove riječi kao da dadnu snage Kraljici da se, napokon, pridigne i da sjedne na seharu srušivši pritom svijećnjak i tinatarnicu.

KRALJICA: Oprostite, ponovno sam za tren... Osjećam navalu sna... Zašto mi sina spominjete?... I Bosnu? Ni njemu ja Bosnu ne mogu pokloniti, ni prijestolje u njoj... To ne ide bez bosanskih vojvoda, nikako ne ide... Ne mogu mu ja dati Bosnu... Ostavljam mu taj zlatni predmet... Ako se ne vrati... Pamтите, kako je zapisano... Kruna je Papi namijenjena...

GENERAL: (Preneraženo.) Što to govorite, za Boga miloga?!

KRALJICA: Čudno: vidim vas, ali vas ne čujem dobro... I kao da tonem... Rekoste li da je kasno?... Mislite li da je večernja već prošla?...

Kraljica se pridržava za stomak, dok joj glava teži prema koljenima.

GENERAL: Za vas je sve prošlo.

KRALJICA: (Krajnjom snagom diže glavu.) Čudno, nisam čula nikakva zvona... Generale... Uzoriti... Zašto me tako gledate?... Vaš osmijeh... Zašto se osmijehujete tako čudno? Sigurno ste gladni! Jadni moj i dobri don Francisko, pastrmke niste ni kušali... A meni

se tako spava... Don Francisko, propadam li ovo ja ili sam poletjela s blagajske tvrđave?...

GENERAL: Bog je svemoćan. Mi smo, pak, tu da mu pomognemo u sitnim stvarima... Kasno je, bivša kraljice bivše kraljevine bosanske... Kardinal Borgije postupit će po oporuci... A mi ćemo biti strpljivi... Mi smo vječni.... Križ po križ... A vremena imamo.

KRALJICA: (U bolnom grču zatetura se prema prozoru.) Don Francisko!...

GENERAL: (Pošprдно likujući.) Da?... Što ima tamo?

KRALJICA: (Dok svjetla trnu, zagleda se kroz prozor u neku daleku svjetlost.) Daleko svjetlo... U vrhu tunela... Idu k meni moji dobri Bošnjani... Moj Tomaš, ljubljani... I moj dobri otac Šćepan... I Ahmed-paša Hercegović... I moja princeza Katarina... I moj Ishak-beg, zjenica moje zemljice Bosne... Moj Šimun... (I nadalje zagledana kroz prozor, Generalu koji odlazi.) Brinem se za vas, dobri moj generale... Don Francisko... I za moju Paulu, dobri prema njoj...

U sfumatu svjetlosti Kraljici se pridružuju Paula i Mara u bosanskim nošnjama. Tiho pjevaju.

SVETRI

Bog je nama kušnju naminio,
dabogda je na dobro iznio,
aždaha je zemlju popalila,
satanel je srca zavadio.

KATARINA:

Smiluj se nama, Bože Milosni,
pomiluj sirotu, Vječni, Budni,
rabu svoju Katarinu, udovu
kralja što zginu na božijoj pravdi.

PAULA:

Smiluj se nama, Bože Milosni,
pomiluj i mene, Mudri, Iskreni,
rabu svoju, Paulu Mirković -
bezgrešnoj pute otvori, Nebesni.

MARA:

Smiluj se i meni, jadu i čemeru,
kraljici nesreće, potonjoj Mari -
otkloni, Bože, prijetnju smrtnu,
počinih, možda, zgrjehu nevidnu.

SVETRI

Smiluj se nama, Bože Jedini,
podaj i nama bar ono što dade
košuti sretnoj u Jahorini,
da ne lutamo svitom prognane.

Odazovi se nama, Milosni,
odazovi se nama u Bosni...

K R A J

Safet Plakalo

PHOENIX JE SAGORIO UZALUD

LICA:

ALEKSANDAR:

IRINA:

OLIVERA:

MATIJA:

ŠIMUNA:

TATJANA:

MARIJA:

ANTUN:

GLAS DOMINKA:

DJEČAK

DJEVOJČICA

PROLOG

Kroz plavičasto-sive sfumate pada ona ista sitna, tiha kiša koja je padala u "Mizeri" Miloša Crnjanskog u Beču, u revoluciji 1918. Irinin lik jedva da se nazire u sumaglici.

IRINA: Ubij me u ovo tiho predvečerje, u ovaj kišni sumrak... A ujutro, o suncu, probudi me... I ljubi me... Da ljubav ne bi bila zločin...

U toj sumaglici nailazi poštar Antun, uruči Irini kovertu i iščezne. Irina otvara kovertu i iz nje izvadi ne baš brižljivo složenu krpu bijele tkanine, razlaže je i čita - pismo.

IRINA:

I suncem obasjane vrbe izgledaju tužno,
hrabrost je otići, a ne kad se juriša,
koje veličanstvo odavde vlada južno,
koliko čula, zapravo, treba da ima kiša?

Sad treba poći tražit zemlju inu,
ova okruženost slaba je, sve slablja,
dugim nožem vade moju unutrinu,
ne nije to mač, ovo je već sablja.

Tiše zborit, tiše... Glasne riječi bole...
Osuđena rosa mora ostat suza noći
Dok se ne nađe rijeka u kojoj se vole

suza i rosa. Vole li se dva životna soka?
Tu mudrosti treba, nad tokom imati moći,
Rijeka je mudra samo izvan svoga toka.

Irina s nevjericom gleda u tu "krpu" soneta i, kada ne bude znala što s njom da uradi, zaroni u nju lice i odlazi. Sasma je nevažno da li pritom briše kišne kapi ili suze, jer radnja će se nastaviti u samome Aleksandru, odnosno, u toku njegove svijesti. U košmaru njegovih prisjećanja i misli javljaće se slike koje neće biti ni zamagljene, ni latentne, već će, uslovno rečeno, biti fizički realna halucinacija. Zato je scenski prostor jedinstven, premda prividno izdiferenciran na punktove realnih događanja i snovnih, retrospektivnih i halucinantnih zbivanja.

SCENA 1

Aleksandar, odjeven u mokr sivi kišni mantil, sa crnim šešišom na glavi i buketom gerbera u ruci, stoji ponad nadgrobnog znamenja na kojem se među uvelim cvijećem razaznaje jedino zvijezda petokraka i dio natpisa - Irina. Naleti vjetar i ponese mu šešir. On ga zadrži, položi gerbere uz znamen i ostane da stoji. Krene muzika, te kroz spregu (zvonkost glasa) provučena njegova šutnja soneta.

ALEKSANDAR:

Kako podnosiš Biokovo na svojim plećima, ljubavi moja,
Niz ovu strm valja se vjetar k'o trudovi utrobom žene,
Ova moja šutnja da li je i šutnja tvoja,
ima li u tvojoj besmrtni bar imalo mene?

Na ovom svijetu ljudi ne umiju da ljube,
Pod ovim svjetlom slijepo su svekolike oči,
Ljudi se pronadju tek kada se izgube
da bi onda bili poništeni u kosmičkoj samoći.

Pretvori fluid svoje duše u tvari tečne,
Poteci i bez krvotoka kako to priliči rijeci,
ponosnoj i nespremnoj da istrune u bari.

Nađi uvorište u oceanu ove pjesme
i nemoj nikad, o, nikad ne reci,
ne reci nikad: ljubav, to se ne sm'je.

Potonja slika išezne. Rez zatamnjenjem.

SCENA 2

Aleksandar će ponovo biti osvjetljen u retrospekciji, za stolom u ljetnoj bašti pansiona šjore Šimune i hladu plodne breskve. Mantil i šešir su mu odloženi na stolicu pokraj njega kao dodatni znak da se on zapravo samo sjeća nekog davnog ljeta u kojem je upoznao Irinu. U to i takvo sjećanje bane mu Šimuna i sjeda kraj njega.

ŠIMUNA: A, već si tun! Pa, što ne pivaš, pivče nijedan?

ALEKSANDAR: Dobro jutro, Nono. Jesi l' se naspavala?

ŠIMUNA: As ti Gospe! A radiš li ti šta s onon svojon po noći, a? Nešto si mi zoron uvik čili...

ALEKSANDAR: Radi se ponešto, Nono, radi... A ti?

ŠIMUNA: Šta: ja?! Ma, vrazi ti duši izili, šta ja iman da radin? Vaš je posal noćni, e, a moj?... E, a moj je jutarnji!... (Pridigne se i ode.) Evo mene, oman...

Domalo se vraća sa bocom rakije, dvije čaše i dvije šalice kafe na tacni, koju spusti na sto i tek tad i sama sjedne. Polako piju i šute sve dok se ne oglasi Dominko, ma, na njegov glas, prividno reagira samo Aleksandar. Šimuna, patvoreno ljuta, prihvata dijalog sa Dominkovim glasom, kao iz fjake i kao rolu koju ne voli da glumi.

GLAS DOMINKA: Dobro jutro, šjora Šimunaaa!...

ŠIMUNA: Dobro jutro, šjor Dominkooo!... Oooh!...

GLAS DOMINKA: Booondorno!... Bondornooo!...

ŠIMUNA: Bondorno, kapitaneee!... Di si nočas plovijaaa?... Aaah!...

GLAS DOMINKA: Bonđorno, biiidooo!... Šta si noćas sanjaaa?...

ŠIMUNA: Sanja san da ćeš se ti jutros napit moraaaa... aaa... aa...
Aaah!... Aaah!

GLAS DOMINKA: Bojen i mora nego tvoje govnaaaaa... eee...
ee... Eeeh!

Za sve vrijeme ovog razgovora "na daljinu" Aleksandar se osmjehuje, a Šimuna, pak, nakon svake svoje replike starački zakocene. Njen šeretski, ali dobronamjeran smijeh pretrgne potonja Dominkova posprdna replika. Zaboravi, kao, na njega i posvećuje se Aleksandru: sipa rakiju u dvije čaše i, ne čekajući Aleksandra, ispije svoju naskap.

ŠIMUNA: A, govna, veliš?! E, neće ona višen u tvoju guzicu! Šta zna bida šta je rakija? E, je li tako, Alek?... Šta zna bida šta je rakija?!... As ti Boga i staroga morskog vuka koji kupi turistička govna!?...

ALEKSANDAR: U zdravlje, Nono.

Kada Šimuna vidi da je Aleksandar zadovoljan, pobjedonosno nastavi...

ŠIMUNA: Govnara, veli, a?!

ALEKSANDAR: Mlijeko, Nono, mlijeko!

ŠIMUNA: Ma, malo je kazat mliko, to je iliksir!! Iliksir, nego šta?...

ALEKSANDAR: Eh, šta bih ja bez vas dvoje? Vreli dani, sparne noći, još da mi vas dvoje, ovako s jutra, ne osvježite dan, teško da bi se izdržalo.

ŠIMUNA: Ma, guštaš ti ovdin i bez nas: znan ja kojon si ti klicon ovdin infantan!

Šimuna se pregne preko stola i rukom ga "kucne" u grudi.

ALEKSANDAR: Zaražen sam ja i prije te klice, Nono, još kao dječak... Ma, mnogo je vremena od tada prošlo, moja Nono, mnogo!

ŠIMUNA: Ama, vidi ti njegan, Gospe ti Isusove!... Šta ti, balavče, znaš o prolasku vrimenta?... Vrime ne prolazi, vrime traje!... Prolazidu samo ljudi!...

Rez zatamnjenjem. S mrakom se, istom, razlijegnu jutarnja zvona.

SCENA 3

Svjetlosni i toniski miks ponovo dočarava kišni dan i otkriva Aleksandra u mantilu, sa šešikom na glavi, za istim stolom i pod istom, ma ogoljelom breskvom. Šimune, naravno, više nema. Aleksandar provjerava ručni sat i to je znak da se netom sjetio njene mudrosti. Jače od zvona, iz offa mu, kao gromoglasan šapat, do ušiju dopiru Šimunine potonje riječi "Vrime ne prolazi, vrime traje, prolazidu samo ljudi" i utihnu kada "zvona odu u prostor crnim stepeništem". U stvarnost mu, istom, bane bunovni Matija.

MATIJA: (S bocom i čašama na Šimuninoj tacni, srvilan i srdačan.)

Dobro jutro!

ALEKSANDAR: Dobro jutro.

MATIJA: Vi ste Aleksandar? (Nakon nijeme potvrde glavom.) Primio sam vaš tele-gram koji ste uputili šjori Šimuni... Vi, Aleksandre, očigledno ne znate da je šjora Šimuna umrla...

ALEKSANDAR: Umrla?!

MATIJA: Umrla. Ima tome već dvije godine.

ALEKSANDAR: A šjor Dominko?

MATIJA: Otišao za njom... Prošle godine...

ALEKSANDAR: Znači, tako?... (Odšuti) Vi ste novi vlasnik pansiona?

MATIJA: Da. (Odšuti) Da skuham kafu?

ALEKSANDAR: Rađe jednu rakiju.

Matija hitro sipa rakiju u dvije već pripremljene čaše.

MATIJA: Može! Ja s jutra ne pijem, ma ne mogu vas ostavit bez društva. Živjeli!

ALEKSANDAR: U zdravlje...

Matija ispije, a Aleksandar zastane kod nekazanog pitanja: ko ste vi?

MATIJA: Hm, ja se nisam ni predstavio. Matija!... Ime mi je Matija... Ovdje su me prekrstili u Matu i, pravo da vam kažem, nerado im se odazivam, ma vi možete kako vam paše...

Matija im sipa još po jednu. Nakon što ispiju i odšute, upitno nastavi...

MATIJA: Nadam se da nećete promijeniti vaš plan?

ALEKSANDAR: Kakav plan?

MATIJA: Koliko sam shvatio iz telegrama, namjeravali ste ovdje ostati nešto duže?

ALEKSANDAR: Ah, da!... Pa ostao bih, ako me primete za gosta...

MATIJA: Kako da ne!... I odmah da znate: ovdje ćete biti moj gost!... Ovo više nije pansion, već kuća!...

Iz kuće, istom, bane Olivera u spavaćici, još bunovna, raščupane kose, upravo se digla iz kreveta.

OLIVERA: (Mazno) Dobro jutro... (Kad opazi Aleksandra, šmugne.) Oh, oprostite!...

MATIJA: Htio sam reći, ovo je naš dom! Upravo ste upoznali drugu polovinu moje familije: ono čupavo čudovište koje ste vidjeli, moja je kćerka Vera... (Iznenada) Jeste li oženjeni?...

ALEKSANDAR: (Neodređeno) Ne, nisam...

MATIJA: I ja sam udovac! Ima tome već tri godine!... Nakon smrti moje supruge sam i došao ovdje...

Aleksandar uzalud pokušava prikriti da ga Matijina priča sasma gotovih činjenica tangira. Na kraju, zavuče glavu među ramena i obori pogled na zemlju, među stopala. To zbuni i Matiju.

MATIJA: Oprostite, ja se raspričao, a vi ste sigurno mrtvi umorni. (Pođe nekamo.) Odmah ću ja!...

ALEKSANDAR: Ne morate se žuriti. Ja ionako namjeravam da malo prošetam kraj mora.

Matija ga nije čuo, jer je već nekamo nestao. Aleksandar, ipak, ostvaruje svoju nakanu: odlaže mantil i šešir na stolicu, i odlazi na drugu stranu. Rez svjetla zatamnjenjem.

SCENA 4

Bježeći od Matije u šetnju pokraj mora, Aleksandar je, zapravo, pobjegao do u nakraj plaže svoga sjećanja. Kada se, blještavo poput ljetnjeg sunca svjetlo povрати, otkriva ga kako polugo drijema u pijesku, lica prekrivena novinama. Nedaleko od njega igraju se Djevočica i Dječak, neobuzdano trče i ne vidjevši, pretrče mu preko lica. Novine se poderu, a Aleksandar, prekinut u snu, histerično se prodere...

ALEKSANDAR: U Božiju mater!... Nosite se dovraga, djeco!... Nađite trkalište na nekom drugom mjestu!...

Na ove Aleksandrove povike, zatrepti novi snop svjetlosti i obasja Irinu, koja je do toga momenta čitala neku knjigu, sjedeći oslonjena na stablo u sjenci jednog čempresa. Ni njen povik neće biti ništa manje histeričan.

IRINA: Sram vas bilo!

ALEKSANDAR: (Tek tada je ugleda.) Molim?!

IRINA: Toliki klipan, a nasrnuo na nevinu djecu!

ALEKSANDAR: Ta vaša nevinašcad umalo mi oči ne iskopaše...

IRINA: Imate hrabrosti da se još i pravdate?! Pa, vi u sebi zaista nemate nimalo Aristida!...

ALEKSANDAR: Kakavog stida?!

Aleksandar se pridigne i njegova stasita figura vidno mijenja Irinin glas.

IRINA: Nije to nikakav stid, to je osjećaj za pravičnost, to je sinonim pravičnosti. (Ironično, ali i koketno.) Niste čuli za Aristida?

ALEKSANDAR: Ne, nisam čuo za Aristida. (Priđe joj, ali ostane da stoji.) Zvuči mi kao nekakav Grk.

IRINA: (Pretvara se da će nastaviti da čita.) Dobro vam zvuči.

ALEKSANDAR: Onda ste u pravu: ja stvarno nisam Grk.

IRINA: (Ne odoli, a da digne pogled.) Kamo sreće da jeste. Nažalost, vi ste samo jedan običan grubijan... (Pomirljivo) Kako biste se vi osjećali da se neko tako prodere na vašu djecu?

ALEKSANDAR: (Sjedne naspram nje.) Ne znam: još uvijek nemam djece.

IRINA: (Njegovu blizinu, doživljava kao svoj mali trijumf.) Šteta!

ALEKSANDAR: E, ako je šteta, tu se nešto mora popraviti... Udajte se za mene, pa da i to osjetim...

IRINA: (Njen trijumf narasta.) Ma nemoj! Bilo bi izvrsno da ste pravični koliko ste poduzetni.

ALEKSANDAR: Nemojte mi samo reći da studirate pravo!... Studirate?... Onda je svijet objašnjen!...

IRINA: (Njen trijumf je potpun.) Ne studiram! Ja sam prava već završila.

ALEKSANDAR: (S nevjericom.) Diplomirala?!

IRINA: (Djetinje prepotentno.) Diplomirala.

ALEKSANDAR: U tom slučaju povlačim svoju malopredašnju ponudu.

IRINA: Zbog čega?

ALEKSANDAR: Ja sam još uvijek brucoš.

IRINA: Žao mi je, ali tu ponudu više ne možeš povući.

ALEKSANDAR: Zbog čega?

IRINA: (Prihvata ga za ruku i nježno privlači k sebi.) Ja sam je već prihvatila.

SCENA 5

Dok Plima Indexa narasta, a svjetlo trne, traje potpuno fantazmagorično klupčanje njihovih tijela ispunjeno lijepom i radosnom erotičnošću, a kad izvori svjetla dođu do na sami rub gasnuća, nikome neće ostati u sjećanju kako je i kada muzika utihnula, ni kako je i kada Irina išeznula iz prostora podno čempresa, a Aleksandar se stanio u bašti pod ogoljelom breskvom, odjeven u mokri sivi kišni mantil, glave klonule na sto i pokrivene crnim šeširom. Iz maraka do kojeg posljednje žiške svjetlosti ne mogu doprijeti, kao iz neke nestvarne daljine do Aleksandrove svijesti, ipak, dopire Irinin glas, potok čiji je žubor šapat i čijim je uvorištem potpuno nijemo more.

IRINA:

Oslušni more u zaljevu školjki
sa one hridi gdje smo solili tijela,
Ima li u ovoj vodi išta od naših boljki
kada je voda tako nevesela?

Pogledaj prijeko u liniju vode i neba:
umiru dani, a rađaju se noći...
A moramo živjeti, ili, možda, treba
umrijeti, pa ne biti u samoći?

Ti znaš tajnu kojom živim sjetana,

Sačuvaj je sve dok bude nade u zoru:

tad ću drhtati i biti nepokretana.

Opsuj nešto lijepo i pođi svojim drumom

spusti zavjesu, tajnu na prozoru,

I pomisli misao za susret sa mojim umom.

Što je Irinin glas tiši, Aleksandar je nemirniji, a kada glas potpuno utih-ne, Aleksandar se budi kao poslije neke teške noćne more. Beznadežno i grčevito ide u mrak i nestvarnu daljinu. Iz grudi mu se otme bolni vapaj.

ALEKSANDAR:

Ne zaboravi da poneseš mirise svoje

u vrt zaleđenih ruža i osmjeha,

jer na groblju neću znati

kojoj povorci da se pridružim,

ako ne poneseš mirise svoje...

Rez tišinom i mrakom.

SCENA 6

Ne pitajte otkud se svjetlo probija kroz škure i osvjetljava Aleksandra na ležaju. Istom biva osvjetljen sto i na njemu pisaći stroj s uvučenim papi-rom. Slijedeći Aleksandrovo buđenje, svjetlo otkriva i jedno pogolemo ogledalo, česmu i lavabo. Aleksandar prilazi ogledalu, zapljusne se neko-liko puta vodom i počinje da se brije. Dolazi Irina, sjeda za sto i počinje da kuca. Irina je, inače, raspuštene kose koja zaklanja njenu nagost, dok su joj dugi, plavo patinirani nokti samo znak da je već poodavno mrtva. Uza sve to i svjetlo joj poništava zdravu put: ona je, naprosto, mrtvački blijeda. Aleksandar se obrecne na otkucaje stroja, no, ne osvrće se, već s nevjericom trlja oči i zagleda se u ogledalo bez snage da pogleda unazad.

IRINA: Da!... Da, ja sam!... Ja sam, Saša...

Aleksandar zausti da nešto kaže u ogledalo, ma Irina ga pekine.

IRINA: Ne govori, Saša!... I ne čudi se... (Nakon što Aleksandar ponovo zausti da nešto kaže.) Šuti!... Molim te, Saša, šuti!... I ponašaj se kao da si sreo našeg poštara. Tako se nekako ponašaj i šuti. Ovo jesam ja i ovo ti ja go-vorim, mada razgovor između nas dvoje nije moguć. Zato šuti i saslušaj me: imam nešto vrlo važno da ti kažem, Saša. I nemoj da te zbuni to što sam ja umrla: moraš vjerovati da sam ovo ja, ponovo s tobom. (Na novu i vidnu Aleksandrovu nevjericu.) Ne, Saša, nisi ti umro, jer da si i ti umro ovaj naš susret ne bi bio baš moguć. Nema budućeg života, Saša! Ja tamo ne postojim, ja tamo samo trajem kao mrtva. I zato, ne postavljam pitanja: šuti i prihvati me bar sada bez rezerve... Možeš li?

(Nakon Aleksandrova potvrdnog klimoglava u ogledalu.) Okreni se!...

Aleksandar se okrene i osupnut pohrli prema Irini, ali ga Irina zaustavi pokretom ruke.

IRINA: Eto, vidiš da te ogledalo ne vara: ovo pred tobom uistinu sjedim ja i ovo ti ja govorim.

Aleksandar ponovo zausti da nešto kaže, ma Irina mu ovlaš dotakne usne. Aleksandar, kao "ledom opečen", hitro uzme ćebe i kao da hoće da je ogrne. Irina ga spriječi.

IRINA: Ne trudi se, Saša, nije mi hladno.

Aleksandar ponovo krene da je zaodjene, ali Irina ostane pri svome.

IRINA: Saša, meni ovdje više ne može biti hladno: ni hladno, ni toplo! Saberi se, Saša! Ovo što ću ti reći je zaista vrlo važno, štaviše, za nas dvoje to je najvažnije. Jutros prije nego što sam pošla ovamo svratila samo do Tanje. Nisam bila baš diskretna, i ušuljala sam joj se u san... I zamisli šta se tada desilo?... Počela sam ponovo da je rađam... A za sve to vrijeme, dok sam je ja rađala, jedan momčić, onako nalickan, sav u bijelom fraku i sa crnom leptir-mašnom oko vrata, čekao da je odvede na vjenčanje. Najviše sam zbog toga ovdje, Saša. Ne smiješ dopustiti da se Tanja uda za bilo koga, pogotovo ne za nekog fićfirića sa crnom leptir-mašnom. Pa i sam

znaš da je crni leptir nemoguć, Saša. Moraš biti energičan: ne vjeruj onima koji joj budu nudili vjenčanje u bijeloj čipkanoj haljini, a one s dijamantskim iglama na kravati jednostavno istuci.

Aleksandar prati Irinine riječi "s punim razumijevanjem": za njega to nisu neobične riječi, za njega ni kompletna situacija nije neobična, sve je to, za njega, još jedna potvrda Irinine besprijekorne erudicije i duhovne čistote. Zbog toga reagira skrhan: zarije prste u njenu kosu i ostaje ne baš uvjeren da su to njegovi prsti. Grčevito joj opipava tijelo: ne vjeruje ni sopstvenom dodiru.

IRINA: Hej, tata, nemojte me štipkati!... Štipkajte sebe, tako ćete se ponajbolje uvjeriti da ne sanjate... (Nježnom strogošću.) Tata, to što radite i nije baš prirodno: uzalud me milujete, tata, ja to ne osjećam. Nemojte biti sebični, tata! Moje tijelo vam može pripasti samo bolesno, a ja više ne mogu biti ni bolesna. (Nakon što Aleksandar ustukne.) Ne zamjeram vam, tata!... Oprostite vi meni... Oprostite, moram ići... Zaista moram otići...

Posljednje riječi Irina saopćava odlazeći natraške i penjući se uz "crno stepenište". Aleksandar je prati tek pokretima očiju. Začuje se lup taj na vratima i Aleksandar se usplahireno pridigne misleći da se Irina vratila. Optimizam mu iščezne s lica kada se na vratima pomoli Olivera. Oliverin vragolasti osmijeh ne potraje dugo. Smijenit će ga obostrana zbunjenost: Aleksandar je zbunjen njenom pojavom, dok Oliveru zbunjuje njegova vidna promjena.

ALEKSANDAR: Oprostite!

OLIVERA: Oprostite vi!... Htjela sam samo da promijenim posteljину. Nadam se da ne smetam?

ALEKSANDAR: A, ne, ne... Samo izvolite... Izvolite, uđite...

Ulazeći, Olivera upali glavno svjetlo što dodatno konsternira Aleksandra. Stanovito vrijeme oboje se snebivaju, a onda atmosferu "raskravi" novi Oliverin vragolasti osmijeh i srdačno ispružena ruka koju Aleksandar s olakšanjem prihvaća.

OLIVERA: Ja sam Olja!

ALEKSANDAR: Olja?

OLIVERA: Da, Olja!

ALEKSANDAR: Ah, da! Olja! Pa, naravno: Olivera - Olja... Istina, vaš mi je otac rekao da se zovete?...

OLIVERA: Vera? Tako me on zove, ali ja se radije odazivam na - Olja. Tako me je zvala majka. I vaše ime je stvoreno za dva nadimka.

ALEKSANDAR: Da, da... Za dva... Za dva i više...

OLIVERA: Ja ću vas zvati - Saša. Mogu li?

ALEKSANDAR: Zovite me jednostavno Alek. Tako me zovu prijatelji, tako sam navikao.

OLIVERA: Dobro, zvaću vas... Zvaću vas... Saša!... I tako ste navikli?

ALEKSANDAR: Da... Odnosno, ne... Jesam, već sam se navikao...

Olivera mijenja posteljину i povremeno gleda pisači stroj pored kojeg već leže dva puna lista i u kojem je uvučen treći, polovično ispisan list hartije.

OLIVERA: Već ste počeli?

ALEKSANDAR: (Zbunjeno) Šta? Šta sam počeo?

OLIVERA: Vaš roman. Otac mi je rekao da ćete pisati nekakav roman.

ALEKSANDAR: Ah, da! Počeo sam... Zapravo, ne, nisam još... (Na upitan pogled koji Olivera zadrži na stolu.) Zapravo, počeo sam i nisam počeo: ne ide to baš tako lako, to su tek skice...

Olivera završi presvlačenje posteljine i polazi.

OLIVERA: Ako vam više odgovara, možete podići škure.

ALEKSANDAR: Da, svakako... To mi više odgovara... Zapravo... Napolju je dan, zar ne?

OLIVERA: (Otvora škure.) Skoro će podne. Ručak će biti u jedan. Čekamo vas.

ALEKSANDAR: Hvala. Znači, u jedan? Doći ću, svakako... U jedan...

OLIVERA: Doviđenja.

Aleksandar nestrpljivo sačeka da Olivera izađe, hitro uzima listove hartije sa stola i s nevjericom čita. U offu se čuje Irinin glas: "Da, da. Ja sam, ja sam, Saša... Ne govori ništa, Saša, i ne čudi se... Pa i sam znaš da je crni leptir nemoguć, Saša... Moraš biti energičan: ne

vjeruj onima koji joj budu nudili vjenčanje u bijeloj čipkanoj haljini, a one s dijamant-skim iglama jednostavno... Hej, tata, nemojte me štirkati, štirkajte sebe: tako ćete se ponajbolje uvjeriti da ne sanjate... Nemojte biti sebični, tata! Moje tijelo vam može pripasti samo bolesno..." Rez zatamnjenjem.

SCENA 7

Svjetlo se vraća u štimu večeri. Aleksandar, Olivera i Matija završavaju objed. Piju vino i razgovaraju. Matija se domalo pridigne i polazi.

MATIJA: E, djeco, što bi rekli ovi ovdje, ja odoh spat. Valja mi ujutro poraniti. Idem u Split.

OLIVERA: U Split! Zašto?!

MATIJA: Imam nekog posla. Moram kupiti ulje za "Mauzija", sebi kakvih cipela... Trista stvari imam da obavim.

OLIVERA: (Uzbuđeno) Kad se vraćaš?

MATIJA: Vратиću se, valjda, do večere, šćeri. (Mijenja temu.) Ti, Alek, da mi čuvaš Veru i kuću. (S povjerenjem, a kao strogo.) Je li jasno?

ALEKSANDAR: Ništa ne brini, Matija. Laka noć.

OLIVERA: (Zaustavi Matiju u odlasku.) Tata. Sigurno se vraćaš doveče?

MATIJA: Doveče, šćeri, doveče... (Nespreman na nova pitanja, požuri da izađe.) Laka noć... Laka noć, Alek.

Aleksandar i Olivera stanovito vrijeme šute. Olivera je i nadalje nemirna.

ALEKSANDAR: Kakvo vam je to ulje otac spominjao?... Ko je "Mauzi"?

Olivera odlazi za šank i iz jednog pretinca vadi pištolj marke "mauzer". Donosi ga i stavlja na sto pred Aleksandra.

OLIVERA: Ovo je "Mauzi". Ratni trofej. Ponosan je na njega.

ALEKSANDAR: Ponosan?

OLIVERA: Malo je i to reći. Obožava ga... Obožava ga, jer iz njega nije ispalio ni jedan metak. Imaćete priliku da vidite kako ga njeguje. A, tek metke: kad njih počne da mazi, imate osjećaj da miluje osam živih bića...

ALEKSANDAR: Zanimljiv je čovjek vaš otac, uistinu, zanimljiv... Kao osam živih bića, velite? Pa, osam neispaljenih metaka i jesu osam živih bića, Olja, zar ne?

Za Oliveru je priča o "Mauziju" završena. Bez želje da odgovari, a znati-željna, sjedne za sto i izravno se zagleda u Aleksandrove oči. Ovaj to ne otrpi i obori pogled podno stola, no, Olivera ne pristaje na šutnju.

OLIVERA: Ko ste vi, Aleksandre?

ALEKSANDAR: Ko sam ja?... (Zatečen pitanjem i nespreman da otvori dušu.) Ja sam ovaj koji sjedi naspram vas.

OLIVERA: Odakle ste?... Kome pripadate?... Imate li koga?...

ALEKSANDAR: (Podigne pogled.) Odakle sam? Zar je to uopće važno? Kome pripadam? Pripadam Tatjani... Imam li koga?... Imam Tatjanu.

OLIVERA: Tatjana? Ko je Tatjana?

ALEKSANDAR: Moja kćerka.

OLIVERA: Oženjeni ste?

ALEKSANDAR: Bio... Bio sam oženjen...

OLIVERA: Rastali ste se?...

Nespreman na razgovor, zbunjen i odsutan, Aleksandar ustaje i odlazi.

ALEKSANDAR: Da, rastali smo se... Laka vam noć, Olja.

OLIVERA: I vama laka noć, Saša.

Olivera ga ispraća tužnim pogledom. Nakon što Aleksandar ode, poteku joj suze, no, ona ih energično obriše i sama odlazi. Domalo se u prostor kafane vraća Matija i bez vidne nakane sjeda za nepospremljen sto. Kada opazi "Mauzija", licem mu prođe bolan grč, što bude povod da nesanicu počne "zalijevati" vinom.

SCENA 8

U prostor Aleksandrove sobe uvlači se muzika i svjetlo: mjesečina se probija kroz škure na prozoru. Aleksandar stoji pred velikim ogledalom, zagledan u njegovu dubinu i kao da očekuje da se nešto pomoli. To iščekivanje potraje i kad ga strpljenje počne napuštati, začuju se otkucaji na pisaćem stroju, a za stolom biva osvijetljena Irina. Nema snage da se osvrne i cio "razgovor" sa Irinom vodit će posredstvom ogledala.

IRINA: Ne osvrći se, Saša: ovdje sam, ne da bih se odazvala na tvoje dozivanje, već da te upozorim na nešto, što je vrlo važno za tu zlosretnu djevojčicu, kojoj uskraćuješ istinu o nama. Ne čini to, Saša! Ne čini to, jer ta mala Olja nosi u sebi jednu uboku ranu... I ne pitaj otkuda ja to znam!... Njena rana zacjeljuje i istina o nama joj u tome može samo pomoći... (Nakon što Aleksandar zausti da nešto kaže.) Šuti, Saša! Molim te, šuti...

Aleksandar ne odoli iskušenju: okrene se i padne na koljena pred Irinom sa "hiljadu" pitanja u gesti i na licu, no, Irina ga sprječava da bilo šta izusti nježno mu dodirnuvši usne prstima.

IRINA: No, reći ću ti, ali obećaj da ćeš šutjeti: i preda mnom i pred Oljom... (Na njegov nijemi pristanak.) Tamo gdje ja ne postojim, već samo trajem kao mrtva, ne postoji niti bilo ko drugi... Pa, ipak, mi se susrećemo... Tako sam srela njenu majku, a njegovu ženu... (Ustaje i odlazi uz stepenište.) Imala je jednu tešku ranu u srcu... Neveliku, ali tešku ranu, Saša... Tešku, jer je u njoj bilo zrno olova... Zrno olova, Saša... Kuršum...

Irina iščezne. Svjetlo se pojača. Aleksandar besciljno luta pogledom po sobi. Pogled mu se ukoči na hartiji uvučenoj u pisaći stroj. Istrgne hartiju i sa nevjericom čita. Kroz spregu provučen Irinin glas u offu: "Imala je jednu tešku ranu u srcu... Neveliku, ali tešku ranu, Saša... Tešku, jer je u njoj bilo zrno olova... Zrno olova, Saša... Kuršum..." Aleksandar je "van sebe". Unezvjereno istrči iz svoje sobe u prostor kafane i zatiče dobrano pijanog Matiju kako bulji u "Mauzija".

MATIJA: O, ni ti ne spavaš!

ALEKSANDAR: Tiše, čovječe, Olja spava.

MATIJA: I (Šapatom) Da, da, Vera spava... (Kao što se to čini prstom, prislanja na svoje usne cijev revolvera i daje Aleksandru znak da i on šuti.) Pssst... Sjedi... Pssst...

Nakon što Aleksandar sjedne i naspe im piće, piju i dugo, dugo šute.

ALEKSANDAR: Mislim da danas ne bi trebalo da ideš u Split, Matija.

MATIJA: Bez savjeta, Alek... Ja najbolje znam šta mi je činiti...

ALEKSANDAR: Zbog čega si navalio da baš danas ideš?...

MATIJA: Potrebno mi je ulje za ovu gvožđuriju, Alek.

ALEKSANDAR: Rat se davno završio, Matija. Znam da iz njega nisi ispalio ni jedan jedini metak i znam da ga njeguješ kao trofej svoje sačuvane ljudskosti.

MATIJA: Ništa ti ne znaš, Alek, ništa. Vidim, pričao si s Verom. To ti je ona rekla.

ALEKSANDAR: Ništa mi ona nije rekla: to sam pročitao na tvome licu.

U ovom trenutku Matija se potpuno otrijezni.

MATIJA: Ne izmotavaj se, Alek: na mome licu ništa čitko ne piše, sve su to samo škrabotine... Ništa tu nije čitko, Alek, ništa... Sve skupa to je tek jedna idiotska maska... Krabulja jednog kukavnog pokvarenjaka...

ALEKSANDAR: To ti se samo čini, Matija... Svaki pošten čovjek ima svoje intimno krivo ogledalo... I svakome se od nas, ponekad, naše lice učini nesavršenim...

MATIJA: Ne laži me u moje ime, Alek... Ne znam šta ti je Vera sve ispričala, ma znam čime pothranjuje svoj ideal o meni... To su djetinjarije, Alek... Ona je izgubila majku i ne bi da izgubi i oca... A ja sam kriv za smrt njene majke, Alek... Kriv sam, a ostao sam nekažnjen... Pravda je rekla: ubistvo iz nehata prilikom čišćenja ratnoga trofejnog revolvera... Bilo je tako, ali nije bilo pravedno. Jer šta sam ja, čisteći ovu gvožđuriju tada radio: igrao sam se sa opasnom igračkom, igrao sam igru na koju nikoga ne smiješ pozvati, niti bilo kome pružiti mogućnost da se u tu igru umiješa...

ALEKSANDAR: U saržeru tvog "Mauzija" još je uvijek osam metaka, Matija?...

MATIJA: U svakome revolveru postoji i metak više, Alek... Onaj u cijevi... I ponekad se tamo zaglavi...

Obojica zašute i piju.

ALEKSANDAR: Ne razumijem se baš u oružje, Matija, ali sam ubjeđen da se to u tvojoj glavi zaglavilo neko nepostojeće zrno koje te sada razara... Bilo bi bolje da to tvoje gvozdeno mjezimče prepustiš rđi...

MATIJA: Onda bih zarđao ja, Alek, a to čovjek sebi ne smije dopustiti... Ti to vrlo dobro znaš... Tvoje lice je, ipak, čitkije ispisano, Alek...

ALEKSANDAR: Zaista ne vidim razloga da danas ideš u Split, Matija.

MATIJA: Ti zaista ne shvaćaš da moja zadaća oca nije nimalo laka: čisteći svoju savijest moram čistim održavati njen ideal. Znam da ćeš je čuvat i zato miran idem. Vidimo se, Alek...

Matija odlazi. Aleksandar ostaje sam, potresen i bez riječi. Rez muzičkim akcentom i mrakom.

SCENA 9

U sfumatu groblja, Aleksandar u sivom kišnom mantilu, sa crnim šeširom na glavi i buketom ruža u ruci stoji pored Irininog nadgrobnog znamenja koji zaklanja buket već uvelih gerbera. Naleti vjetar i ponovo počne kiša. Aleksandar šuti sonet.

ALEKSANDAR:

Tatjana je dobro uprkos što joj duši
rastu krila k'o phoenixu u pepelu gnijezda,
ta njena duša izvjesno je zvijezda
dok sjedi i šuti, i meke olovke "puši".

Nad obrvom joj čvorić otkriva misao tajnu,
Velika mašna stiha vezuje joj kiku želje,
Naučila je da od tuge načini veselje,
a od tamnog lanca sjećanja - ogrlicu sjajnu.

Još uvijek crta princeze, ali kao da se zeza,
jer svakog vršnjaka svoga posmatra k'o klinca.
A plemenita je ta naša mala princeza.

Pronašla je ružu tamo gdje je najveća tama,
kao da je posestrima Saint Egziperijeva princa:
svoju si besmrtnost, Irina, iznjedrila sama.

*Kako sonet istekne, i kiša iscuri, a vjetar utihne, pa i ono malo
škrtooga svjetla utrne.*

SCENA 10

Svjetlo u prostoru kafane osvjetljava usamljenu Oliveru. Osjetivši da neko dolazi, ona poskoči i budne vidno razočarana kada ugleda poštara Antuna koji nosi neko pismo.

ANTUN: Bog, mala.

OLIVERA: Bog, Tonči. Otkud ti?

ANTUN: As ti Gospe, otkud ja?! Oli ovo nije javni lokal? I smim li ja kada popit žmul vina, a?

OLIVERA: (Gleda u pismo.) De, de, ne okoliši: kojim dobrom?

ANTUN: (Potura joj pismo pod nos.) Jama li ovakav kod vas?

OLIVERA: (Uzima mu pismo iz ruku vrteći glavom.) A ima, znaš da ima...

ANTUN: A otkud bi' ja zna?

OLIVERA: Tonči, Tonči... Pa nije moja pokojna majka primala onaj telegram...

Tonči se nasmije i sjedne za sto.

ANTUN: Muči, mala. Daj žmul vina, pa da iden.

Olivera donosi čašu vina i stavlja na sto. Antun vadi iz džepa formular.

ANTUN: I potpiši ovdin, vidiš da je preporuka. (Iskapi čašu.) Znaš šta, mala, nešto bi ti kaza...

OLIVERA: (Shvatajući da se Antun snebiva.) Šta bi mi to "kaza", Tonči?

ANTUN: Pa, to... Ne vaja za tvoj obraz što van je taj gost... Po Mistu te babe već olajavaju... Gospe ti Isusove, ne znan kad pri saznaše da je stiga?

OLIVERA: Ko me olajava, Tonči?... I zašto?

ANTUN: E, a možda ti i ne znaš: on ti je na neki način ovdašnji zet. Ženina loza mu ovdin ima korin. Više od p'o Mista jon je rod.

Olivera se pretvara da je ravnodušna, ma vidno je iznenađena.

OLIVERA: A tako?! Nisam to znala... Mislim, znala sam da je bio oženjen... To mi je baš sinoć rekao... Nisam znala da mu je žena odavde. No, opet ne shvatam zašto bi me neko olajavao?

ANTUN: As ti Gospe inšempjane!... Kako - zašto? Zato što sin ti mlada cura, a on mlad udovac!

OLIVERA: Udovac?!

ANTUN: Je, udovac. Kažu da se nije ponovo oženija.

Olivera mu sipa još jednu čašu, što je, uz njenu nevjericu, znak više da nastavi priču, što Antun pomalo nadmeno prihvata.

ANTUN: Inšempjana curo, oli ne znaš da jon svaki dan, otkada je doša, odilazi na grob? Ona ti je sahranjena gorin, na stinama.

OLIVERA: (Sa još većom nevjericom.) Sahranjena?

ANTUN: E, sahranjena... Ja san je na ovin rukama, sa momcima, gorin iznija. Lipi Bože, kakva je to sahrana samo bila?!... To Misto nije zapamtilo, niti će zapamtiti.

OLIVERA: Tonči, da ti nisi šta pobrkao? Da ga nisi zamijenio s nekim?

ANTUN: (Uvrijeđeno) Pobrka?! Ništa ja nisan pobrka, već je on, izgleda, pobrka tvoju pamet... Curo inšempjana, pa ja ga poznan stotin puta bojen nego li tebe. Jema petnaest godin kako on ovdin dolazi. Znan dok mu je šćer bila još u pelenam: as ti Isusa, u tu njihovu malu Tanju ovdin su babe gledale ka u Gospu.

Olivera šuti. Oboje se obrecnu na luptaj vrata. Ulazi pokisao Aleksandar.

ALEKSANDAR: Dobro večē.

OLIVERA: Dobro večē.

ANTUN: Dobra večer. (Poskoči i zbunjeno izlazi.) Iden ja. Laka noć, Olja.

OLIVERA: Laka noć, Tonči.

Aleksandar nijemo prati Antunov izlazak. Kada Antun ode, Olivera priđe Aleksandru, pruži mu pismo i nastavi da ga ispitivački promatra. Aleksa-ndar, pak, i ne pogledavši, bez riječi spremi pismo u džep, skine mantil i šešir i sjedne za sto.

ALEKSANDAR: Olja, molim vas jednu rakiju.

Olivera ga nedefinirano gleda, a potom s ljutnjom odlazi do šanka, sipa piće i vraća se.

ALEKSANDAR: (Prima čašu iz njene ruke i otpije.) Matija se još nije vratio?

OLIVERA: (Stojeći u nedoumici.) Nije. A vi, gdje ste vi bili? Nije vas bilo cijeli dan.

ALEKSANDAR: Prošetao sam do susjednoga mjesta i naletio na neke stare znance. Zašto stojite, sjedite.

Olivera sporo sjeda, gledajući ga ravno u oči. Aleksandar prihvata taj pogled s nekom vedrinom, kao da je spreman za ugodan i šaljiv razgovor.

OLIVERA: Saša, mogu li vas nešto pitati?

ALEKSANDAR: (Nastojeći da zadrži dobro raspoloženje.) Pitajte.

OLIVERA: (Ne zna kako početi.) Vidite, Saša... Ja sada ne znam gdje je moj otac...

ALEKSANDAR: Nije li u Splitu? Rekao je da će se vratiti do večere, a večer tek što je počelo, zar ne?

OLIVERA: Ne poznajete vi mog oca, Saša...

ALEKSANDAR: Naravno, da ga ne poznajem, Olja, ali imam oči i uši. Na mene je ostavio dojam sasvim normalanog čovjeka...

OLIVERA: Ne baš sasvim, Saša. Znam, nije pristojno što ovako govorim, ali vam to moram reći... Otkako je majka umrla, moj otac zna često da zaluta... I ta njegova lutanja znaju, ponekad, da potraju strašno dugo...

ALEKSANDAR: Ne budite nestrpljivi, Olja. Vidjećete, vratiće se, a da nećete ni trepnuti. (Na njenu nevjericu.) Nego, nešto ste me htjeli pitati?

OLIVERA: Zna li vaša kćerka gdje ste vi sada?

Svoju trenutnu zbunjenost Aleksandar pokušava prikriti osmijehom, no, čini to nekako neuvjerljivo. Dosjetivši se pisma, s nešto osjetnijom sigurnošću počne da ga traži po džepovima mantila i kada ga pronađe, ozaren pobjedničkim osmijehom poturi joj ga pod nos.

ALEKSANDAR: Zna!... Očigledno je da zna.

OLIVERA: Da ja imam kćerku koju nisam vidjela makar i jedan dan, i da dobijem pismo od nje, to bih pismo, istom, pročitala i odmah odgovorila na njega. Vi, izgleda, niste nestrpljivi?

Oliverina ironija stavlja Aleksandru do znanja da njihov razgovor neće biti šaljiv, ali on i nadalje "podgrijava" takvu vrstu razgovora.

ALEKSANDAR: Ne shvaćam na šta, konkretno, misli vaša pametna glava?

OLIVERA: Ne shvaćate?!

ALEKSANDAR: Zapravo... Zapravo, shvaćam vas, ali, uistinu, ne vidim razloga da budete zabrinuti za vašeg oca. Pobogu, pa on je odrastao čovjek!...

OLIVERA: Ne govorimo više o mome ocu, Saša, već o vašoj Tanji. S kime ona živi? S Njom?

ALEKSANDAR: S Njom?... (Krajnje zbunjeno.) Da, da... Tanja stalno živi s Njom...

OLIVERA: Je li Ona loša žena?

ALEKSANDAR: (Jetko) Otkud vam ta ideja?!

Olivera koja je za sve vrijeme razgovora vrlo rigorozna, sada je zatečena Aleksandrovom prigušenom gorčinom. Svjesna da dira u isuviše osjetljiva mjesta, mijenja unekoliko temu razgovora, i kako ne želi da njena pitanja uzdrmaju Aleksandra, to čini nevješto. Znajući porijeklo njenih pitanja, Aleksandar, pak, prihvaća nastavak razgovora i pri tome se ne ukriva.

OLIVERA: Pa, vi ste tako dobri... Tako blagi...

ALEKSANDAR: A vi ste, Olja, još mladi i vrlo nevješti u posmatranju ljudi.

OLIVERA: Oprostite, nisam vas htjela povrijediti: vi ste zaista dobri. Ja osjećam da ste vi dobri... Napokon, pisac ste...

ALEKSANDAR: A ko vam je, Olja, rekao da su pisci dobri ljudi?... Pisci su, naprotiv, vrlo loši ljudi... Pisci su svodnici, diktatori, ale i alhemičari... Pisci su, Olja, nerijetko i ubice!...

Olivera upinje svu sargu kako bi ostala imuna na njegovu samokritiku. Pomno sasluša njegove riječi, ali ih istom potiskuje negdje duboko u sebe i nastavlja ga propitivati s nekom nepatvorenom radošću.

OLIVERA: Znači, Ona je dobra?

ALEKSANDAR: (Razoružan njenim optimizmom.) Da, Olja, ona je dobra...

OLIVERA: Pa, zašto ste se onda rastali od Nje?

ALEKSANDAR: Zbog jednog bizarnog događaja.

Imajući na umu sve što joj je ispričao Antun, Olivera ne odolijeva sumnji i otuda biva nestrpljivija i izravnija.

OLIVERA: Zbog čega?...

ALEKSANDAR: Zbog jedne ptice...

OLIVERA: Zbog ptice?!

ALEKSANDAR: Zbog jedne izgorjele ptice...

OLIVERA: (Ponada se da joj govori figurativno.) Zbog phoenixa?!

ALEKSANDAR: (Teška srca.) Lijepa moja pametnice, niste me razumjeli: ja sam se od Irine razveo!... I to zbog jednog običnog pileta koje je izgorjelo u rerni jednog običnog šporeta...

Aleksandrov samoprezir poluči da zaprepašćena Olivera skoči iza stola.

OLIVERA: Vi?!... Vi ste se rastali od te dobre žene zbog jednog izgorjelog ručka?!

ALEKSANDAR: (I sam skoči na noge.) Olja! Olja, dobra moja, ponovo me niste shvatili...

OLIVERA: (Više ga i ne sluša, već grčevito zaplače.) Zbog jednog običnog ručka?...

ALEKSANDAR: Olja!... Olja!... (Prigrli je.) Sjedite, dobra moja, sjedite...

Nakon duže konsternacije, Olivera se malo smiri i napokon vrati za sto.

OLIVERA: Oprostite, ne znam šta mi je... Ja sam vas za ovih nekoliko dana zavoljela i sve to mi se učinilo tako nedostojnim i gnusnim...

ALEKSANDAR: Vi ste samo malo više uzbuđeni zbog Matijinog zakašnjenja...

OLIVERA: (Ne sluša ga.) Ja vas volim, Saša... Mora da je ovo što osjećam - ljubav... Nikada nisam voljela, ali sam sigurna da je ovo ljubav...

Aleksandar je zabrinut, ali ne Oliverinom ljubavnom izjavom, već njenim ukupnim emotivnim stanjem. On Oliveru ne prihvća kao ženu, već kao moralni sud pred kojim, bez ostatka, mora pojasniti koliko je zaključak o njegovoj boljci, podastrt njenim osobnim prosudbama, isuviše bizaran. Stanovito vrijeme šute i tupo se gledaju, eda bi Aleksandar, napokon, tu šutnju i prekinuo bizarnošću.

ALEKSANDAR: Mogli bismo nešto popiti... Malo vina, recimo?...

OLIVERA: Da... Mogli bismo...

Olivera odlazi za šank i donosi bocu vina i dvije čaše, vraća se, stavlja poslužavnik na sto i sipa vino. Za to vrijeme Aleksandar pokušava svesti priču o izgorjelom piletu.

ALEKSANDAR: Jednom sam, s nekog putovanja, donio Tanji obično, malo pile... Tanja nije bila doma, ja sam nekud morao otići i Irina je ostala sama s piletom...

Do ove replike Olivera je već usula vino, sjela i podigla čašu: naizgled, ona uopće ne sluša Aleksandrovu priču, a u suštini, ona neće da čuje Aleksandrovo opravdanje i to zbog toga što od njega više i ne traži da se opravda... Piju, ali Olivera nakon toga ne pronalazi način da promijeni temu. Otuda on nastavlja.

ALEKSANDAR: I tako... Irina se uplašila da se pile ne smrzne i u rerni mu improvizirala inkubator... (Otpije) Improvizirala inkubator, a napravila krematorijum... Tada sam i otišao... Nisam mogao da se pomirim sa činjenicom da moja pametna i fluidna Irina može napraviti tako praktičnu glupost... Naravno, najpraktičnija glupost bio je taj moj bijeg.

Olivera, koja je netom počela pratiti Aleksandrovu priču, kao da je uopće nije čula do kraja, a kao da je potpuno zaboravila i na Antunovu priču.

OLIVERA: Vi Nju još uvijek volite, Saša. Zašto joj se ne vratite?

Muk potraje koliko je potrebno da Aleksandar dozove odgovor na ovo, za njega preteško pitanje.

ALEKSANDAR: Tu više nema povratka, Olja: sve je izgorjelo s onim piletom.

OLIVERA: Sjetite se phoenixa, Saša...

ALEKSANDAR: Lijepa moja, kod nas, u Bosni, pjeva se jedna tužna pjesma:

Djevojka sokolu zulum učinila,
zulum učinila, goru zapalila...

Soko gnijezdo gasi, krila mu se pale,
sokolići pište, a soko proklinje...

OLIVERA: Koga?

ALEKSANDAR: Djevojku.

OLIVERA: Ali, phoenix je uskrsnuo iz pepela svoga gnijezda, Saša.

ALEKSANDAR: Ne, Olja, ne!... I phoenix je sagorio uzalud!

Aleksandrove riječi vraćaju je u stvarnost, te je sučeljavaju s istinom.

OLIVERA: A Ona?... Kako je izgorjela Ona?...

ALEKSANDAR: Irina? Ne rekoh li vam već?... I Irina je umrla uzalud. Sagorjela je jedno-stavno s onim piletom. Jedno vrijeme praćkala se na pepelu poput ribe na pijesku, u jednom trenutku, čak se uzdigla ponad pepela, ali sa krilima od pepela... A s takvim

krilima se ne može letjeti, lijepa moja... Pepeo leti samo kada ga vjetar uskovitla, a kada vjetar utihne, pepeo pada u prašinu. Kada padnu, kiše, pepeo potone u zemlju...

Posljednje rečenice Aleksandar izgovara odlazeći u prostor svoje sobe. Olivera jedno vrijeme šuti, sjedi i gleda u pravcu Aleksandrovog odlaska, osmjehuje se i s takvim izrazom lica na samom je rubu grčevitog plača. Najednom, kao preporođena, stisne zube, pa duboko uzdahne i odahne poput čovjeka koji je donio neku čvrstu, inat-odluku. Rez zatamnjenjem.

SCENA 11

Poput mjesečine, diskretno svjetlo kroz škure obasjava Aleksandra ispred ogledala. On se ovaj put ne zagleda u dubinu ogledala, već naprosto briše mokro lice. Ne reagira čak ni kada svjetlo obasja Irinu za stolom, ni na obris njenog lika u ogledalu, ne čuje, konačno, ni njene riječi.

IRINA: Zdravo. (Muk) Kako si? (Muk) Šutiš, šutiš i ne mičeš se. Danima slušam tvoje sonete, ali ti ne vidim usta... Sad ti vidim usta, ali ne čujem sonete... Prošli put si rekao da je Tanja dobro i da joj u duši rastu krila phoenixa... Zašto si rekao ono "uprkos"? Je li tako teško podnijela moju smrt?...

Aleksandar bez odnosa prema Irini i njenim riječima odlazi i liježe u kre-vet. Irina i nadalje govori ogledalu. Aleksandar usni.

IRINA: Kažeš, piše pjesme. O, kako bih te sada izgrdila da sa sobom ne nosim saznanje da je nemoguće nekome zabraniti da pjeva... O čemu pjeva?... Nemoj joj dozvoliti da pjeva o bilo čemu što je vezano za mene... I sam znaš da takve pjesme razaraju ljude, rastaču ih ili, u najboljem slučaju, omekšavaju... A znaš i to da smo nas dvoje sporadi poezije bili neotporni na život, zar ne?

Luptaj na vratima prene Aleksandra iz sna, ali budući da se ne ponovi, on sve shvati kao mòru i mijeni da ni u sobi, ni pred vratima nema nikoga. Zagnjuri glavu u jastuk i zaspi.

IRINA: Znam da si umoran. Danas si dugo lutao, a i kiša je bila uistinu teška... Idem, Saša, a ti se naspavaj. Naspavaj se i vrati se Tanji. Od tebe ovdje ja nemam nikakve koristi, dok s tobom ovdje Tanja strašno mnogo gubi.

Na novi luptaj na vratima, prenu se i Irina i Aleksandar. Irina, čak, baci pogled u pravcu vrata i značajno ga pogleda.

IRINA: Idem, Saša, ali prije nego što odem, moram ti još nešto reći. (Pokazuje na vrata.) Ne zavodi ovu djevojčicu niti u svoje odaje, niti u svoje metafore. Metafore su ti isuviše crne, a njoj je potrebno mnogo, mnogo svjetlosti... Spavaj, Saša, ja sada zaista moram ići. Laka ti noć.

Dok Irina odlazi, ulazi uznemirena Olivera. Njih dvije nemaju nikakav odnos, štaviše, mimoilaze se kao da prolaze jedna kroz drugu.

Olivera se snebiva, a i Aleksandar je zatečen njenim ulaskom. Brzo skoči sa ležaja.

OLIVERA: Oprostite što ovako upadam. Nadam se da vas nisam probudila.

ALEKSANDAR: O ne, niste me probudili... Samo sam se izležavao... Samo uđite, Olja!

OLIVERA: Tate još uvijek nema... Strah me je...

ALEKSANDAR: Samo izvolte, Olja... Sjedite... Samo sjedite... Ne smetate mi...

Olivera se ispruži na Aleksandrovom ležaju, umorno protegne, a potom, bezmalo, nesvjesno skvrči i ušuška pod pokrivačem. Tek nakratko izgleda da je utonula u san. Tako zgrčena, sanjiva i bez nekog aktivnoga odnosa prema Aleksandru, odjednom, progovori.

OLIVERA: On večeras sigurno neće doći, Saša. Dođite i lezite kraj mene... Tako mi je hladno, Saša...

ALEKSANDAR: Olja, srećo, vaš otac će stići svaki čas i bilo bi lijepo da vas usnulu može pomilovati u vašem krevetu...

Olivera se tek sada se aktivno osvrne prema njemu.

OLIVERA: Lezite, Saša... U ovu kuću, na žalost, večeras više niko neće doći... I vi i ja smo večeras sami, Saša...

ALEKSANDAR: Olja, dobra moja, ali ja sam vrlo, vrlo star čovjek.

OLIVERA: (Sanjivo) Ali, vi ste mladi...

ALEKSANDAR: Vi ste mladi!... I vaša me mladost dovodi do samoprezira...

OLIVERA: (Razbuđena njegovim riječima.) Ali, zašto?...

ALEKSANDAR: Prezirem staračku pohotu...

OLIVERA: Ne shvaćam vas.

ALEKSANDAR: Vi se plašite, a mene je strah... Shvaćate li?

OLIVERA: (Kao da sluša uspavanku.) Ne... Ne shvaćam čega se to vi plašite?...

ALEKSANDAR: Ne plašim se ničega, strah me je... Čovjek se ne plaši, Olja, plaši se samo vjeverica, a nju, pak, strah ne može obuzeti... A vi ste, Olja, samo vjeve-rica. (Na njenu protestnu kretnju.) Samo lezite, dobra moja... I spavajte...

Aleksandar se zaputi prema vratima.

OLIVERA: Kamo ste krenuli?

ALEKSANDAR: (Šapatom) Malo ću prošetati...

Aleksandar ugasi svjetlo i izađe preko vrata. Olivera promrlja još nešto neartikulirano i utone u san. Poput mjesečine diskretno svjetlo obasjava je kroz škure usnulu sve dok se u njen san ne ukrade dramatična muzika i svjetlo ne obasja Matiju podno stabla ogoljele masline. To Olivera sanja svog oca: Matija usporenim kretnjama vadi iz njedara "Mauzija" i puca u svoju glavu. Osam pucnjeva odjekuje ukomponirano u muzičku kulisu. Matija pada. Svjetlo ga "poništi".

Puna noćne more, Olivera se diže iz kreveta i sumahnuto baulja po sobi. Kraj vrata napipa prekidač za svjetlo i osvijetli Aleksandrovu sobu. Jedno vrijeme tumara po sobi, eda bi u pisaćem stroju otkrila list hartije. Vadi ga i čita. U offu se čuje Aleksandrov glas provučen kroz spregu: "...Srela sam njenu majku, a njegovu ženu... Imala je jednu tešku ranu u srcu... Neveliku, ali tešku ranu, Saša... Tešku, jer je u njoj bilo zrno olova... Zrno olova, Saša... Kuršum." Olivera grčevito zaplače zarivši lice, prvo u zgužvani list hartije, a potom i u jastuk na ležaju. Plače sve tiše i tiše, a onda nenadano ustane, odlučno sjeda za pisaći stroj, uvuče u njega novi list hartije i počne da kuca. Za sve vrijeme dok traje njeno pisanje polako pojačava svjetlo, koje se izvana ukrada kroz škure. U fantazmagoričnom svjetlosnom štimu koje ovaj put padne na ogoljelo stablo masline, dešava se slijedeća scena: Aleksandar, potpuno pokisao, dolazi podno masline, vere se uz njeno stablo / tijelo, prebacuje konopac preko one grane koja ponajviše podsjeća na ispruženu ruku, i vješa se o nju. Grana se slomije i on padne na zemlju. Rez štima. Olivera završava kucanje. Ustaje i odlazi u prostor kafane. Zatamnjenje.

SCENA 12

Svjetlo u prostoru kafane otkriva Oliveru kako za šankom kuha kafu. Ona je uredno umivena i počešljana, naprosto, emanira dobro raspoloženje... Za stolom sjedi Marija.

MARIJA: Jeste li vi sigurni da on nije u svojoj sobi?

OLIVERA: (Donosi Mariji kafu.) Već sam vam rekla, gospođo! Izašao je kasno sinoć i nije se vratio...

MARIJA: Bože, pa taj čovjek stvarno nije normalan. Kog vraga uopće ovdje radi?

OLIVERA: Koliko znam, on radi svoj posao... Piše... Mislim da piše roman...

MARIJA: Roman?! Ha, roman! On piše roman!

U tom trenutku na vratima se pomalja iznuren, mokar i prljav Aleksandar. Potpuno odsutnog izraza lica, ne obraćajući pažnju na Mariju i Oliveru, krene prema prostoru svoje sobe. S njegovim ulaskom, pak, Marijino lice poprimi izraz odobrovoljenosti. Olivera je ponovo za šankom.

OLIVERA: Aleksandre, traže vas!

ALEKSANDAR: Ko me traži?

MARIJA: Ja te tražim, Aleksandre!

Aleksandar tek tada svarti pozornost na Mariju i kao da je *prepoznata*.

ALEKSANDAR: Vi!... Otkuda vi?! Kome ili čemu da zahvalim za čast da vi tražite mene?

MARIJA: Moramo razgovarati, Aleksandre. Sjedi. (On ostane da stoji.) Molim te, Aleksandre, sjedi.

ALEKSANDAR: (Napokon sjedne naspram Marije.) A o čemu bismo to nas dvoje morali razgovarati?... Tolike godine nismo morali, a sada moramo!

MARIJA: Priznajem, bila sam gruba prema tebi...

Olivera krene da napusti prostor kafane. Aleksandar je oslovi ne skidajući pogled s Marijina lica.

ALEKSANDAR: Olja, kuda ste pošli?

OLIVERA: Mislila sam... Da ne smetam...

Marija podnosi njegov pogled sa podsmijehom i ironičnim izrazom lica.

ALEKSANDAR: Dobro ste mislili: ne smetate! Samo vi radite svoj posao... (Na Oliverinu dilemu.) Donesite mi jednu rakiju, Olja. (Mariji) I kažete, tetka, da ste bili grubi prema meni?... A otkud sad to da ste najednom postali svjesni moje nježnosti?... I kada već kažete da ste bili grubi, zašto ne kažete i - zašto?

MARIJA: Ti si bio mnogo mlađi od nje, Aleksandre. Ja se samo s tim nisam slagala.

Olivera donese Aleksandru piće i ponovo pođe prema izlazu.

ALEKSANDAR: Olja, molim vas ostanite!... (Nakon što se uvjeri da Olivera nije otišla.) I, kažete da sam bio mnogo mlađi od nje?

MARIJA: Mnogo ili malo, svejedno!... Meni je bilo mnogo... Moraš me shvatiti: ja sam joj majku zamjenjivala.

ALEKSANDAR: Upravo zbog toga je trebalo da znate da ne bi valjalo da smo Irina i ja bili ispisnici, jer tada ne bismo bili bliski onoliko koliko smo stvarno bili.

MARIJA: Pusti sad to!... Bilo, pa prošlo: oprostimo jedno drugom greške.

ALEKSANDAR: Greške? Kakve greške?

MARIJA: Uzajamne, Aleksandre!... Oprostimo jedno drugom sve ono što smo jedno prema drugom zgriješili.

ALEKSANDAR: Mi nemamo uzajamnih grešaka, gospođo: ja prema vama nisam učinio ni jedan grijeh. Mi imamo samo jednu zajedničku, jednu jedinu, ali tešku i neoprostivu grešku... Imamo Irininu smrt...

MARIJA: To je sudbina, Aleksandre.

ALEKSANDAR: Sudbina! Naravno, uzrok svega dobrog i lijepog je naša pamet, a sve loše i zlo je djelo - sudbine! Kako sa svojih šezdeset godina još niste shvatili da sudbina nije uzrok, već posljedica. Sudbina nije ništa drugo do poslje-dična laž!... Ne, draga gospođo, Irina nije umrla po mandatu bilo kakve sudbine i u njenoj smrti nema fatalizma. Postoji samo gola činjenica da je ona bila žrtvom vlastite dobrote.. Ubili su je oni kojima je najviše davala, a među njima, na prvom mjestu, smo ja i vi!

MARIJA: To je potpuno besmisleno, Aleksandre.

ALEKSANDAR: Znam da to vama zvuči besmisleno!... Vi ste svoju krivicu okajali sa ono malo prolivenih suza i uz taj famozni uzdah - sudbina. Ja tako ne mogu... I zato sam ovdje. Tražim bar približno pravičnu kaznu za svoju krivicu!... A vi?... Šta vi ovdje tražite?

MARIJA: Tražim tebe, Aleksandre, ali razumnoga!... Želim da se dogovorimo oko Tanjinog talenta.

ALEKSANDAR: Da se dogovorimo oko Tanjinog talenta... A šta se mi oko toga imamo dogovarati?

MARIJA: Načula sam da je, nakon toliko godina vježbi i truda, prestala da odlazi na časove klavira i pjevanja... Ti si kriv za to! Ti, naprosto, zloupotrebljavaš njenu ljubav prema tebi!

ALEKSANDAR: A vi ste podli, gospođo!... Bezgranično podli i licemjerni...

Potonje riječi uopće ne vrijeđaju Mariju, štaviše, ona na njih reagira kao na izuzetan kompliment: osmjehuje se bez vidljive ironije, reklo bi se da je čak i dobronamjerna. U tom trenu Olivera, koja je sve vrijeme gledala prema ogoljeloj maslini, svrati pozornost na njihov razgovor, pa izvadi odnekud zdjelu crvenog luka i počine da ga guli i sjecka.

MARIJA: Tanja hoće i Tanja mora da pjeva, no, ti je u tome sputavaš.

ALEKSANDAR: Znam da ona hoće da pjeva, gospođo! Ali ona to hoće tiho. Tiho i samo za sebe, anonimno... Pjevanje, kao ni pozija, nisu zanimanja, gospođo tetka, tu su manifestacije i oblici tuge.

Marija postaje svjesna da je Aleksandru svaki nastavak razgovora nadalje izlišan. Zbaci masku i bijesno se osvrne na već uplakanu Oliveru, eda bi se ironično ostrvila i na njega.

MARIJA: Čujem, i ovdje pišeš neki roman: kakvu si mi ulogu ovaj put namjenio?

ALEKSANDAR: Nikakvu vam ulogu ja nisam namjenio: vi ste svoju ulogu sami odigrali

MARIJA: (Uz još žešću ironiju.) Znači, ovaj put si me zaobišao?...

ALEKSANDAR: Na žalost, gospođo, nisam mogao: ovaj put vi ste sama smrt. Ma, budući da vas ljubav ne priznaje, možete biti mirni - u ovom romanu vas, uistinu, nema.

Aleksandar se zaputi prema Oliveri koja stisnutih zuba sjecka luk i plače. Marija ustane i onako ratoborna zakratko ostane da stoji, eda bi na kraju egzaltirano izašla. Nakon što Marija ode, Oliverine suze tek dobiju svoje emotivno pokriće u teškom jecanju.

ALEKSANDAR: Olja!... Olja, zlato, šta vam je?... (Prigrli je.) Zašto plačete?

OLIVERA: (U grču, ali ipak s povjerenjem se privije uz njega.) To je od luka, Saša... Znaš, valjda, da luk zaziva suze... Toliko znaš, Saša...

ALEKSANDAR: Ne vrijedi zbog toga plakati, Olja... Ne vrijedi i ne smije se tako: plakati, to je dopušteno samo po kiši ili kada se legne u rosnu travu... Suze treba kriti, Olja. (Nakon što Oliverin plač

postane još grčevitijim.) Olja, dobra moja, ne plačite: zaista nemate razloga za tako težak plač.

OLIVERA: (Izmigolji mu iz zagrljaja.) Misliš da nemam? Imam, Saša, imam... Imam dva čovjeka koja volim, a oni - šta rade? Šta radite, vi - očevi, kada nam majke umru? Šta radiš ti sada ovdje? I šta radi moj otac neznano gdje?... U bježanju nema ljubavi...

ALEKSANDAR: Olja, Matija će se sigurno vratiti... Ja sam kriv što vam nisam rekao... Povjerio mi se... Morate da shvatite... On nije htio...

OLIVERA: Prestani razgovarati sa mnom kao sa djetetom, Saša! Znam da ti se povjorio... Znam i šta ti je sve rekao...

Aleksandar prihvaća potonje riječi dosta površno, tek kao zgodnu priliku da Oliveru uvjeri da će se Matija, ipak, vratiti.

ALEKSANDAR: Onda znate i da će se vratiti.

OLIVERA: Ko zna kad će se vratiti?... Ja sam se već navikla na njegova lutanja, čak spokojno čekam i njegov konačni odlazak: zato ga odavno i ne iščekujem sa suzama. Moje si spokojstvo razorio ti, jer vidim, eto, da postoje očevi koji se ne vraćaju ni kada mogu da se vrate...

ALEKSANDAR: Olja, dobra moja, ne možeš porediti svoga oca i mene... Ja sam ja... A Matija je nešto potpuno drugo... On će se sigurno vratiti...

OLIVERA: Znam da vas ne mogu porediti jednako kao što ne mogu porediti sebe sa samom sobom. Vas dvojica ste, zapravo, isti. Pa, ipak, tvoja mi se samo-optužba čini normalnijom i poštenijom...

Matija je sebi već poodavno umislio da je svoju majku bukvalno ubio... Izmislio je priču o nesretnom slučaju i o tome kako pravda nije baš pravedno odvagala njegovu krivicu, a nevin je... On, Saša, nikoga nije ubio!

Aleksandar vrisne koliko čovjek može tiše vrisnuti.

ALEKSANDAR: Olja, zlato moje!... U svakom revolveru...

Olivera hitro podigne ruku i prstima mu "zaustavi" riječi na ustima.

OLIVERA: Znam, Saša, znam, u svakom revolveru jedan metak je u cijevi... Koliko ste samo obojica djetinjasti... Taj "deveti metak" nose u glavi dječaci koji nikada nisu ispalili ni jedan drugi. Ali, zašto ga se dosjetite tek onda kada sami sebe počnete optuživati?... Ko u to da vjeruje, Saša?

ALEKSANDAR: Niko ne mora vjerovati ni u čiju samooptužbu... Ni u samooptužbu, ni u samoosudu... To je čisto intimna stvar, Olja... To je intima samo jednog čovjeka...

OLIVERA: To je sebičnost, Saša! To je obični egoizam! Jer, gdje smo u svemu tome nas dvije?... Tanja i ja, na primjer... Koga, za ime svijeta, vas dvojica žalite: sebe ili naše majke?... I kome izričete vaše samopresude: sebi ili nama?

ALEKSANDAR: Izričemo ih nama, Olja, jer...

OLIVERA: Ne, Saša! Vi nas osuđujete! S vašim samoosudama vi samo zaokružujete svoje pravo na posjedovanje, dižete ograde oko

svega čime možete zavladati i to nam ostavljate u nasljeđe. Vi nas osuđujete na vrlo tešku kaznu, Saša!... Na vrlo tešku i vrlo dugu kaznu... A ni Matija, ni ti na to nemate pravo!

Olivera ponovo diskretno zasuzi, zagrlji ga i počne da ga ljubi. I njemu krenu suze.

ALEKSANDAR: Nemojte više, Olja. Zar nije puno suza u ovom danu?

OLIVERA: (Smije se.) Ne plačem, Saša... To je od luka...

Aleksandar, koji je prihvatio njeno milovanje i čak odgovorio na njega, naglo se otme iz njenog zagrljaja i izjuri napolje. Olivera, zatečena i, bezmalo, očajna, počinje da se umiva kockicama luka. Njen plač je tih i iz te tišine počinje da dopire muzika. Muzika biva sve jača, a svjetlo sve slabije. Potom uslijedi mrak, a ubrzo potom i potpuna tišina.

SCENA 13

U mraku se iz offa prvo začuju kapi kiše, a potom se na nebu postepeno pale zvijezde i obasjavaju Aleksandra u sivom kišnom mantilu i sa crnim šeširom na glavi ponad znamenja na Irininom groba. Iza leđa prilazi mu Tatjana.

TATJANA: Ti plačeš, tata?

ALEKSANDAR:

Ne plačem, šćeri, to je od kiše.

TATJANA: (Poljubi ga.) Nemoj da me lagiš, tata... Uvijek si mi govorio da su među kapima sestre samo kapi mora i suze. (Lizne mu lice.) Kiša nije baš slana, zar ne, tata?

ALEKSANDAR: Slano je moje lice, šćeri.

TATJANA: Nemoj da mi vrdaš, tata, i prestani da plačeš... Vidiš li da ja ne plačem... Pomisli šta bi rekla mama da te vidi tako malodušnog: znaš da nije voljela malodušnost.

ALEKSANDAR: Znam, šćeri, znam...

TATJANA: (Šapatom) Tata, mama sada ima jastuk od čipke?

ALEKSANDAR: Da, šćeri, mama sada ima jastuk od od bijele čipke...

TATJANA: Opet me lagiš, tata: jastuk je od crne čipke...

Posljednje riječi Tatjana izgovori odlazeći. Aleksandar već nema nikakav odnos ni prema njenom odlasku. Jednako, kao i do toga trenutka, govori bezmalo "mehanički".

ALEKSANDAR: Od crne čipke, šćeri, naravno... Od crne čipke...

U tom trenu svjetlo otkriva Irinu za stolom u prostoru njegove sobe. Ona drži u ruci svežanj listova hartije i kao da ih je netom iščitala. Osvrne se prema Aleksandru koji, pak, i nadalje stoji ponad njenoga nadgrobnooga znamenaa gdje kiša još uvijek rominja, a Aleksandar zadržava prethodno, odsutno i "mehaničko" svojstvo govora.

IRINA: Ne mogu povjerovati tvojim riječima, Saša. Zar su na moj ispraćaj došli, uistinu, baš svi ljudi koje sam poznavala?

ALEKSANDAR: I mnogi koje nikada nisi upoznala.

IRINA: Znači, bila je i Ona?

ALEKSANDAR: Ona?... Aaa, ona!... Da, da... Bila je.

IRINA: Viđaš li je?

ALEKSANDAR: Ponekad.

IRINA: Kako živi?

Aleksandar se zamisli kao da je postavila neko preteško pitanje i odgovori s nešto ironije u glasu.

ALEKSANDAR: Lijepo. Lijepo živi. Dobila je veliki, trosobni stan. I često misli na tebe...

IRINA: Kad ćeš konačno prestati da je smatraš podlacom?

ALEKSANDAR: Kada prestane biti podla.

Irina napravi stanovitu pauzu, kao da smišlja šta da ga dalje pita.

IRINA: A On?

ALEKSANDAR: On?... I on je dobio trosobni stan.

IRINA: Ni njemu ne praštaš?

ALEKSANDAR: Njemu nikada nisam ništa ni zamjerao.

IRINA: Nisi mi baš uvjerljiv.

ALEKSANDAR: Zaista mu ništa nisam zamjerao: on je bio jedan od rijetkih ljudi koji su te iskreno voljeli.

IRINA: Nisi ga optuživao za moju smrt?

ALEKSANDAR: Nisam!... Kako bih mogao optuživati nekoga za nešto, što sam ja skrivio?

IRINA: Drago mi je da uviđaš kako ljudi, ipak, nisu loši, Saša.

Aleksandar krene prema prostoru sobe, ali bez odnosa prema Irini.

ALEKSANDAR: Znam, draga Irina, da su ljudi dobri, samo ne baš onoliko koliko sami sebi pripisuju i koliko si im uvijek prihvaćala. (Zagleda se u dubinu ogledala.) Uzmi, na primjer, ovo more... Ova voda je poput ljudske naravi, a ljudska narav ti je otimanje: zapljusne, kao da miluje, a otima - zapravo.

IRINA: Ne razumijem te, Saša.

ALEKSANDAR: Naravno, da ne razumiješ, kada je tvoja narav bila sušta suprotnost tome: ti si milovala i davala, ali ti to, ni izdaleka, nije uzvraćeno... Sada bi svi htjeli da ti uzvrate, da te pomiluju: sada, kada te niko od njih, osim mene, ne može više dotaknuti svojim rukama...

Aleksandar pruža ruke prema dubini ogledala. Muzički akcenat (Pružam ruke Indexa) potakne stroblight košmar. Irina iščezne uz

stepenište, a na njenom pređašnjem mjestu pojavi se Tatjana. Muzika utihne, a strobliht košmar i nadalje traje.

TATJANA: Dugo te nisam vidjela... Dođi, potreban si mi... Zaista si mi potreban, tata!

Tatjana iščezne uz stepenište. Stroboskop se gasi, a kroz škure uvlači jako svjetlo i za istim stolom otkriva Oliveru koja iz pisaćeg stroja vadi hartiju, ali ne čita, već govori fragment svoje netom napisane priču. Oliverin glas ispunjen je dobronamjernom ironijom i sa pokojom upadicom šeretskoga smijeha, a sve to je njena ranija anticipacija i slutnja.

OLIVERA: Grčevito se peo uz stablo njenoga tijela. U korjenu šake učvrstio je uže da bi njegov drugi kraj učvrstio oko korjena svoga grla. I tek što se otisnuo u ambis, popusti zglob u njenom ramenu i ruka padne prema zemlji, kao da i nju hoće da optuži!...

Oliverin podsmijeh miksa se sa Irininim smijehom odobravanja, i domalo utihne, eda bi iza tog miksa ostao samo prirodni i zdravi Oliverin smijeh. U prostoru kafane svjetlo sada otkriva Oliveru koja visi o Matjinom vratu i raduje se njegovu povratku iz Splita i darovima koje joj je donio. Njen smijeh potraje i utihne sa svjetlima.

Potom krene muzika i s njenim narastanjem, ponovo, počinju da se pale zvijezde. Aleksandar, u sivom kišnom mantilu i sa crnim šeširom na glavi, stoji nasred scene i nema bilo kakav odnos prema

scenskim prostorima iz predstave. Govori onima koji su ga sve vrijeme jedino i čuli - publici.

ALEKSANDAR:

Rudnik šutnje. Kakva li je to jama
u meni, u tebi, u našoj dubini?...

Ko su sve ti kopači ini
što tako bolno kopaju po nama?

Ko štima nerve na harfi naših ćudi,
Koja je utrina plodna za naše hudo sjeme,
Čemu se nadati kada ne prolazi vrijeme,
jer vrijeme traje - prolaze samo ljudi.

I nema eha kada se zove neko blizak ili odveć dalek,
Nema pjesme, ni muzike nema u krošnjama sekvoja,
tek čuje se kako tužno orkestriraju kosti...

Tako samo jedan tren postaje vječnost, a čovjek...
Čovjek postoji uvijek samo kao prošlost. Ljubavi moja,
ako nebo noćas ne bude zvjezdano - oprosti.

EPILOG

Diskretni snop svjetlosti obasja Aleksandra. Irinin glas, na ovom mjestu, djeluje tek kao eho...

ALEKSANDAR: Ljubavi moja, ako umrem, a ti ne umreš...

IRINA: ...A ti ne umreš...

ALEKSANDAR: Ne daj da prođe život

IRINA: ...Da prođe život...

ALEKSANDAR: A, ako umreš, a ja ne umrem...

IRINA: ... A ja ne umrem...

ALEKSANDAR: Pusti me da lutam od beskraja do beskraja...

IRINA: ...Od beskraja do beskraja...

Gase se sva svjetla i jedino zvijezde na nebu ne trnu.

K r a j

Zlatko Topčić

GLAVOM KROZAZID

LICA:

Adi Kolak

Maja Tač

Majka / Blagajnica / Portparolka (ista glumica, sad ovakva, sad onakva)

Producent Bašagić / Ministar kulture / ALBAHARI (isti glumac, sad ovakav, sad onakav)

Pisac Busuladžić / Bos / Zvonimir / (isti glumac, sad ovakav, sad onakav)

UPUTSTVO ZA UPOTREBU:

Scenografija - ništa, kostimi - nešto. Tempo, tempo, tempo!

SCENA 1

Veliki prazni prostor na čijoj je sredini ipak jedna klupa za dvoje, sto i, nasuprot, luksuzna kožna fotelja. Kada se zastor podigne, reflektor osvjetljava samo Adijevo lice. Postepeno, svjetlo biva šire - na kraju, zateknemo ga na stolici kako, umjesto Oskara, drži - papagajke.

ADI: (oponaša Danisa Tanovića, čak ga doslovno citira na engleskom) Vau! Hvala Akademiji. Htio bih zahvaliti svom producentu koji je vjerovao u moj scenarij i pratio me i davao podršku. Hvala mojoj porodici koja je tu, hvala mojim glumcima, United Artist'u, koji je odradio veliki posao da bih bio ovdje. Da, hvala mojoj supruzi. Ovo je za moju zemlju, za Bosnu!

Ovaj patetični monolog, izgovoren glasno, žmireći, prati Majka koja viri iza odškrinutih vrata.. Adi maše "publici", klanja joj se do tla. Majka, dirnuta, briše suze.

MAJKA: (kruži, zadivljena, oko njega)

Blago majci. I babo bi iz mezara poskočio samo ovo da vidi! Blago majci! ! !

ADI: (vraća se iz sna, postuđen) Ima li čovjek u ovoj kući igdje mira?! Ima li u ovoj kući kutka u kojem čovjek može biti sam sa sobom!? Majko?!

Adi je euforičan a zatim postuđen infantilnom scenom kojoj je Majka svjedočila.

ADI: Da ti objasnim scenu koju si krišom gledala... Dakle, ovako: nakon Karla Maldena i Dušana Vukotića, Danis je treći Hercegovac oskarovac, majko!

MAJKA: Ako se ja pitam, za mene je . . . prvi!

ADI: A možda će tvoj sin biti . . . četvrti!

MAJKA: Ako Bog da. . . bićeš ti meni drugi Hercegovac oskarovac!

Silazi sa stolice, ide za majkom.

ADI: Majko! Danisov govor mi je bacio šlagvort jer...(svečano, dramatično, ali bez odjeka) Pobijedio sam ti, majko...Ustvari, moj scenarij za film je proglašen najboljim! Sad su mi javili iz „političkog Sarajeva“ i... (opravdava se i dalje postiđen)... to je bio neposredan povod za scenu koju si krišom gledala!

MAJKA: (nezainteresirano) Izuvaj se kada ulaziš u kuću.

ADI: Prva nagrada. Najgornja! Visoko, gore, pa još!

Silazi sa stolice, spušta se u javu.

MAJKA: Pazi kada se budeš spuštao s oblaka!

ADI: Zar se ne raduješ?

MAJKA: Ohladiće ti se supa, Adi. Čeka te već dva sata na stolu zajedno s odbijenicom u međunarodnoj organizaciji SEVAP HELP. Sedma korpa koju primaš u mjesec dana... Nisi im trebao priznati da si bio ovdje u ratu!

ADI: Majko, zar je to toliki grijeh?!

MAJKA: Previše si opterećen prošlošću, previše zatrovan i umiješan. Tako kažu. Drugi put kaži da si bio u Norveškoj i da si se vratio u februaru/veljači 1996... K'o pravi Danis...Ili, ako si bio, barem da si bio u vojsci kuhar, a ne... linijaš ! Tvrdo linijaš! K'o da tražiš medalju za hrabrost a ne pos'o za hljeb! Luda glavo!

ADI: Nemam se ja čega stidit', majko! Branio toprag! Odoh ti ja, zato, u filmadžije, pa u Hollywood, na velika vrata. Molit će stranci mene da radim za njih, ali će to imati svoju cijenu. . .

Adi sjedne i jede i dalje euforičan. Majka ga gleda» preko oka».

MAJKA: Koliko ti je to para „političko Sarajevo“ dalo za to...tvoje čudo!?

ADI: Nije to važno po parama...Ne mjeri se to parama...

MAJKA: Čuj! Nego?!

ADI: Hiljadu... i po...

MAJKA: Od kog' je-dosta je! Da je više, ne bi tebe zapalo. Da je više, uzeli bi sebi.

ADI: Povrh mojih hiljadu i po, majko, budućem producentu filma pripada lijepih devet hiljada devetsto devedeset i devet konvertibilnih maraka...

MAJKA: Ko je... sretni dobitnik - budući producent?

ADI: Naći ćemo već nekog kome ćemo utrapiti ovi deset somova, majko.

Ne bih ovu nagradu dao ni za...milion i po. Možeš li to shvatiti, majko!?

MAJKA: Bogme, ako ti, sinko, neko blesav ponudi dvije hiljade...ti uzmi što ti se daje...Eto, taman da otkupiš... svog rođenog golfa. . . kojeg su ti danas ukrali, usred grada, usred dana. . .

ADI: Otkud znaš?!

MAJKA: Ne bi majci ni rek'o...nego od drugih saznam da si opet đak pješak...

ADI: Da te poštedim...Naši ga ganjaju...Sreća pa sam im na vrijeme javio...Sutra ću ga dobiti nazad čim ga lociraju...

MAJKA: Hoćeš, malo sutra. . . i to ako ga otkupiš za hiljadu i po...Eto, nisi ih ni dobio a već ih nemaš. Maloprije zvao neko ...Tebe tražio...Zvaće, veli, u devet, ovih dana, kaže da budeš na telefonu i čekaš instrukcije...

ADI: Pa zar ga naši nisu uhvatili? Odmah sam im javio.

MAJKA: A zašto bi ga hvatali, kad nije proš'o kroz crveno, ni pogrešno parkir'o, ni nagazio punu liniju...De, smiri se...Neka je nama žive glave na ramenu...Uostalom, moraju i oni tamo od nečeg živjeti i račune državi plaćati!

Adi, nakon stanke.

ADI: Tamo su, majko, kradje auta su najjača privredna grana. Jedina!

MAJKA: Ne ogriješi dušu, sine, istraga je u toku.

ADI: (deklamuje ironično) Asortimanom polovnih vozila i blizinom međuentiteske linije, stvoreni su optimalni uslovi mladima za startup, ekonomski rast i ekstenzivno zapošljavanje. Školovani u inostranstvu, ovdje prenose i primjenjuju znanja i vještine. Idu

ukorak s vremenom. Služe narodu. Baštine bogatu tradiciju hajduka i uskoka. Usta im puna Boga. Imaju svijetlu budućnost.

MAJKA: Hrane ljudi porodicu, privređuju, o sebi-pri sebi... A ti!?

ADI: Ali, zašto preko mojih leđa, majko?!

MAJKA: Eto, svakoj nevolji znaš krivca! Ko zna kakva je njih na to muka natjerala...nije ni njima lahko, sine...

Adi ljutito odmahne.

ADI: Uvijek nađeš neki izgovor da ih opravdaš, k'o da su ti strahom pamet popili...

MAJKA: A ti uvijek nađeš neki razlog da im svališ na leđa novu krivicu, kao da im je malo što su već naprtili... Uostalom, zvala te je neka novinarka. Hoće, kaže, od tebe izjavu povodom te neke nagrade od hiljadu i po...

ADI: Šta je još rekla? Je li tražila moju fotku? Da joj dam onu iz Makarske ili ovu, frišku, s Bune?!

MAJKA: Rekla je samo da joj se javiš... Što li se toliko čude nagradi od hiljadu i po, oni gore toliko dobiju za regres, pa ih niko ne zove da to komentiraju...

ADI: Itekako, ne skidaju se s televizije!

Adi ustane, uzme od Majke papirić s brojem, okrene telefon.

ADI: Dobar dan, Adi ovdje...Kako ste vi? Kulturna redakcija...Budite ljubazni...(čeka, a zatim teatralno nastavlja, pretjerujući) Scenarista i književnik Adi Kolak. . . na telefonu! U redu, prihvatam, sići ću sa

telefona i stati pored telefona. . . Veoma ste pismeni vi ters nezavisni budžetski novinari! Izjavu hoćete? Pa, evo, piši. . . Hoćeš li prvo dobru ili lošu vijest? Važniju ili manje važnu!? Manje važnu? Dobro. Dakle, dame i gospodo, jednoglasnom odlukom žirija, u konkurenciji sto i pedeset tekstova, prvu nagradu za originalni filmski scenarij na anonimnom konkursu Fondacije za kinematografiju Ministarstva kulture, sporta/športa, nauke, vaspitanja, tjelesnog odgoja, obrazovanja, informiranja, turizma i razonode... ubjedljivo i superiorno, osvojio je mladi i veoma, veoma talentirani mostarski pisac...Adi Kolak i njegov tekst „GLAVOM KROZAZID“ ! Znam da se kaže „kroz zid“ a ne „krozazid“, ali ovo je mostarski živi govor... Prva nagrada! Vrata Hollywooda su širom...odškrinuta. Veliki i bijeli svijete, dolazi ti Adi Kolak, da pokaže šta sve ne znaš a on ima u malom prstu. (pauza) Važnija vijest je, međutim, loša i ona je namijenjena nekom od brojnih žućkastih izdanja, za rubriku «KLUB POZNATIH» ili «GDJE LI SU, ŠTA LI RADE!?!». Ukrali mi golf. Dvojka. Dizel. Bijeli. Dvoja vrata. Ustvari, troja. Usred grada, usred dana...Zvat će me lopovi u devet, ovih dana. Molim poštenog nalazača da mi istog vrati... Molim pravnu državu da mrdne guzicu. Čekam poziv... I stara mi tako kaže, ali nije dosta glavi što je na ramenu pa još hoće i da živi...Važi. Eto, tako. Da, to je zvanična izjava. Samo integralno, molim, bez skraćivanja ili dodavanja. Nema na čemu. Kada mogu pročitati. Bez slike? Onda sutra.

MAJKA: Kome ti to reče?!

ADI: Sedmoj sili!

Oblači jaknu i uskače u cipele.

MAJKA: (dovikuje) Nisi...ni okusio...supu. . . Hoćeš navuć' na pluća štogod, dijete drago?!

Adi odlazi u trenerci.

ADI: Moram ovo nekako iz sebe ...istjerat'!

SCENA 2

Adi trči u mjestu, u trenerci je s kapuljačom, pravi krugove po sceni. Sustigne ga Maja, koja je također ovo jutro posvetila rekreaciji.

MAJA: (zadihana) Čestitam, Kolak. Kolega!

ADI: Kolega?! Kolege smo... po tome što oboje trčimo ili...

MAJA: Po tome što smo oboje filmadžije. Ja sam MAJA Tač, redateljka dokumentarnog filma KAKO TE NIJE STID, EVROPO, KADA SI SVE OVO DOPUSTILA! ?

ADI: (zadihan) Nikad čuo.

MAJA: Za mene ili za . . . Evropu?

ADI: Hm. . . zanimljiv naslov. . . Ponešto dug i arhaičan ali. . .

MAJA: Nisi ni ti... Tonnino Gvera ni Mario Puzzo...Danas sam prvi put čula da postojiš.

ADI: Iskoristim li šansu koju sam dobio, sutra ćeš, curo, nekom nadobudniku govoriti: "Hej, momak, šta ti umišljaš...nisi Adi Kolak. "I još ćeš mu reći: "Ti, momče, ti, šmokljane, znaš li da sam svojevremeno popila piće s Adijem Kolakom, proslavljajući njegovu

prvu veliku pobjedu..."Ali, uzalud, on ti neće vjerovati... ni iko drugi. . . ni jednu jedinu riječ.

MAJA: (pakosno) Sa tom milostinjom od devet hiljada devetsto devedeset i devet lijepih maraka inicijalnih sredstava ne možeš početi taj film ni da sanjaš.

ADI: Ne znam za vas Europljane, ali to je za nas Balkance veeeeeliki novac. Cool.

MAJA: Ni početi sanjati o filmu...s tim parama ne možeš, osim što može biti dovoljno da registriraš nevladinu organizaciju čija djelatnost je, uz jačanje civilnog društva, borbu protiv korupcije i bla-bla... još i kinematografija. Tri nečitka potpisa, statut s interneta, 200 KM i nakon trideset dana imaš firmu preko koje neprofitno možeš okretati milione pod uslovom da na kraju godine saldo bude - nula.

Umoran, strovali se Adi u fotelju. MAJA zavodnički sjedne na sto.

ADI: Huuuu. Hoja-hoj! Pojma nemaš kako je dobro biti na vrhu.

MAJA: Dakle, o čemu priča...remek-djelo?

ADI: (značajna pauza) Smijat ćeš mi se...

MAJA: Nećeš primjetiti kada se budem smijala. Biću vrlo diskretna.

ADI: Priča o ratnom Mostaru iz vizure jedne...ama, moraš pročitati da se ne bi smijala...Iz vizure jedne ...hercegovačke koze! Eto.

MAJA: Koze?!

ADI: Koze. Obične, jebene, bradate hercegovačke koze.

MAJA: (zainteresirano) Hm...zanimljiv ugao. Svejedno...uzela bih tekst u tretman...Pa ako mi se sviđa...ta koza...možda...ko zna? Je li pozitivna ili je negativna. . ta koza?!

ADI: U stvari...ne znam. Ali je živa jer je... otporna. Eto, o tome govori moj film.

MAJA: Scenarij, ne film. Predložak njegov, tek.

ADI: Poslao sam ga...Tarantinu. Taj tekst je njegovog kalibra, curo.

MAJA: Tarantinu!? Visoko gađaš... lako, on je u padu, ja sam u usponu. Znaj! Osim toga, ne kaže se glavom kroz zid nego glavom kroz zid...

ADI: Eto, i ti si rekla kroz zid. Piši kako govoriš!

Maja otrči sa scene.

SCENA 3

Adi i Maja sjede na klupi, ulazi Producent .

ADI: Evo nas.

MAJA: Tražili ste nas. (prijekorno) Bašagiću, evo nas.

PRODUCENT: NVO ERO PIKČERS PRADAKŠN beskompromisno i integralno stoji iza vas. Hoćemo da odradimo taj. . . projekat. Hoćemo s vama GLAVOM KROZAZID, pa...da se slikovito izrazim, ko prvi popusti, glava ili zid! Nisam ja neki jezikoslovac ali...jel' ispravno reći...

ADI: Jeste, ispravno je! Koliko para ima taj vaš... PIČKERS, gospodine Bašagiću? Jeste li solventni?

PRODUCENT: Imamo, međutim, nešto mnogo vrijednije. Transparentnije. Propulzivnije.

MAJA: Je l'? Šta je to propulzivnije od para? Nemojte mi samo reći: "Dobru volju imamo... Dobar startup imamo..."

PRODUCENT: Ime. Ugled. Prestiž. Rejting. A to, danas, nije malo...

MAJA: Ah...to svakako...da...A u kešu?

PRODUCENT: U kešu? Ne, u kešu - ne, ali... Radili smo neke reklamne filmove za „Violetu“...i...

ADI: „Violetu“!? Je li to...onaj...

PRODUCENT: Jest!

MAJA: Ministarstvo je nama stavilo na raspolaganje devet hiljada devetsto devedeset i devet lijepih maraka na ime podrške ovom projektu. Mi, međutim, nemamo rejting, ali, eto, imamo nešto gotovine.

PRODUCENT: Udružimo zato rad i sredstva. Prebacite pare na naš račun. Nečitko potpišimo dvosmislen ugovor pa da krećemo! U kojoj ste stvaralačkoj fazi?

MAJA: Trenutna pozicija: Adi radi poliš scenarija po mojim uputama. Trebamo, dakle...imenovati direktora, potpisati ugovore, odrediti scenografa, kostimografa, snimatelja...Ja ću krenuti s kastingom. Obići ćemo objekte...zatim knjiga snimanja...Možete li nas pratiti? Nama se žuri.

PRODUCENT: Sjedi krivo - reci pravo, ali najprešnije bi mi bilo omalovat' kino salu i nabacit' novi tapecirung. U perspektivi - multipleks, zašto ne? Pa pločice u wc. A onda...oca mi, može, eto, i po filmovima. Ožeži, ožeži! Prvo vješalica, pa bunda, to je jasno k'o dan. Udružimo sredstva. Uložimo maksimalne napore, iako je situacije veoma složena i teška a ambijent nije podsticajan. Sinopsis i scenarij će biti simultano prevedeni. U srijedu, letim u Rim na talijanski filmski fond. Oca mi, imam jake kolateralne veze. Ja sam, djeco, klasa optimist...Odradićemo mi taj film, bez brige, naći ćemo svjesne i odgovorne kulturne podupirače. Pa onda s trakom pod mišku, od festivala do festivala. Koordinirano!

MAJA: Kada možemo očekivati vašu prvu finansijsku...injekciju?!

PRODUCENT: Apliciramo na sto adresa...Oca mi, prva lova koja mi legne na račun - vaša je!

ADI: Oca ti?

SCENA 4

Producent ustane a na njegovo mjesto se zavali Bos s kratkom kravatom.

MAJA: Mi smo, gospodine Bos. . . filmadžije. Ukratko, naša pozicija je ova - hoćemo film a nemamo para. Možete li nam pomoći, i hoćete li nam pomoći? !

BOS: (umorno, bezvoljno) Filmadžije. . . Kokuzi, eto šta ste. . . . Meni samo takvi i dolaze.

ADI: Ja sam pisac, scenarista. . . Čitali ste sinopsis ili čak tritment koji smo dostavili u pripremi ovog biznis meetinga?

BOS: (zagleda ga s prezirom od-do) Ti pisac? Bože moj, zar smo na tebe spali, nakon onog Meše i Ive?! Će su ti onda cvikeri ako si pisac?! Nisi ni ćelav, ćovjeće! Ne izgledaš ni puno zabrinut... niti imaš mornarski pogled u daljine... Osim toga, gdje ti je. . . nož. . . ako si stvarno pisac? !

ADI: Ja sam bosanski pisac, a ne. . . onaj. . . Bez noža, samo pero!

BOS: Gdje ti je taj...kako ono reće... trt-vrt. . .

ADI: Tritment, to je nešto između scenarija i sinopsisa.

BOS: Je li...smiješan?

ADI: Više pokušava biti... duhovit, satiričan, pomalo gorak... Smijeh kroz suze, razumijete? Hoćete li pročitati?

BOS: Jok, vjerujem ti sve na riječ...Više vas je što pišete nego je nas što čitamo... Pa šta mi fali? Eto ti si čit'o, pa ti od mene tražiš pare a ja se prenemažem. Koliko ti je to što tražiš?

MAJA: Što više-to bolje.

BOS: Koliko!? Hiljada, dvije, tri? Sto?

MAJA: Sto!

BOS: Sto?! Dobro, a šta je sa... nagradama?! Možete li mi garantovat' jal' palmu, jal' lava, jal' bar onog međeda? Pratim ja i film i turske safunice. Kod mene ti je kultura u malom prstu. Tradicionalno.

ADI: Ako Bog da, možda neku zvjerad ufatimo. Bio bi red da i nama, nakon svega što smo predeverali, nešto udijele...

MAJA: Film je uvijek avantura, nikada ne znate šta će od svega ispasti. Osim toga, trebaju veze...i ti... hm...specifični ljubiji...

BOS: Za veze, ne brini, nema takvog ko nije čuo za mene odavde do Konjica i Jablanice na sjeveru, sve do Čapljine, Gabele i Višića na jugu. Čuo sam i za ja te...lobije...specifične...ali, odbijam, ja sam vam tu starinski čovjek... Plus i minus se privlače a ne minus i minus, ili, još gore, gluho i daleko, plus i plus... Razumijete li šta hoću poetski da vam kažem!?

MAJA: Nemojte da vas ko čuje da tako govorite, sva će nam se vrata zalupiti na početku...

BOS: Ali, bez neke zvjerke mi na oči nemojte. Valja meni na mala vrata tri šlepera uvest' za sto hiljada. Znete li vi koliko su to tri šlepera i znate li koliko koštaju mala vrata? Bogami, k'o Trijumfalna kapija, eto kolika su... Ali, ja sam kulturan čovjek, sve za kulturu, nauku, umjetnost i sport... to su naši najbolji ambasadori u svijetu. A ko igra od glumaca, ima li neka opaka faca? !

MAJA: Domaća podjela.

BOS: Igra li Emir?

MAJA: Ne igra.

BOS: Ima li onda štogod za moju malu? Pjevala birvaktile u Mostarskim kišama. Nije što je moja, ali. . . stvarno. . . talenat- jedan kroz jedan. Slavuj da se postidi kada je vidi. Trenira klavir, a hoće i zapjevat', ako baš mora.

MAJA: Trebaćemo statiste, svakako, da.

BOS: Jok statista, ulogu, važnu, glavnu, da izvineš na izrazu - noseću! Nešto. . . onako. . . s karakterom, a bez golotinje. Golotinja - jok! Na plakatu njena fotka da je, brate. . . đambo plakat, fino da se vidi, preko cijele đade, k'o Meril Strip. . .

MAJA: Koje je godište?

BOS: Olimpijada taj dan počela, ona se rodila. 8. februar. Eto, jedino tako!

MAJA: Osmica, dakle!

Maja demonstrativno ustane i ode, Adi je sustiže.

ADI: Hajd'mo. . . malu prvo vidit', Majo. Ovaj je pun k'o šišarika.

SCENA 5

Na scenu dolazi Portparolka i stane licem pred publiku.

PORTPAROLKA: (čita izjavu) Međunarodna zajednica, putem svojih brojnih državnih i nevladinih asocijacija i fondacija, podržava i podržavat će sve one projekte koji su na tragu decentralizacije kulture i pomirenja, izgradnje bolje budućnosti, zacjeljivanja ratnih drama kroz zaborav a protiv revanšizama i afirmiranja svih nacionalnih stranaka a za legitimno predstavljanje, kontra kopkanja po živim i nezaraslim ranama, i imat će posebnog sluha za suvremene teme iz bosanskohercegovačke stvarnosti oba entiteta i Distrikta Brčko i sva tri konstitutivna i ravnopravna naroda, pogotovo afirmacije nesumnjivih uspjeha ostvarivanja Aneksa 7. Dejtonskog mirovnog sporazuma, donošenja seta zakona, uključivanja u evropske integracije i agende, kao i za teme koje govore o pomoći međunarodne zajednice održivom povratku i obnovi Starog mosta, socijalnim problemima, odlivu mozgova, kao i regionalnoj kulturnoj i ekonomskoj saradnji. Međunarodna zajednica je odlučna da podrži ona rješenja koja se temelje na dva principa: ukidanju paralelnih struktura i sprečavanje dominacije i majorizacije bilo kojeg konstruktivnog naroda nad drugim, pa se toga dosljedno držimo i na primjeru o kojem je riječ. Takvi projekti koji su okrenuti budućnosti a ne greškama i zabludama prošlosti, mogu računati na našu značajnu pomoć. Muzički centar PAVAROTTI će tehnički i stručno svakako biti na raspolaganju za soundtrack bilo kojeg filmskog pokušaja, pa tako i ovog. Toliko za sada. Hvala.

SCENA 6

Majina seansa, njemu znana. Ona, sva zanesena, stoji na stolu s papagajkama (klješta) i izgovara onaj» čuveni» citat-govor producenta „Oca na službenom putu“ u Kanu.

MAJA: Mersi boku.

ADI: (obuzdava smijeh, nakašlje se) Bez prejudiciranja, molim. Prvo skoči pa reci - hop!

MAJA: (zbunjeno) Otkud ti, nisam te još očekivala. Da si najavio dolazak, adaptirala bih stan. Ovako, oprostí zbog UNHCR folija na prozorima i ožiljaka rata na fasadi...

ADI: Odavde si, dakle, s ovog mjesta historijskog, napala licemjernu Evropu? I ovdje joj, zatvarajući krug, zahvaljuješ!

MAJA: Znači da si ipak gledao. . .

ADI: Samo...da vidim s kim imam posla.

MAJA: I? Utisci? Dijeliš li i ti oduševljenje publike i kritike?

ADI: Autobiografski pasaži dobri, ostalo - tanko. Likovi plošni, dijalog književan, postupci nemotivirani, radnja banalna, dramaturški - užas.

MAJA: (uzme flašu, zamahne) Molim? !

ADI: Dobro, de, šalim se! Ima nade! Afirmativna kritika.

MAJA: Jesi li zvao...intelektualca? Je li se vratio s familijom iz Rome?

ADI: («okreće»telefon) Skupi su međunarodni...pa ću ga nazvati . . . s tvog . . . Račun daj producentu...Valjda će nakon Rome ostati koji dinar.

ADI: Zvoni ! (njoj)...Uključen je. (stanka) Halo...Bašagiću, vi ste...Adi ovdje...Adi Kolak! Kako koji? ! Scenarista! Glavom krozazid?! Da, ali tako se govori... Da! Ja! Jesam li vas probudio? U Rimu ste još? Sviđa li se supruzi i djeci Rim? Danas vam je rođendan. Čestitke. Ne zaboravite Koloseum...Da, da. . . Jeste li imali kontakte...Činečita...(prenosi Maji) Kaže da čita, čita...Šta kažu? Kakve su šanse? Imate li neke ugovore? Obećali su, da...da...Optimista ste? Hoćete li doći do Nove godine ili ćete ostati za praznike? Da, Rim je lijep. Dobro bi bilo dočekati Novu u Rimu. Optimista ste, znači...Devedeset i devet posto. Lijepa cifra...Koliko je ostalo od onih lijepih devet hiljada devetsto devedeset i devet maraka. . . Tri hiljade? ! Da, znam, bez ulaganja i rizika nema ni uspjeha... Nema potreba da se kunete ocem... (Maji) Kaže - prva lova koja legne na račun - naša je! Da, i ona je ovdje...Evo, da, lingvisto, oboje vas pozdravljamo i šaljemo u... tri lijepe...

Spusti slušalicu.

ADI: Moj Bože, gdje smo mi zamislili snimati film...Majo, biti producent, pa i reditelj, zvuči vrlo značajno i zagonetno, iako ovdje niko ne zna tačno šta to znači ni čime se oni bave, i šta ih uopće preporučuje da to budu, ali u odsustvu bilo kakvog obrazovanja, i kada već nisu ništa drugo, dovoljan je i ljetni kurs da bi s tuđim mlatili gloginje.

MAJA: Hohštapleri bez alata i zanata obilaze festivale, a u odsustvu nekog stvarnog zanimanja predstavljaju se kao producenti i reditelji.

ADI: Nigdje kao u Bosni nema toliko development projekata, djelomično finansiranih a nesnimljenih filmova...

MAJA: ... niti će ikad biti snimljeni, niti je iko imao ozbiljnu namjeru da ih snimi! Uzmü pare i ne vräte ih pa čekaju nekoliko godina da se sve zaboravi i onda s istim projektom novog imena apliciraju pred jaranima...

ADI: ... što možda nije nikakva druga šteta osim finansijska. Ljudi od tih para grade vikendice s bazenčićima nalik na holivudske i kupuju terence... jer je film skupa igračka i nikako da zaokruže finansijsku konstrukciju...pa zašto da se pare ne ulože u nešto opipljivo i korisno?!

MAJA: Stvar ipak spašavaju dokumentaristi koji desetominutnim uradcima opravdavaju podsticajna sredstva. Treba ipak reći cijelu istinu, Adi, jer nije sve tako crno!

ADI: Bože, smiluj se nama koji zaista hoćemo da snimimo film a ne da zdipimo pare.

Adi i Maja sjede zavaljeni u fotelje. On nervozno lista novine.

ADI: Ja jeftin, ti si, eto, jeftina...šta je onda u filmu toliko skupo?

MAJA: Ti si jeftin!

ADI: To sam prvo rekao. Ne znam šta film čini tako skupim da ni skoro deset lijepih hiljada maraka nije dosta. Dva dobro očuvana golfa, punih rezervoara, možeš kupiti za te pare, a ne može jedan jedini jebeni domaći igrani film!

MAJA: Ne zaboravi glumce, rentaju lica za velike pare.

ADI: Njih mi ne spominji! Nikome se lakše ne priznaje status, a oni, glasni, spremno stanu na čelo kolone! Ne pamte ih ni kao Hamleta ni kao Estragona, nego kao likove iz sapunica, ali kada se ocijeni da na neko važno mjesto treba zasjesti umjetnik, prva asocijacija je - glumac, ali ne zato što je igrao Hamleta ili Estragona, nego ih znaju iz petparačkih serija u kojima uživa glasačko tijelo; favorit je onaj koji se, dakle, pretvara da je neko drugi, a u toj disciplini prost svijet, i političari, najlakše prepoznaju kreativce i narodne predstavnike.

MAJA: Onda ti izgovaraj ono što si napisao, da ne bacamo na glumce pare.

ADI: I hoću! Igraćemo minimalistički, reducirane geste, sa sto dublova, pa jedan će upaliti... Prepričavat ću replike zbog životnosti, kao i oni, i eto... A i ti bi mogla s obje strane kamere, ako može Klint Istvud i toliki drugi...

MAJA: Jesu li te zvali ...zbog. . . rođenog golfa?

ADI: (odmahne) Nisu. I neće.

MAJA: Je li barem bio čemu? Meni svi golfovi isti...

ADI: Pravo dobar, dizelaš, druga ruka...

MAJA: Vozala ga neka švapska baba do granapa i nazad?

ADI: Otkud znaš?!

MAJA: Što bi Tolstoj rekao: "Svaki očuvan golf je isti, svaki razvaljen, razvaljen je na svoj način".

Šute, Adi lista novine. Naiđe ne neki članak.

ADI: Slušaj ovo (čita): »Dvojica maskiranih muškaraca opljačkali banku i odnijeli. . . dvjesto osam hiljada maraka.« Šta misliš?

MAJA: Lijepe pare. O parama sve najbolje. Pune su blagodati i vrlina kada ih imaš uzase.

ADI: (ustane, unese se u rolu, galami) Zamisli, Majo. . . Navučesh čarape, ti stojiš pokraj vrata, ja preskačem pult i kažem ćoravoj službenici: "Strpaj u vreću dovoljno para za jedan niskobudžetni film, ili ću ti po pultu prosuti to malo mozga što ga носиš iza cvikera! "

MAJA: Mogu zamisliti tu sliku. Vidim je!

ADI: A zatim? Vidiš li sliku koja slijedi?! Ja vidim, Majo! Ozbiljno ti govorim! Trideset posto pljački banaka se nikada ne otkrije! Statistika u kojoj možemo naći i svoje mjesto.

MAJA: (hladno) Mogu, sasvim jasno, da zamislim sljedeću sliku...Dolazi marica, iz nje istrči pet policajaca s lisicama i ...zatim mogu zamisliti jednu sliku koja stoji zamrznuta petnaest godina...

ADI: (nakon pauze) Jebi ga, onda ga nikada nećemo snimiti. Lingvista troši naše pare na turizam. Deset dana Rima, draga. Porodični praznik u Rimu, doručak kod Tifanija.

MAJA: Ne zovi me draga, ortak.

On dalje čita novine (ili gleda tv). Odjednom poskoči.

ADI: Koliko je 5. 000. 000 \$?

MAJA: U eurima - skoro isto.

ADI: Ama, koliko je to u ...markama?

MAJA: Duplo.

ADI: (pokaže joj SFOR-ov oglas u novinama, ili pojača ton na tv) SFOR nudi 5. 000. 000 \$ za onog ko uhvati ili da vjerodostojne informacije o optuženima za ratne zločine. . . Miloševiću, Karadžiću,

Mladiću. . . ali, bogami, evo, i nekim manje afirmiranim i uglednim zločincima. . . Gledaj, kakva galerija likova. . . Biraj! Zamisli, Majo, u ovoj njušci je naš film...I pola nam dosta. . . Onaj ko uhvati ovu njušku za nos može snimiti naš film...Šta misliš?

Maja zainteresirano uzme novine, primakne se jednom od tih lica, kao da ga prepoznaje.

MAJA: Vidi, vidi...ko bi to rekao? Mile Filipović Kaćun!

ADI: Poznaješ ga?! Tog ... kako reče... »Kaćunića“...

MAJA: (zagleda se u sliku, nasmiješi zagonetno) Išli smo...u istu školu. Ko bi rekao da će Kaćun nekada vrijediti baš toliko. Znala sam da će nešto iz njega krupno ispasti, ali da će toliko... Pola miliona eura! Milion maraka, hej!

ADI: (uzdahne) Bože, Majo, kako smo mi dobri, lijepi, pametni...i bezvrijedni!

Maja odigra kate pred slikom i zatim krene dalje. On ostane pred Kaćunovom slikom, sasvim ozbiljan.

ADI: Želiš li ti taj film, Majo?

MAJA: Pa...prilično zainteresirana. Iako, još moramo raditi na tekstu...

ADI: (zavodljivo, dvosmisleno) Dan i noć, noć i dan...

MAJA: (izmakne se) Dovrši misao, pisac.

ADI: Ja drugi način ne vidim u ovoj jebenoj zemlji da snimimo film nego da ...da se obratimo filmskoj fondaciji. . . HAAG & comp. Uostalom, ovaj je način sasvim dobar, s koje god strane pogledaš.

MAJA: Nije mi do šale.

ADI: Ličim li ti na čovjeka koji se zaje... šali? Eto, poznaš tog...Kaćunića...To je dobra osnova...Milion maraka, Majo.

MAJA: Tada je još gore...Lud si. (pogleda ga od-do) ...Ko će ga dohvatiti u nekoj tamo vukojebini u kojoj se krije?!

ADI: Imaš li olovku i papir?

MAJA: Hm...pravi balkanski pisac! Barbarogenij bez olovke i papira.

ADI: U obučara šuplje cipele. (sa stankom) Kaćunić, znači!

MAJA: Kaćun.

Adi iskine dio novina sa slikom i podacima o zločincu, zamota ga i stavi u džep.

ADI: Toliko nam treba, zar ne? Milion, dovoljno bi bilo i Bulajiću za početni zamah, pa može i tebi.

MAJA: (šali se, zijeva) Cijene skaču iz dana u dan. A tek postprodukcija...Bolje onda da potjeramo nekog...skupljeg...

ADI: Ipak, treba prije toga iscrpiti sve druge mogućnosti!

Mrak.

SCENA 7

Adi i Maja sjede na klupi, prilazi im gospodin u lister odijelu.

MILOŠEVIĆ: (uzdržan) Poštovanje. Oprostite što kasnim. . . Obaveze. . . Znate. . .

ADI: (Maji) Da vas upoznam. . . Majo, ovo je Miloš. Miloše, ovo je Maja.

MILOŠEVIĆ: Znam! Gospođica je radila. . . u ratu. . . neki. . . čini se. . . propagandni film. . . o. . .

MAJA: Dokumentarni. . . dokumentaristički. . . Ne propagandni, gospodine Miloševiću!

MILOŠEVIĆ: Zovite to kako hoćete. . . ali znamo o čemu govorimo!

ADI: Pa. . . šta ima, šta nema?

MILOŠEVIĆ: Obaveze, obaveze. . . Adi. Obaveze! Demokratske inicijative. Bombardovanje Federacije demokratskim inicijativama u smislu legitimnog predstavljanja i jednakopravnosti sva tri konstitutivna naroda na teritoriju Federacije. Nastavak politike drugim sredstvima unutar zajedničkih institucija...

MAJA: Čitali ste tritment?

MILOŠEVIĆ: Ono. . . o kozi, koja na kraju biva zarobljena od strane. . . vojske Republike Srpske? Moram biti iskren. . . nisam ništa razumio. Šta će bivša hrvatska a sada muslimanska koza u logoru Republike Srpske? ! Ne kontam poentu. Mislim da će taj film biti veoma loše primljen u srpskom entitetu, mislim da će biti napadnut kao pristrasan, ostrašćen, antidejtonski i antisrpski. . . Osim toga, mislim da, kao građanin, sebi ubuduće sužavaš prostor kretanja. . .

ADI: Istina mi je preča!

MAJA: U stvari, to je jedna obična, najobičnija koza. . . Oni je zovu muslimanskom. Ona je, međutim, jedna prosječna, anacionalna koza s umjetničkom. . . bradicom. . .

MILOŠEVIĆ: (deklamuje) Vrlo smo zainteresovani za vaš film o ratnoj nesreći. . . koja nas je sve zahvatila u građanskom ratu. . . i nikom ništa dobro nije donijela. Mi nemamo velika sredstva, mi smo de facto nacionalna manjina u našem Mostaru, ali ipak...Nije to nikakav uslov, ni ultimatum, ali...naša bi želja bila da se da jedna cjelovita i objektivna umjetnička freska a ne ona simplifikovana podjela na "dobre i loše momke".

Zazvoni Adijev mobitel. On ustane, nervozno hoda, galami.

ADI: Izvinjavam se. Molim? Ja sam. Jesam, ja sam taj. . . Aha, GLAVOM KROZAZID, drago mi je da ste i vi čuli. . . Znam, ali tako se kaže...Ne volim šale. Gdje? Svetog Save na... Palama? Znam. Kada? U redu. U redu. Ali...tražili ste hiljadu i po, otkud sada...Nemam toliko...Tri hiljade...Nemam...Uostalom, ta kanta ne vrijedi više od petsto maraka, mamicu ti. . . na kanal! Krajnice mu otišle, karike prolupale, fale mu fergazer i cincilator, lamela proklizala, pije više ulja nego benzina, a rezervoar šupalj...(prekinuta veza) Pas ti mater...

Adi se uljudno vraća za sto.

ADI: Oprostite, izvinite.

MILOŠEVIĆ: (Adiju, prijekorno) Ovo, maločas. . . sa kanalom. . . Je li to vjerodostojna prijetnja manjinskom narodu. . . seksualnim uznemiravanjem. . . ili je samo stilska figura?

ADI: Stilska figura.

MAJA: (prijekorno pogleda Adija, obraća se Miloševiću)

Ovo nipošto nije crno-bijeli film. . .

MILOŠEVIĆ: Naravno da je riječ o filmu u koloru. . . Međutim, ima nešto drugo. . . Svi su pucali, znamo, i svi su činili zločine... niko iz ovog tragičnog sukoba zaraćenih strana nije izišao nevin ni čist.

MAJA: (ironično) . . . i nikom tu nije maslo za ramazana. . .

MILOŠEVIĆ: Tako je, da. Može se i tako vjerski kazati. Gledajte, Mostar je i srpski grad. To se često zaboravlja. I sve češće. Neki su ga pojedinci napadali, tačno, jesu - ali zašto? - i drugi su ga branili, iako su i pojmovi "napadati" i "braniti" vrlo uslovni zbog svoje istorijske dijalektičke složenosti i uslovljenosti.

ADI: Miloše, jarane. . . Hoćete li vi, brate, podržati taj projekat ili nećete. . .

MILOŠEVIĆ: Jeste li, dakle, spremni za takav umjetnički poduhvat koji bi prikazao objektivnu, cijelu sliku svih zločina bez obzira na ime, vjeru i naciju...i odgovornost međunarodne zajednice i Vatikana za krvavi raspad Jugoslavije i secesiju republika koje su izabrale odlazak iz nje, umjesto traženja modusa za njeno očuvanje. Takav projekat bismo sigurno pomogli. (ustaje) Ali, na kraju, moj Adnane, ne mogu se oteti jednostavnom ljudskom pitanju: "Šta nam je sve ovo trebalo? ! Ko nas ovo zavadi"? !

MAJA: Šta vi mislite o tome?! Gospodine Miloševiću, biste li bili ljubazni da mi kažete datum vašeg rođenja? Biste li?

MILOŠEVIĆ: (zbunjen, šali se) Zašto bi vam bio važan moj rođendan? Spremate mi neko . . . korupcijsko . . . iznenađenje?

Milošević ode sa scene.

SCENA 8

Konferencija za štampu, a na čelu stola, okrenutog publici, sjede pisac Busuladžić i Ministar kulture.

PISAC: Evo, gospodo novinari, sedma silo, nakon dvije godine mukotrpnog rada, odricanja i priprema, ali i medijskih podvala i opstrukcija, možemo najaviti da konačno krećemo s filmom BOSANSKA EPOPEJA. Već možemo reći da je izvjesno kako će to biti veliki film. Nije ni snimljen, nije pala ni prva klapa, čak nije napisan ni scenarij, niti još znamo o čemu se tu tačno radi, a već je više zemalja pokazalo veliki interes ne samo da ga otkupi i prikazuje širom svoje distribucione mreže, nego i da učestvuju u ovom projektu. Zar nam sve to ne govori dovoljno? ! Film je veliki biznis, gospodo. Oni znaju u šta ulažu, oni, instiktivno, osjete veliku zaradu. Gledajmo realno na ovaj projekat kao pramatični ljudi:ovo je velika razvojna šansa ne samo za Mostar, kanton, i širu regiju nego i za cijelu Federaciju, pa i državu. Za region, usudio bih se reći. U našim masovkama učestvovat će desetine hiljada statista, tako da će se ovaj projekat odraziti i na lični standard najšireg sloja socijalno ugroženih ljudi, penzionera, ljudi bez posla, boračkih udruženja i braniteljskih udruga, šehidskih porodica ali i porodica palih boraca. . . Novac koji će, izvjesno je, inkasirati ovaj film uložiti ćemo u domaću

filmsku industriju, biće to pokretač, zamajac ne samo filmske industrije nego i industrije u cjelini, obnove i izgradnje naše napaćene i opljačkane domovine - jedinstvene, demokratske i sekularne Bosne i Hercegovine, zajednice ravnopravnih građana i konstitutivnih naroda... Velike holivudske filmske zvijezde koje će, izvjesno je, glumiti u ovom filmu odsjedat će u domaćim hotelima, tu je i njihova brojna svita, tako da će i naše ugostiteljstvo i turizam osjetiti sve blagodati ove razvojne šanse. Imate riječ, gospodine ministre.

MINISTAR: Još je Lenjin uočio moć filma, u smislu propagande i, uopće, promidžbe neke ideje ili društva ili države. I naš vrh ima slične vizije i zato je, uprkos složenoj društveno-ekonomskoj situaciji, odlučio izdvojiti inicijalna sredstva, oko milion i po maraka do dva, u ovaj veličanstveni projekat. Ministarstvo kulture će, obećavam, biti na nivou ove misije, jednako kao i sva odgovorna lica iz javnih preduzeća na koje partijski i patriotski apeliram da odriješe kesu pa da, u ovom aktuelnom trenutku naše društveno-ekonomske stvarnosti, konačno snimimo igrani film o padu i uspeću Starog mosta, kao simbolu kako otvaranja, tako i zacjeljivanja žive rane. Pa da, na putu euroatlanskih integracija, odgledamo film kada Stari ponovo izroni, tim povodom, na svečanosti otvaranja, a zatim, odgovorno tvrdim, i naredne godine, u Kanu, posljednjeg dana tog uglednog, prestižnog i glamuroznog festivala. Svijet nam je, nakon svega, dužan iz moralnih i humanitarnih razloga dati tu golden palmu i ja sa ovog mjesta prizivam njihovu nečistu savjest da s nama konačno poravnaju dugove. Hvala na pažnji.

PISAC: Scenarij, gospodo novinari, piše dvadesetak ljudi, odgovornih, dobro uvezanih u halku, poštenih i afirmiranih, nestranačkih pisaca svih konfesija, iz više prijateljskih zemalja, dakako po mojoj inicijalnoj kreativnoj ideji o potrebi snimanja filma ali ne samo separatno o tragediji Starog mosta, nego i o tragediji grada Mostara, pa i regije i Čovječanstva u cjelini. Drugi kolega, ugledni bjelosvjetski pisac, višestruko nagrađivani autor radi sinopsis, treći bilda tritment, četvrti uvjerljive dijaloge, peti imponantne masovke, šesti markantne likove...i tako, svako u tom kolaču ima svoj udio. Seriozan pristup, na nivou težine zadatka. Priča obuhvata ni manje ni više nego petsto godina, pa tu vidimo čitavu galeriju historijskih likova, od Mimara Hajrudina do ovih današnjih mimara, aktuelnih velikana svih konfesija, entiteta i političkih opcija, paritetno zastupljenih i među pozitivnim likovima, ali bogami i među negativcima, kojih je itekako bilo na svim stranama! Dužni smo to ne samo starini mostu nego, još više, dužni smo to našoj djeci, i djeci njihove djece, i djeci njihove djece, i njihovim unucima. Valja nama graditi nove i sve novije i novije Stare mostove, čime mu garantiramo vječnost! Na neki način - dozvolite mi da se pjesnički izrazim jer je sam ipak prije svega po vokaciji to! - i Most je živ insan, pa ako je onaj srušeni bio otac, ovaj mu je sin, a možda dočeka i unuke!

MINISTAR: A šta je sa scenarijem koji je nagrađen na anonimnom konkursu našeg ministarstva, pitate se možda!? Oni su dobili svoj zasluženi dio kolača, inicijalna sredstva sukladna našim objektivnim mogućnostima i u daljem radu imaju našu punu moralnu i političku potporu. Taj konkurs je imao svoju jasnu funkciju i odgovor je onom

dijelu zlonamjerne javnosti koji je tražio javnost rada. Transparentnost hoćete - pa eto vam je! Obogatili smo značajno scenaristički fundus i naše ladice su kreativno ...ispunjenije . lako . . ako me već pitate, nisam siguran da epopeju napaćenog grada možemo ispričati iz vizure jedne - koze. Koze - ne! Obične koze!?

PISAC: Ne - koze! U našem filmu, nema pojedinca, nema junaka, junak - to je narod, grad. . . naš junak je Stari most, a zatim, još i više, ovaj novi. . . ovaj najnoviji Stari most! Srećom, pa nismo totalitarno, represivno društvo, inače, murija bi radila. Ali, okrenimo se umjetnosti. . . Film je skupa igračka i bez ulaganja nema profita. To su sve ljudi od imena i ugleda, a to košta. Mi naprosto nemamo vremena da se vježbamo s junošama, mi trebamo snažne, provjerene i renomirane autore snažnih vizija i svjetskih konekcija. Uostalom, i taj njihov naslov je pun gramatičkih grešaka i ukazuje na elementarnu nepismenost autora!

MINISTAR: Neka cvjeta hiljadu cvjetova! Dozvolite da ovom prigodom prizovem tu slavnu kinesku mudrost!

SCENA 9

Adi i Maja sjede na klupi, dolazi ALBAHARI i zavalj se u fotelju.

ALBAHARI: (pogleda Adija, pomisli da joj je muž, valjda)

Vidite, gospođice ili gospođo Tač. . .

MAJA: Gđica!

ADI: (potvrđuje, svjedoči s rukom na srcu) Gđica Tač. Neudata, uprkos svima. Virgo intakta, takorekuć'.

ALBAHARI: Naš položaj je specifičan, baš kao i naše iskustvo, naše historijsko pamćenje. . . Mi smo ovdje mala zajednica. . . Mi smo so Bosne. . . Može i bez nas, ali je onda bljutavo. . . U najtežim trenucima, mi smo svima, bez obzira na nacionalnu, vjersku, političku ili rasnu pripadnost davali i so i hljeb, unosili lijekove, posredovali u humanitarnim akcijama, davali doprinos duhovnom životu.

MAJA: Ima jedna scena u priči, gospodine ALBAHARI, kada La Benevolencija nabavlja antibiotik. . .

ALBAHARI: Da, antibiotik za bolesnu kozu! Oprostite. . . ali za. . . kozu! ?

ADI: Ali, ta koza u filmu daje dragocijeno mlijeko! Pomoć La Benevolencije kozi posredna je pomoć djeci, ljudima. . . na neki način, ona je kamen temeljac za sinagogu u Mostaru!

ALBAHARI: Tu stanite, molim. Mi smo mala zajednica, mnogo nas je, iz rata koji nije bio naš, napustilo Mostar, tačno je to, ali nas je, tu i tamo, i ostalo. . . Nama se, znate, teško opredijeliti za neku stranu. . . U ovu zamršenu bosansku politiku ne bismo se uplitali. . .

ADI: Nije riječ o politici. . .

ALBAHARI: (ustaje, daje znak da je razgovor završen)

Ja nisam političar, mladi gospodine. Nisam ni filmski kritičar. Ja sam diplomirani ekonomist! Čovjek kod kojega su dva i dva uvijek šest ili barem pet!

MAJA: Spremni smo, gospodine ALBAHARI, na scenarističke ustupke u smislu. . .

ADI: Jevrejski holokaust i ovaj genocid, slični su po intezitetu iracionalne mržnje i pouzdali smo se u vas kao najprirodnije saveznike koje će naša nesreća podsjetiti na vašu, veću. . .

ALBAHARI: Pustite ta banalna simplifikovana poređenja, gospodine! Okanite se vi tih banalnih asocijacija! Koza, međutim...Ne!

ALBAHARI ustane, zatim se ipak vrati, gledajući više nju nego njega.

ADI: Maja vas je zaboravila pitati za datum rođenja?

ALBAHARI: Sprema mi neki poklon?

ADI: Zaista ne znam zašto joj treba, ali znam da joj treba i da je zaboravila pitati.

ALBAHARI: (vrti glavom, čudi se) Sedmi mart 1925. (za sebe) Ovdje niko nije ostao. . . sav svoj!

ADI: Veoma smo vam zahvalni, gospodine ALBAHARI! (dovikuje Maji) Sedam!

MAJA: Šta sedam?

ADI: (zbunjeno slegne ramenima) Sedam.

Ona ga podari osmijehom. On je cmokne u obraz.

SCENA 10

U onoj kožnoj fotelji sjedi Blagajnica. Na stolu je stakleni zid. Kao - u banci smo.

Adi ulazi s čarapom preko glave i s plastičnim pištoljem. Trese se od straha k'o Agadir.

ADI: Pare ili novac! Ili - život!

BLAGAJNICA: (nimalo prestrašena, nimalo impresionirana, nastavlja izgleda rješavati križaljku) Prije svega, ne kaže se „život“ nego „suživot“, ako hoćeš da budeš politički korektan! Suživot, sinko. Nego mi, kad si već tu, pomози oko križaljke. . . Konj, turcizam, dva slova.

ADI: (poslušno odgovori na pitanje) At.

BLAGAJNICA: Vidi, stvarno. At! Cijenim. A što se tiče ostalog. . . Uzmi mi i život i suživot. . . Ne kažem da nešto vrijedi, ali to je ipak jedino što ovdje možeš uzeti. . . U toku je, sinko, izrada elaborata o privatizaciji banke. . . pa restitucija. . .pa dijeljenje povoljnih i beskamatnih kredita članstvu a zatim i - likvidacija. Prije toga, usitnjavanje depozita na obroke do pedeset hiljada/tisuća maraka a zatim isplate Agencije za osiguranje depozita i u finalu basna o vuku koji je pojeo magarca!

ADI: Dosta priče! Vadi pare, hitno mi trebaju pare za jedan važan posao od općeg i od opšteg interesa. . .

BLAGAJNICA: To je i on rekao kada je opljačkao banku. . . sa boračkim certifikatima . Svi se vi, s pištoljem ili bez pištolja, pozivate na viši i opšti i opći interes. . . Znam tu priču sinko. Razmisli o nečem boljem.

ADI: Čuj, ti, stara, nisam ovdje došao da s tobom razglabam o strateškim problemima nego da rješavam, taktički, svoj. Treba mi novac, babo, stvarno mi treba. Ne bih govorio da mi stvarno ne treba taj jebeni novac.

BLAGAJNICA: (sada je stvarno ljuta) Ko ti je stara, mangupe?! Ko ti je baba, sunce li ti žarko!?

ADI: U redu. . . Nisam mislio vrijeđati. . . Pardonišem.

BLAGAJNICA: Para nemam a jebat se znam! Šta mi. . . dakle. . . možeš nažao učinit'?!

ADI: Nisam mislio. . . na vaše. . . osobne. . . novce. . . nego. . .

BLAGAJNICA: Para, sinko, svejedno nema pa nema. . . Složena situacija. Mito i korupcija. Zakasnio si, drugi su bili brži.

ADI: Ako nema u banci para, gdje ih onda ima? !

BLAGAJNICA: Takva su došla vremena. Teroristo!

ADI: Nećemo se vrijeđati!

BLAGAJNICA:

Ti si oprvi počeo, balavče.

ADI: Uostalom, ženska glavo, ne tražim pare za sebe, nego za društveno dobro. . .

BLAGAJNICA: Svi to kažu. I oni prije tebe su se pozivali na društvenu korist. Nema! Jok!

ADI: Poneki. . . sitni. . . novčić. . . valjda ima. . . za jedan niskobudžetni. . . art. . . filmčić. . .

BLAGAJNICA: A znaš li ti, sinko, koliko mjeseci već nisam dobila svoju platu? Srećom, muž je invalid, bez nogu i ruku, 100%, pa nekako se krpimo, inače. . . Pa sad još ide deložacija, vratio se stari vlasnik, a ja u Gacko nazad ne mogu. . . A onaj mlađi ide u školu,

hoće svoje! Ona starija - pred udajom - čovjek joj menadžer, al' mu granap slabo radi. Gdje njega nađe? I samo si mi ti još trebao! Pucaj pa mi muke skрати, ali para. . . nema! Jok!

ADI: (zazvekeće sitniš na pultu) Evo. . . od mene. . . toliko. . .

SCENA 11

Adi i Maja sjede na drvenoj klupi a u kožnu fotelju se zavaljuju užurbani Zvonimir.

ZVONIMIR: Ispričavam se, Majo...Međustranački dogovori oko rezolucije i izbornog zakona o legitimnom predstavljanju Uđi...Kako si? Nismo se vidjeli najmanje tisuću godina, od onog života.

MAJA: I nećemo za sto, ako mi ne pomogneš . . . oko filma, Zvonimire! Dopredsjedniče, čekamo te sat i po... sat i pol!

ZVONIMIR: (Adiju, šaljivo) Uvijek je ovakva bila! Zvali je "Špica"!

MAJA: (Adiju, šaljivo) Zvali ga...Izočan! Nikad ga u školi! Nos'o muhur košarkaške sekcije i muhur'o na času. Tup-tup! Nečitak potpis - k'o doktor nauka. Uvijek sam znala da ćeš postati neki veliki...čimbenik.

ZVONIMIR: Povijesna gibanja, moja Majo...

MAJA: Žuri mi se. Dakle, Zvonce? Koliko? !

ZVONIMIR: (zvaničan ton) Voljni smo dati potporu vrijednim umjetničkim uradcima, bez obzira o kojoj je lijepoj umjetnosti riječ, pa i kada je riječ i o samoj filmskoj umjetnosti. Glede vaše zanimljive inicijative radi smo pomoći ukoliko bi ta slika domovinskog rata bila objektivna i ukoliko bi uistinu prikazala prijesudan doprinos hrvatskog pučanstva obrani i opstojnosti Herceg Bosne. Bili smo

čimbenici opstanka ove zemlje i zato s pravom tražimo jedan njen dio. Dio istine, dakako.

MAJA: Jedan od glavnih junaka zove se...Zvonimir.

ZVONIMIR: Da, vlasnik kože koji je, u prvoj fazi rata za Mostar, prodaje u istočni Mostar! Ali, gdje je tu...obrana...gdje je tu rat? !

MAJA: Kako gdje je rat?! Pa spomenuo si geler...

ZVONIMIR: Da...i kozu. Kozu...koja se krije u podrumu a strada čim prvi put promoli nos. I to gdje strada, nego baš na. . . Starom mostu! Ni riječi o tome šta je radila ta koza na Starom mostu, ni da li je nosila oružje i municiju na leđima i sukladno tome bila muslimanski suborac i legitimni vojni cilj. . .

MAJA: Šta fali kozi, Zvonko?! Vrijedila je više od čovjeka! Imala je veća ljudska prava!

ZVONIMIR: Ne kažem da je to uvjet - mi ćemo sagledati ponudu, jer ne odlučujem samo ja - ali uvjet svakoj umjetnosti, da bi to uopće bila, jeste istina, pa ako je tomu tako, a jeste, možemo naći zajednički interes. Štujemo napore, ali, gdje je tu ...hrvatski čovjek?! U toj priči o ratnom Mostaru...glavni lik je...jedna obična koza! Kvragu! Majo!

MAJA: (mirnije, sa zadržkom) Sjećaš li se Kaćuna?

ZVONIMIR: (zažmiri, nabora čelo) Kaćun? ! Mile Filipović! ? Četvrti sedam! Sjedio u prvoj klupi, gegao se k'o gusan...Što je s njim?

MAJA: Znaš li nešto o tome gdje je?

ZVONIMIR: Pošao je, kao i svi mi, uostalom, za svojim narodom...jedan od osnivača stranke...Viđao sam ga tv, u sali, u drugom redu iza patrijarha...odmah iza...Navodno, dila aute i duhan, tamo i nazad!

MAJA: (ustane, za njom i krotki Adi)

Raspitaj se i...poguraj pare za film. Izočni!

ZVONIMIR: Raspitat ću se...I...nazovi...Špico!

Odlaze. Odjednom, Maja se vrati, kao da je zaboravila nešto jako važno.

MAJA: Ti si...bik? !

ZVONIMIR: Da, ali samo u horoskopu. 29. travanj.

MAJA: (izvadi papirić i na njemu zapiše broj) Pa...dobro! Dvadeset i devet!

Tajnica pogleda najprije njih, a zatim uzoritog. Začučena.

SCENA 12

Adi i Maja na klupi.

MAJA: Ti ...ono...misliš... ozbiljno?

ADI: (zbunjeno) Misliš na... «ono»? Jedini način, moja Majo. Jedini način u ovoj jebenoj zemlji da kroz institucije i pošteno dođemo do para za naš film je da uhvatimo tvog... Kaćunića. Za drugi način - ne znam! Šta je...bojiš se? Odustaješ? Ni ja ne insistiram. Neću ti zamjeriti ako mi sada kažeš "Nisi valjda mislio ozbiljno" i "Zar ti ličim na tolikog morona?".

MAJA: (s podozrenjem) Hoće li te ...pustiti majka? Bi li ti... majka dozvolu dala?

ADI: Nisam maloljetan, draga! Suvereno donosim odluke pod čaćinim krovom.

MAJA: Poslala sam pismo...preko Zvonimira...nekim kanalima... Kaćunu...jedno...ljubazno... pismo...Imam potvrdu da ga je dobio.

ADI: I...šta u pismu piše?

MAJA: (mazno) "U tom pismu piše, ne volim te više":

SCENA 13

*Maja sjedi na klupi sa piscem Busuladžićem.
Nailazi Adi s turističkom kamerom u ruci.*

ADI: Muštuluk, Majo!

MAJA: Gospodine Adi, zar ne vidite da sjedim u društvu s uglednim piscem Busuladžićem? !

ADI: (sakrio je kameru iza leđa) Pogađaj. Lijeva ili desna.

MAJA: Lijeva.

ADI: Skocentriši se.

MAJA: O. K. Korekšn. Desna.

ADI: Pogledaj!

MAJA: Šta je to?

ADI: Neko ko se bavi filmskom režijom već na prvi pogled može naslutiti o kakvom se predmetu radi. U redu - pomoći ću ti... Kamera.

MAJA: Mobitel.

ADI: Div u tijelu dječaka. Kamera s objektivčićem i rezolucijom 41 megapiksel. Nokia!

MAJA: I? Šta s njom.

ADI: (začuđen) Film.

MAJA: Kakav film? !

ADI: Igrani. Cjelovečernji. Dugometražni. Višerstruko nagrađivani!

MAJA: Stvar s tobom je gora nego što sam mislila. S tim možeš snimati familiju na izletu ili mamin rođendan...ali film ne. Ne pravi film.

ADI: (ljutito, uvrijeđeno) Upališ kameru a kamera zuji. Ustvari, ova kamera je bešumna. Danas postoje filmski festivali za filmove snimljene mobitelima. Malo viriš kroz kameru, malo u scenarij a tamo joj sve fino piše - i gdje, i ko, i šta, i kako, i - eto. Režiraš. Kofrčiš se onda uokolo. Snimiš ovim pa, kad skontaš pare, ako skontaš, prebaciš na tridesetpeticu i...Bog te veselio. Ni VJEŠTICE IZ BLERA nisu snimljene ničim boljim...pa što ne bi i GLAVOM KROZAZID?! Na uloženi petnaest hiljada dolara Vještice su zaradile tristo miliona! Hej!

Pisac se nakašlje, ukaže na svoje prisustvo.

MAJA: Svakako, Adi, poznaješ pisca Faruka K. Busuladžića.

ADI: Da, sjedio je u prvom redu na kongresu stranke.

PISAC: Mislim da će, gospođice Majo, biti bolje da o našem projektu progovorimo drugi put.

ADI: Ne, ponašajte se kao da me nema. Evo, nema me, jok. Magla, dim.

MAJA: Ja samo tražim, gospodine Busuladžiću, jednu jedinu jebenu šansu. To im recite. Vrh. Ako je prokockam, neka me zemlja proguta. Hoću film!

PISAC: Javna preduzeća su obećala inicijalna sredstva- kako ko, od pedeset do petsto hiljada.

ADI: Ona hoće GLAVOM KROZAZID, zar ne, Majo, da hoćeš GLAVOM KROZAZID a ne to vaše horsko sranje?

MAJA: Tržišni zakoni.

ADI: Uostalom, otkud biste vi znali kako je ovdje bilo kada ste bili u...(pjeva)"...u Stambolu na Bosforu...bolan paša leži..."

PISAC: Iz daljine, sa visine, i s vremenske distance... neke se stvari bolje vide...sanko...Ko je ovaj mladi gospodin, zapravo?

ADI: Pobjednik anonimnog konkursa. . . Ministarstva kulture, sporta/športa, nauke, obrazovanja. . . ! GLAVOM KROZAZID!

PISAC: U tome svemu anonimni ste bili i ostali samo vi, mladi kolega, sve ostalo bilo je poznato. Outsajderski maraton, šta drugo? ! Nikad nisam čuo za vas kao pisca.

ADI: Ne biste vi čuli ni za Andrića & Comp. da nisu u onoj svakodnevnoj konvertibilnoj antologiji...Šta vi znate o ratu?! Ja sam bio tu!

PISAC: Ja sam pacifist po ubjeđenju! Ja sam neumiješan i zato podobniji od vas zagriženih, opterećenih mržnjom i osvetom. To su opća mjesta koja još niste apsolvirali. Mi, a ne vi, imamo potporu i međunarodne zajednice. . . Uostalom, darovit čovjek ne mora ubiti da bi opisao ubistvo! To je tajna književnog dara, imaginacije fikcije prožete dokumentarnim i pseudodokumentarnim pasažima...Ali, zalud priča...Smirite se, mladiću...opustite se...Imam mandat...od odgovornih ljudi s vrha...da...gospođici Maji ponudim mjesto asistenta režije a vama...mladiću...da napravite, za također vrlo

pristojan honorar, dokumentarac o snimanju BOSANSKE EPOPEJE, onako kako se to u svijetu radi kada su veliki filmovi u pitanju...Dakako, pod uslovom da malo utišate te vaše medijske žalopojke koje ja mogu razumijeti, ali...

ADI: Majo, nije valjda...da si se...prodala...“Za šaku dolara.”
ovom...spondilozičnom...dementnom...mediokritetu...

PISAC: To jesu okrutne stvari, kao što je i umjetnost uopće okrutna, nepravedna, Božijom voljom određena...Nekom daje talenat, drugog, poput vas, sasvim uskratiti...

ADI: Uskratit ću ja tebi glavu, u pičci materinoj. . .

PISAC: Nije ispravno, mladi kolega, ako želite jednog dana postati pisac...morate se opismeniti i umjesto « u pičci» reći. . . u. . .

*Adi udari pisca, Maja pokušava da zaustavi ali jok. K. O. Pisac
Busuladžić jaukne baš k'o najobičniji čovjek!*

SCENA 14

*Adi leži na podu, prekriven dekom - k'o, biva, zatvor.
Otvore se vrata, uđe - Majka.*

ADI: Ti si?

MAJKA: (uvrijeđeno, odloži šerpicu sa hranom) Nego ko bi mogao biti? Očekivao si nekog drugog? Moj sine, luda glavo, sada te ne poznaje niko! Sad si sam, i majka rođena s tobom. I. . . niko drugi osim nje!

ADI: De, ne sipaj mi biber i so. . . Vidiš da ne znam ni kako se zovem.
. . Sjedi.

Ona sjedne na stolicu.

MAJKA: (donijela mu je ručak u salveti) Kako si?

ADI: Buredžici!

MAJKA: Je l' preslano, je l' biberli? (šuti, gleda ga kako mljacka)
Mlate li prejako, sine?

Halapljivo jede buredžike, kao da danima ništa nije jeo.

ADI: Kakav. . . je to. . . majko. . . pisac koji nije nikad. . . bio na robiji. . . To onda nije nikakav pisac, majko. K'o i političari! Robija kao konstitutivni element. Ne razumiješ se ti u to, majko. To je ta cijena koju plaćaju povlašteni. . . ili ukleti. . . Hoćeš li da ti. . . nabrajam. . . koji su sve . . . velikani. . . u mojoj zatvorskoj koži bili!?

MAJKA: Bi li pileće supe da ti sutra donesem. . . ili graha. . . Hoćeš li da ti napravim. . . čupavce!?

ADI: (zagalami, jer ona govori o profanim stvarima) Jebeš, majko, pisca koji nije bio za života proganjan! Jebeš, majko, grah. . . grašak. . . čupavce. . . Jebeš majko profane stvari! Ja ovdje govorim o. . . slobodi. . . o književnosti! O svijetu. . . uzvišenog. . . duha!

MAJKA: (iznenađena, pokrije usta) Znači, dobro ti je ovdje. Šteta onda što je tako kratko.

ADI: Izvini što sam . . . opsovao, majko. (pomirljivo, postidjen)

MAJKA: Vidim da si odrastao preko noći i postao čovjek.

ADI: Ovdje sjedi, na krevet, pored mene. Moja majko!

MAJKA: Valjda ne biju prejako. . .

ADI: Oni prije su, kažu, tukli vrećama s pjeskom, bubrezi ti naprave rokadu ali nigdje modrice, ten ti k'o u mlade. . . Pa ti kažu: »Laže, nismo ga ni pipnuli, pasji sin, i kereći, nismo ga ni takli nego opanjkava narodnu vlast. . . » A tebi oči na tjemenu, zubi klavijature. . . ali. . . modrica. . . jok! Nijedne jedine modrice! Ne možeš dokazat' da su te propustili kroz šake! Ne vidi ti se nigdje da si strad'o a svi znaju da jesi! Tako govore oni koji se sjećaju. (stanka) Ovi novi, demokratski žandari nekako nemaju taj entuzijazam, pa nas niko i ne pogleda....Dobri su ti buredžici, majko.

Sve tiši glas, sve tiše svjetlo. Spusti joj on glavu u krilo, zažmiri, spava. Ona ga pomiluje po kosi.

Mrak.

SCENA 15

Adi izlazi iz «zatvora» i umorno se svali u fotelju. Prilazi mu Maja. . Petetičan je u svom mazohizmu.

MAJA: Kako si? (on šuti, ona ga uporno prati) Pitam lijepo, kako si...ortak? Kako je bilo u pritvoru, ortak!?

ADI: (na ovo "ortak" on malo omekša) Otkud znaš da izlazim iz. . . kazamata?

MAJA: Kako si?

ADI: Ptičica. (sa stankom)Uostalom, jebeš pisca koji nije robijao. . . Istorija književnosti puna je takvih velikana-stradalnika. . . i sada sam i ja u dobrom društvu. . .

MAJA: Petnaest dana...nije malo...

ADI: «7000 dana u Sibiru. »Ne mjeri se nesreća na kile, draga. Je li ti klasik rekao kada izlazim? Kako ide projekat? Imate li već deset miliona?

MAJA: Bosna daje samo teme za filmove, ali pare ne. Tapkamo još na onih tvojih devet hiljada devetsto devedeset i devet. Umanjeno za doručak kod Tifanija. Zvala ga dok si bio u pritvoru. . .

ADI: Kazamatu! Majo! Kazamatu!

MAJA: Dobro, u redu - Alkatraz! Sing-Sing! Kakogod! (stanka)Ostalo na računu tristo.

ADI: Šta je s spektaklom? !

MAJA: Nije to moja... poetika. Javlja li ti se Tarantino za scenarij? !

ADI: Odbila? Stvarno? ! Busuladžića & comp. ? ! Kao i ja. . . Tarantina! Ko ga jebe, nije moja poetika!

MAJA: Treba čovjek spasiti dušu, samo nju imamo. (stanka)Pogledaj ovo pismo, Adi. Juče stiglo. Ljubavno, mirišljivo, roza boje, starinsko, romantično, kakvo i treba biti.

ADI: (nasmiješi se) Hej, pa vi ste...bili u...ozbiljnoj vezi...Majo...I ta vatra, izgleda, još gori. Randevu na Rondou...Kaćunić i...moj rođeni golf. Onda...krećemo u akciju!

ADI: I, šta kažeš...ima nade za mog golfa...

MAJA: Čuli smo se...obećao je da će sve...pokušati...Želi da se vidimo...

ADI: Izgleda da se vi... (značajno) dobro...poznajete.

MAJA: Oprezan je...hoće susret u četiri oka i na njegovom terenu...

MAJA: (zadihana, smrtno ozbiljna) Dakle...Ideš? Ne ideš?

ADI: Ovaj mudonja je čovjek od akcije, gledala si to sto puta.

MAJA: Drugo je to. Ovo je život. Stvarnost.

ADI: (izvadi iz džepova dva pištolja) Zar nisi govorila da je film samo - pre naglašena stvarnost. Gledaj, Majo. Dobio brat pare od nagrade. Uložio odmah u film. Osnovna sredstva. Pištolji. Argumenata - komada dva. Kalibar 7, 62 mm. Tetejac, puška među pištoljima!

MAJA: Prva klapa bi, ako sve krene kako je planirano, onda mogla pasti... prvog aprila/travnja.

ADI: Smiješno, ne i duhovito.

Šute, hodaju.

ADI: Stvarno si...strašna...Majo. Odbila Busuladžića lično! Oca nacije!

MAJA: Odbio. . . Tarantina! Veći si junak.

On je zagrl i poljubi u obraz, CMOK

SCENA 16

Majka prođe scenom.

MAJKA: Pametna ne mogu bit...Post'o drugi čovjek...Udarilo mu u glavu pa samo o tom...Otkako je sreo onu...režiserku, drugi čovjek...Prepoznat se ne da...Samo hoće glavom krozazid. . . glavom krozazid! Ima jedan hodža u Blagaju , skida sihire...Zapiše na papir pa mu zapis turiš u džep ...Kažu...ode k'o rukom...(sa zadržkom) Ali, daj Bože da ovom ima lijeka.

Odjednom, vrata se naglo otvore, Adi se, naoružan pištoljem, baci na pod, otkotrlja do drugog kraja sobe i galami.

ADI: Ruke na tjeme! Ruke na tjeme! Hoću da vidim ruke! Bez trikova jer ću ti prosut' mozak...Svrbi me kažiprst i jedva čekam da pokušaš neku glupost. . . Da ti pohujem taj mozak od kojeg se ni ptica ne bi najela. . . Jesi li sanjao ovaj tren, priznaj da ti je ovaj tren dolazio na san, kao mora, kao progonstvo. . . Priznaj da te je progonila ova slika, i lica one djece, onih žena. . . Ali, više nije san nego istina! Otkucalo ti je, sinko! Ja sam pravda koja je došla po tebe!

Majka je isprepadana, zabazeknuta.

Adi se smiri, zadovoljan uvježbanom akcijom, ustane, otrese prašinu i ode sa scene.

Majka začuđena ostane.

Mrakača.

SCENA 17

Maja i Adi sklopčani sjede na podu i bulje u daljine.

ADI: Sve gledam...oko sebe...kao da se opraštam...kao da sve vidim zadnji put. Jesi li ti ikada imala takav osjećaj? Spava mi se. . . podsjeća me ovo na rat, uoči akcije. . . Stalno mi se spava. . .

MAJA: U stvari...bojiš se...i sve se u tebi opire...a nemaš muda da kažeš kako se bojiš...

ADI: Ne govorim o strahu...Prije je to neka...nelagoda...

MAJA: Jednostavno je i lagano kao pero. Reci: "Šalio sam se" i "Nisi valjda mislila ozbiljno" i "Zar ti stvarno ličim na tolikog morona?". Ili samo odmahni glavom...I vidjećeš...ukazaće ti se same prednosti jednostavnog, dosadnog, građanskog života, ispunjenog tlapnjom, naučenim pokretima i pouzdanim navikama, mlakim ljubavima, prostim disanjem, lišenim svih opasnosti, tajni i neizvjesnosti...

ADI: Tražiš, Majo, zapravo od mene da budem... mrtav?

MAJA: Ne, govorim samo ono što bi ti rekla majka da zna u šta se upuštaš? Govorim o tvojoj ludoj glavi koju si izvukao nekim čudom cijelu iz rata, a sada im je nosiš na pladnju. Znaš li gdje ideš, i zašto?

ADI: Prepala si se. Govoriš baš . . . k'o moja mater. Hoćeš da odustanem pa da mi poslije čitav život prigovaraš.

MAJA: (raznježeno) Čitav život?

ADI: Zar sam rekao «čitav život»?

MAJA: Misliš da ćemo. . . nas dvoje. . . provesti zajedno. . . čitav život. . . Šta će reći na to tvoja draga majka? Je l' ti to mene. . . prosiš, Adi Kolak? !

ADI: To može trajati puno kraće nego što ti se sada čini. . .

SCENA 18

Veliko, bijelo platno na rikvandu.

Silujete, karađoz.

Mrak, prazna scena, odjekuju Majini koraci, visoke potpetice...Zadihan, za njom, na rastojanju od nekoliko metara, ide Adi.

Stigla je. Nigdje nikog. Zapali cigaretu i hoda od jednog do drugog kraja.

Dolazi silueta drugog muškarca.

Čovjek i Maja se rukuju, zatim zagrlje. Ne progovaraju ni riječi.

Adi se primiče poput voajera, izvadi pištolj, ali u tom trenutku se pojavi Majka i baci se na Adija, spašava ga. Barem ona tako misli. Pometnja. Sjenke se iz klupka, odjednom brojne, razilaze se.

Upali se svjetlo na pozornici. Adi leži na podu, gleda je li čitav. To čini i Majka - gleda je li čitav.

MAJA: Šta je ovo, Adi? ! Otkud Majka? ! Skoro smo ga imali!

ADI: (histerično) Otkud ti, majko? !

MAJKA: Otkud ona?! Otkud onaj!? Otkud vas dvoje?! Otkud iko živ!?

ADI: Ubila mi film!

MAJKA: Spasila ti život!

MAJA: Golf ti je, rođeni, eno, živ!

MAJKA: (zagrlj sina, on se otima) Ne da majka sina svoga! Pusti golfa, pusti film, čuvaj glavu, sine. Ne može se . . . u životu. . . glavom krozazid!

ADI: Eto, i ti si rekla...krozazid...

MAJA: (uzdahne) Dobio si rođenog golfa, film si izgubio!

ADI: (potrči prema autu raširenih ruku) Golfe, rođeni, istraumirani, moj!

MAJA: Kakav bizaran, patetičan kraj! Kakav dirljiv susret! Kakav čvrsti. . . doživotni. . . zagrljaj!

MAJKA: Golf, njegov, rođeni. Ima ga deset godina i. . . nikad ga nigdje. . . nije izd'o ni navuk'o na tanak led! Nije golf insan!

Mrak.

SCENA 19

Adi i Maja sjede na drvenoj klupi.

U toku je svečanost u povodu obnavljanja Starog mosta.

Iz offa dolazi Fazlina pjesma (Kemo, Tifa, Fazla, MO selection).

ADI: (čita članak iz novina a možemo to gledati i na tv ekranu)
«Upamtimo današnji dan. Izronio je danas stari, nije ni umro, ni pao, samo je skočio dolje. . . Ovo je historijski dan za ovu zemlju, za ovaj grad. Njegov ranjeni simbol, taj mladi mjesec što svojim vitkim lukom spaja dvije obale, evo ga, opet je tu, među nama, da nas spaja. Tu su visoke zvanice, državnici, donatori, predstavnici UNESCO-a i međunarodne zajednice, ugledni privrednici/gospodarstvenici. . . da evo, posvjedoče nastavak života ovog živahnog starine koji je, nakon 427 godina, bio malo prilegao, skočio u Neretvu, a danas iz nje izranja, još ljepši, još mlađi. . . Za ovu priliku pripremljen je bogat kulturno-umjetnički program satkan od likovnih događanja, književnih matineja, pozorišnih performansi. . . Ipak, ostaje nam žal što današnju veličanstvenu priredbu neće ukrasiti i film koji bi njemu bio posvećen. . . Taj ambiciozni filmski projekat, koji je na

vjerodostojan i umjetnički visoko relevantan način trebao svijetu ispričati epopeju, neslavno je završio prije nego je i počeo ...»

MAJA: Tužan si a trebao bi se radovati. Stari most je, eno ga, opet tu.

ADI:no ga, k'o sa «žilavke» prepisan. . .

MAJA: Osim starog. . . tu je i stari, rođeni golf!

ADI: (sjetno, gorko) Danas je tu. . . trebao. . . biti prikazan naš film. Zar takav događaj ne zaslužuje. . . film? ! Toga se sjetim, i bude mi. . . suho. Ali, neće nas ta guja ugrist. . .

MAJA: Kakva su vremena, dosta je i ova predstava. . . Kako sam se nadala. . .

Šute, on stavi novine pod pazuh.

MAJA: Danas je srijeda?

ADI: Istorijski dan .

MAJA: Znači da je jučer bio utorak.

ADI: Tako su poredani dani.

MAJA: Daj da vidim drugu stranu novina.

ADI: Nema ništa. . . od prve do zadnje. A na zadnjoj, naslov: »Mile Filipović Kaćun izabran u Odbor za zaštitu ljudskih prava«. Sranje!

MAJA: Koncizan si.

ADI: Istraga je u toku? Ne, nije. Zaboravimo.

MAJA: Za sve je kriv rat. Niko nije ostao živ.

ADI: Dosje zatvoren.

MAJA: Bože, kako smo slični. . . Onda. . . daj da vidim jesu li izašli moji...rođendanski... brojevi Iota...Rekordan jack pot...Bingo od milion i po!

ADI: Šta bi da ih dobiješ! ? Bi li . . . GLAVOM KROZAZID?

MAJA: Koji su? Čitaj brojeve! Novac ne smrdi!

ADI: (polako, jedan po jedan, ali nismo sigurni da li je ozbiljan ili se šali) Sedam...osam...petnaest...osamnaest. . . . dvadeset devet...trideset i...

MAJA: (gleda ga s nevjericom) Je l' se ti to . . . sa mnom ...Koji je šesti broj? !

ADI: Trideseti . . .ili trideset i prvi, Majo! Volim filmske happyende i banalne životne završetke! Kada je zapravo Kaćunićev rođendan, Majo?!

MAJA: Trideseti ili trideset i jedan, pitanje je sad!

ADI: Šesti broj je...šesti broj je...

MAJA: Šesti broj je... koji!? Reci!

ADI: (poskoči, pokloni se publici)

Mersi boku! Mersi boku! Mersi boku! (euforično oponaša Danisa Tanovića) Ovo je za moju domovinu Bosnu i Hercegovinu! Hvala ocu, hvala majci, hvala ženi, hvala djeci!

MAJA: Mersi boku, mersi boku! Nakon te kakofonije, oni krenu jedno drugom u zagrljaj ali mi ipak ostajemo u dilemi da li su naši junaci dobili glavnu premiju, dovoljnu da snime film i ostvare svoj san...ili se samo zajebavaju sa svojom mukom.

KRAJ

Dževad Karahasan

**„PRIKAZANJE”
(„ČUDO U LATINLUKU“)**

LIKOVİ:

MATIJA DIVKOVIĆ, bosanski franjevac, 46 godina

ANICA, njegova uspomena, 35 godina

JOSIPA, njegova pokojna majka, 64 godine

EJUB, muftija sarajevski, 52 godine

AJŠA, njegova žena, 23 godine

DERVIŠ, njegov sin, 17 godina

PAŠA OSMAN

KADIJA SARAJEVSKI IBRAHIM

MUSELIM SARAJEVSKI

IVAN MATIJAŠEVIĆ, trgovac, Dubrovčanin, 43 godine

FRANJO, njegov pomoćnik, Sarajlija, 24 godine

ANTUN GRGUREVIĆ, trgovac Dubrovčanin, 48 godina

PAVAO, njegov sin, 15 godina

TRGOVCI, POSLUŽITELJI, STRAŽARI, SLUGE, GOSTI.

Događa se u Sarajevu, novembra/studenog/šabana, 1609. /1018.

SCENA 1**SREĆU MU VRAG ODNIO**

(Matija Divković, Franjo i Pavao, uvježbavaju predstavu. Bilo bi dobro situaciju »teatra u teatru« riješiti misanscenom, bez »ambijentiranja« i sličnih vanjskih sredstava. Franjo i Pavao su odjeveni »normalno«, s ponekim elementom kostima, koji će nositi u Divkovićevoj predstavi. Od rekvizita je prisutna jedino odsječena glava uradjena veoma pažljivo - ne realistično koliko »ekspresivno«, u maniru srednjovjekovnog teatra. To znači, da je najviše pažnje posvećeno »potresnim« detaljima, kao što su krv, obilje krvi, razrogačene oči, i krvlju umazana duga kosa.)

FRANJO/MANIGODO: (S krvavom glavom svete Katarine u rukama): Pogledaj je, gospodine, je li ovo glava Katarine! One hude neviemice, ka ne čtova tvoie lice. Ni prisvete viere naše, neg nioi protiv vario staše. Sad pribivai iur u mieru kad utvardi našu vieru, ka po svietu svud se slavi, ku vieruie svaki pravi.

DIVKOVIĆ: Moraš malo strašnije. Zagledaj se u nju tako krvavu, nek se vidi da si krvolok. (Pavlu): A ti nemoj kolutati očima i zvjerati okolo kad se moliš.

PAVAO: Ne mogu biti žena, pa me ubij! I to još svetica. (Pokazuje halju, sličnu togi, navučenu preko njegovog »civilnog« kostima): Pogledaj!

DIVKOVIĆ: Nisi ni žena ni svetica, samo predstavljáš... Fengaş, razumiješ? Sto puta smo o tome govorili, nećemo valjda opet.

PAVAO: Jesmo, govorili smo, ali je opet smiješno.

DIVKOVIĆ: Smiješan si ti.

PAVAO: Ja, ja, o tome i govorim. Nisam žensko, pa to ti je. Koliko god mi objašnjavao - ja nisam. Čini mi se da te razumijem, sigurno se trudim koliko mogu - i opet nisam.

DIVKOVIĆ: Ako mi ne želiš toliko učiniti... Ne moramo, što će nam. Dobar je svijet i bez toga, a bez nas bi možda bio i bolji.

FRANJO: Nemoj tako, Matija. Evo, ja ću biti Katarina, a nek Pavao bude Mani-godo. Može on biti krvolok, samo neka razvali oči.

DIVKOVIĆ: Imaj milosti, Franjo dragi! Kako će ti sveta žena biti toliki grmalj? To bi bilo bogohulno, najmanje toliko.

PAVAO: Hajde, još jednom kraj. (Divkoviću): Ja ništa očima, samo u križ, kao lud u so?

DIVKOVIĆ: Samo.

PAVAO/KATARINA: Hvala t budi, čast i dika. zaručniče toi velika, da se roči i dostoia prići k meni milost tvoia, kako meni obietova, kad no mene parstenova. Hvalu t dadoh u moiu mladost, pomози me tvoia krepost. Zašto si, Gospodine, pun milosti ter istine. Ne ima nigda pomanianie tvoie sveto obećanie. Ne zapaštaj tvoie sluge u nevolie ni u tuge. Smart grem priat ia bolezn u rado za tvoiu ia liubeznu. Da iur s tobom poći gori, gdi su raiski sveti dvori.

FRANJO/MANIGODO: (Nevidljivom cesaru): O, cesare, kruno slavna, tere pravdo svieh strana. Pod nebesko krilo voviek od mene nie veći karvnik. Iere nie kiem šarcem živiem smart za dati liudem želim. Smicat, viešat, tere peći, ne imam razgovor veći. Lie istom da za trude ka god plaća da bude. Iere prem onoga godišta da dobio niesam ništa. Ne imam kliešta, bradvu, konop, ni bune- stre ni snop. Zapovie mi istom da im koim načinom hoć da ranim. (Odsiječe glavu Pavlu-Katarini, koji se malo kasnije, dok još traje završni prizor

njegove predstave, pomjera na Divkovićeovu stranu pozornice): Pogledaj ie, gospodine, ie li ovo glava Katarine? One hude neviernice, ka ne čtova tvoie lice. Ni prisvete viere naše, neg nioi protiv vario staše. Sad pribivai iur u mieru kad utvardi našu vieru. Ka po svietu svud ce slavi, ku vieruie svaki pravi. (Diže glavu, u pruženoj ruci, i drži je prema svome licu): Da ovako? Je li krvoločnije?

PAVAO: (Koji je već kod Divkovića): Pretjeruje on, čovjeka jeza podiđe kad ga gleda. Para bazilišk s onim očurdama.

DIVKOVIĆ: Treba.

PAVAO: Sad mi opet ništa nije jasno. Mi, kažeš, ovo radimo, da širimo strah Božji u narodu. Onda kažeš da poganski cesar treba ubiti našu sveticu, i da njegov krvnik treba sijati strah.

DIVKOVIĆ: Sve tako kažem.

PAVAO: Kakav je to strah Božiji, ako se boje cesara, koji ubija pravu sveticu, i mrzi na pravoga Boga?

FRANJO (Koji je u međuvremenu prišao): Zato sam ja i govorio da se trebam praviti budala, i da sve ovo radim zato što sam lud, pa radim u neznanju. Sjećaš se da sam govorio? Ovako mi ispada da smo protiv naše vjere.

DIVKOVIĆ: Ima straha i straha. Jedno je strah iz ljubavi, drugo strah iz neznanja, treće strah iz slabosti... Neka oni našeg Boga vole, makar ga se i ne bojali. Ljubav On traži, pa je i strah od Njega iz ljubavi. Neka oni našu sveticu zavole, neka se na nju sažale, onda će se i strah pojaviti. Doći će strah sam od sebe, i to pravi strah, ljubavni strah, strah za nju. Vjerujte vi meni.

PAVAO: Svejedno se ja ne slažem da se boje pogana, njih treba prezirati kao i svaki drugi gad.

DIVKOVIĆ: Eh, što volim, kad neko mlati jezikom! Koga ćeš ti prezirati, jadan ne bio?! Otkuda tebi pravo da prezireš, kako misliš ti izvesti to s preziranjem?!

FRANJO: Šta je tebi danas, Matija? Samo bi se svađao, a na svaku riječ skačeš kao uboden.

DIVKOVIĆ: Ne može se ovako govoriti, prezir zaključava srce ljudsko. Strah je bolji, bol je bolji, mržnja je, Bože me prosti, bolja od prezira. Sve to otvara srce ljudsko, a prezir ga zatvara; sve to te čini življim, sve to te približava Božijem svijetu, samo te prezir od Njega ograđuje. I onda moj mladi prijatelj hoće prezirati nekoga! Kao da dana jednoga nismo proveli zajedno.

PAVAO: Govorio sam ja i gore stvari, pa ti nisi ovako skakao.

DIVKOVIĆ: Nisi ovako griješio protiv sebe.

PAVAO: Protiv sebe i protiv tebe, protiv svijeta i protiv dragoga Boga. Ovako, i gore! Ali si ti bio sa sobom, pa nisi vriskao, nego objašnjavao i pomagao.

DIVKOVIĆ: Neka vam bude.

FRANJO: Bilo nam je, Matija, jesi danas naopak. Otvorila se u tebi neka rupa, pa je nastojiš galamom zatrpati i sakriti od nas.

(Ulazi Ivan Matijašević. Divković naglo krene ka njemu, pa stane. Vide se iščeki-vanje, koje nastoji suspregnuti, i nervoza, koju nastoji kontrolirati).

DIVKOVIĆ: Bio si?

IVAN: Bio.

DIVKOVIĆ: I?

IVAN: Ništa.

DIVKOVIĆ: Ništa?

IVAN: Ništa. Nema, kaže, toga u pravoj vjeri. Ne može, kaže, čovjek fengati da je neko drugi, kad ni sebe samoga nije birao. Ono si, kaže, što si po Božjoj milosti, i trudi se da to budeš najbolje što možeš.

DIVKOVIĆ: Sreću mu vrag odnio! (Pauza): Jesi li mu rekao da bi mi to okolo...

IVAN: Šta ćeš ti sili objasniti? Ne sluša on tebe, ti si njemu došao, da čuješ i vidiš. On je sila i vlast, ne zanima njega bi li ti nešto rekao, i jesi li naumio štogod misliti.

DIVKOVIĆ: A jesam li rekao da poneseš nešto?! Jesam li rekao, da će ga komad sukna razgovoriti? Kao da ćeš nešto sa sobom ponijeti, kao da ne mislite umirati.

IVAN: Ne možeš tako sa mnom, Matija.

DIVKOVIĆ: Lijepo sam govorio, da njih zanimaju ruke, a ne glava. Pred vlast idi punih ruku, vezana jezika, i glave kakve hoćeš, ali gdje ćeš ti glupog Matiju slušati, Matija bi tebi za dan magazuu ispraznio, ne bi Matija bio što je, da nešto zna.

IVAN: Kažem ti, da sa mnom tako ne možeš!

DIVKOVIĆ: Kako bih!? Puna magazaa, a ja kao prst. Ti si bogat, ti me plaćaš, ti me hraniš.

IVAN: Tako je, ako baš hoćeš! Tako je! I dok je tako, ne viči na mene kao na grintavca kakova.

FRANJO: Stanite, ljudi, šta vam je, niste djeca.

IVAN: Jesmo gori. Kad je to kod Ivana zapelo kad mu je za libre trebalo, za put, za što je htio? Kad Ivan za njega nije imao, kad je s njim konte gledao?

PAVAO: Nije se o tome ni govorilo.

IVAN: Ne zanima me, ne trpim da se na mene više. Pogotovo oni koje hranim, ako ćemo i o tome...

FRANJO: Boli čovjeka nepravda, Ivane.

IVAN: Ne traži od mene pravdu dok ti pjat iz moje ruke dolazi.

DIVKOVIĆ: Neću od tebe ni jedno ni drugo. (Kreće prema izlazu).

FRANJO: Matija!

IVAN: Čekaj, čovječe, nisam ništa zlo mislio! Stani malo, Matija! (Idu za njim, užurbano, gestikulirajući jedan prema drugome. Mrak.)

SCENA 2

NI TAMO, NI OVAMO.

(Soba muftije sarajevskog Ejuba. Na sceni su on i njegova znatno mlađa žena Ajša. Iz porculanske zdjele, Ejub istresa na dlan punu šaku narovog zrnevlja i baca ga o zid, slušajući kako sipa po podu.)

AJŠA: Šta ću ti, dragi čovječe?

EJUB: Ništa.

AJŠA: Ne mogu te gledati da se tako mučiš.

EJUB: Nemoj me gledati.

AJŠA: Ne bih od svoje volje, vjeruj mi.

EJUB: Ko te tjera?

AJŠA: Ja tebe, po Božijem davanju, volim, pa mi treba da te gledam, srce mi se raduje od pogleda na tebe. A onda me boli što

se mučiš, osjećam se krivom, što ti ne mogu pomoći, stidim se što ne znam šta ti je.

EJUB: Nemoj se stidjeti, ne znam ni ja.

AJŠA: Ja bih morala, ja te volim.

EJUB: Onda ti je sve jasno. »Blago onome ko voli, njemu će uvijek sve biti jasno.«

AJŠA: Lijepo je to zvučalo iz tvojih usta, dok si vjerovao u to. A je li ti sada šta jasno? Znaš li šta ti je sada?

EJUB: Sada mi je to, da ne mogu više. Dvadeset dana sunca nisam vidio, i neću ga vidjeti još barem tri mjeseca, jer se ova rupa neće osvjetliti prije proljeća. Tako već osam godina, i tako još Bog-zna koliko. Kako ću u tome preživjeti ja koji sam rođen u suncu, u poplavi sunca, u samome svjetlu? Kako? I zašto?

AJŠA: Hoćeš li šerbeta od glogova cvijeta? S malo zohe, baš za tebe? Kad god ga pijem, na tebe pomislim, tako je svijetlo i gorko, kao da sam te tražila kad sam ga za tebe pravila.

EJUB: Meni treba juga, a ne šerbeta. Treba mi svjetlosti, sunca, suhe zemlje i vazduha. Treba mi da nisam ovdje, ovdje čovjek mora postati duševni bolesnik, jer nema dovoljno svjetla ni za šta. Treba mi da nisam ovdje, više od svega mi treba da nisam ovdje.

AJŠA: Isto ti je, mili, trebalo na jugu. Zar si zaboravio? Više od svega ti je trebalo da nisi tamo, trebalo ti je da se budiš postepeno, kao čovjek, trebalo ti je da vidiš sjenu, da čuješ vodu. Sjećaš se? Namjerno je žena u sebi tamna i vlažna, za život su tamna i vlažna mjesta, govorio si. U svjetlu i vrelini je smrt, džehennem je suh, svijetao i strašno vruć. Zar nisi tako govorio na jugu?

EJUB: Tako bih i sad mislio, da nisam došao ovamo.

AJŠA: I tako ćeš opet misliti, ako se vratiš tamo. (Kratka pauza): Da ti ipak nešto popiješ?

EJUB: Nije to rješenje, davno sam ja svoje popio, možda i više nego što mi je namijenjeno. I šta? Samo se jasnije vidi da sam ja svi moji problemi.

AJŠA: Ja šta je nego rješenje ako ti bude makar malo lakše? Sve je rješenje ako nam olakšava.

SLUGA (ulazi): Neki fratar, svijetli muftijo. Mora te, kaže, naglo vidjeti, odmah.

EJUB: Neka, vala, i njega - nek naglo dođe. (Ajši, koja je krenula da izađe): Kamo ti?

AJŠA: Otkrivena sam.

EJUB: Fratar, ženska glavo, fratar je to.

AJŠA: A nije mi ni posao, niti mi je mjesto ovdje.

EJUB: Ni meni - ni posao, ni mjesto, ali ko me pita. Neće, valjda, ni on dugo, slobodno ti ostani. (Ona se pokrije i izmakne ustranu. Divković ulazi).

DIVKOVIĆ: Uzoru kadija i muftija, rudniku vrline i rječitosti, muftiji sarajevsko-me Ejubu, neka bi mu se uvećala vrlina i milost, moj ponizni pozdrav!

EJUB: To si ti malo iz fermana naučio, a malo i sam iskitio, je li tako?

DIVKOVIĆ: Nisam ja, svijetli muftijo, ništa loše mislio, samo sam te htio lijepo pozdraviti, onako kako priliči tvojoj milosti i mojoj uljudnosti.

EJUB: Bog ti mira dao, šta god da si mislio. A da si iskitio - iskitio si, kao da knjigu čitaš. Otkuda ti ferman, kad ga tako nauči?

DIVKOVIĆ: Prepisujemo, svijetli muftijo. Ima zlih ljudi, ima nasilnika, a mi smo slabi i nezaštićeni. Svakom smo na udaru, i svakom pod rukom, da bijes na nama istrese. Pa prepisujemo, gledamo da u svakom samostanu imamo sultanski fer-man i njegovu visoku zaštitu; to nam je prvo što nastojimo imati od ovog svijeta.

EJUB: Ti si ih se, vala, naprepisivao kad si napamet naučio osloviti. To su naši od Perzijanaca preuzeli - to rasipanje slatkih riječi. (Kratka pauza): Šta ćeš, svakom njegovo. Što meni dođe?

DIVKOVIĆ: Da te upitam što se ne može dati prikazanje. Narod ne bunimo, nikog ne vrijeđamo, nikakvo zlo ne pravimo - a ne može. Zašto ne može? I zašto bi to bilo protiv vaše vjere?

EJUB: Ne znam, života mi. Možda je protiv, a možda nije protiv, nikad se time nisam bavio. A kad sada bolje razmislim - ne znam pravo ni šta me pitaš.

DIVKOVIĆ: Kadija ne dopušta da za svetu Katu damo prikazanje o svetici. To, kaže, smeta vjeri, vašoj. Pa te molim da mi kažeš, zašto upravo smeta vjeri?

EJUB: To si trebao pitati kadiju, ako već zna. Šta ti je rekao, zašto njemu smeta?

DIVKOVIĆ: Ti mi kaži, zašto tebi, zašto vjeri smeta.

EJUB: Meni ne smeta, a za vjeru ti rekoh da ne znam u ovaj čas. Koliko sam sad upućen, ne bi joj trebalo smetati, ali bih morao znati, šta ti je rekao kadija, da provjerim, prelistam, razmislim. Ne mogu ovako, odjednom.

DIVKOVIĆ: Drugi je jedan bio kod njega. Ne znam šta su sve govorili, ali je kadija zabranio.

EJUB: Hajde ti, blago meni, kod kadije, i dobro upamti šta kaže. Onda ćemo sve vidjeti.

DIVKOVIĆ: Mogu li mu reći da tebi ne smeta?

EJUB: Možeš, vala. A možeš se, osim toga, vratiti ovamo, i sve mi ispričati, pa da ja razmislim i porazgovaram s njim o tvom prikazanju.

DIVKOVIĆ: E baš ti hvala! Odmah sam ja vidio da si ti naš, i da ćeš sve lijepo razumjeti.

EJUB: Kako misliš - vaš?

DIVKOVIĆ: Iz Bosne. Našim ljudima je lako razumjeti drugoga. (Ajša se nasmi-je) Kako sam te ugledao, vidio sam koji si, i pomislio da se kod tebe može naći razumijevanja i pravde.

EJUB: U Izmiru sam ja rođen i ni po čemu nisam vaš.

DIVKOVIĆ: Ali si se lijepo uklopio, kao da si sto godina ovdje. Lijepo ti stoji Bosna, a i ti ovdje lijepo stojiš. Mora da ti je lijepo ovdje.

EJUB (Ajši): Reci mu.

AJŠA: Mislim kao i taj čovjek, dragi muftijo. Mislim da ti Bosna lijepo stoji i da ti ovdje lijepo stojiš, mislim da bi ti ovdje trebalo biti lijepo, i da je ovdje negdje tvoje mjesto.

EJUB: Onda ja zaista nemam svoga mjesta. (Divkoviću): Strašno mije ovdje, kod vas.

DIVKOVIĆ: Svijetli muftijo! Naša Bosna?

EJUB: Vaša Bosna je kao utroba - čista unutrašnjost. Ništa u njoj nije stvarno, zato što je sve moguće; ništa nije dovršeno, zato što je baš sve započeto; ništa nije dovedeno do kraja, zato što je ovdje početak svemu. A mora se nešto dovršiti, da bi bilo stvarno. Znam da se time gube sve druge mogućnosti, ali bez toga gubitka nema stvarnosti koja nam je jedini dobitak u ovom svijetu.

DIVKOVIĆ: Nisam siguran da mi je sasvim jasno šta nam to tvoja milost prigovara.

EJUB: U svim krajevima na svijetu jedan element prevladava, i jači je nego drugi elementi, pa sobom obilježava ljude, životinje i bilje, samo su u Bosni svi elementi u ravnoteži i jednako jaki, pa ni jedan ne može nešto odrediti i sobom obilježiti. Negdje prevladava vatra, pa su tu biljke jakih mirisa i žestokih sokova, kao limun dolje, kod nas. Ljudi su u tim krajevima strasnog srca i brzog pokreta, a sve je puno sunca i obilježeno njime. Negdje prevladava voda; tu su ljudi mirni, uporni, posvećeni dužnosti, a biljke su u tim krajevima bez mirisa i žestine, ali blage i korisne za život. Negdje, opet, prevladava zemlja, pa su ljudi spokojni, tupavi i nepokretni, ali blagi i marljivi, dok su tamo, gdje prevladava vazduh, biljke jadne, a ljudi brzi, pokretni, veliki pokvarenjaci i pričalice. Samo u Bosni nema prevladavajućeg elementa, samo su ovdje vatra i voda, vazduh i zemlja, ravnopravni - jednako zastupljeni i jednako jaki. Ovdje je ljeto vrelo onoliko, koliko je zima hladna, biljka ovdje miriše onoliko koliko je beskorisna, ljudi su strasni dovoljno da nemaju mira, i lijeni dovoljno da im strast ostaje nezadovoljena. Zato kažem, da je kod vas, u Bosni, sve moguće, jer ništa nije stvarno. Kao kristalna kugla, u kojoj sve vidiš, a ništa ne možeš dodirnuti.

AJŠA: Pa zar to nije prelijepo, dragi čovječe?! Baš to će čovjek voljeti ako ima u sebi bar malo mira, baš to mu treba ako zna svoje mjesto, baš to si ti isti hvalio, kad si se spremao ovamo.

EJUB (Pokazujući na Ajšu): Eto vidiš, ipak sam ja kriv.

DIVKOVIĆ: Mudar si ti čovjek, svijetli muftijo, silno mudar i učen čovjek. Ti znaš da svijet ima u sebi neku vagu, koja ga pravedno i

prema istini raspoređuje. To si dobro rekao, i lijepo si sve to smislio. Dobro i lijepo. Po tvome je, znači, Bosna sama duša vage, kojom se raspoređuje svijet. Volim ja to što si rekao, volim i to i tebe, makar ne bilo istina sve što si tako lijepo smislio.

AJŠA: Još da je on to rekao kao pohvalu...

DIVKOVIĆ: Ni ja nisam pomislio da treba zvučati kao pohvala, ali jeste pohvala, i ja volim ono što muftija reče, od sve duše i od srca volim.

EJUB: Od toga, što je tebi pohvala, normalnom je čovjeku ovdje nepodnošljivo. Bar meni.

DIVKOVIĆ: Odavno ja računam da je svakakva bilja u Božjoj bašči. Eto ti, znači, ako tako smijem reći, ne trpiš ravnotežu.

EJUB: Kako da ti kažem...?

AJŠA: Onako kako jeste, dragi efendijo: da ne trpiš ravnotežu, niti bilo šta drugo; da ti je nepodnošljivo kad nema ravnoteže, i strašno kad je ima; da ti je najgore na svijetu sunce, i daje samo vlaga strašna koliko i ono, zaboravi li se na zemlju i vazduh. Tako reci, i reći ćeš istinu.

EJUB: Nije baš tako, mudrice. Neka ravnoteže tamo, u unutrašnjoj stvarnosti. Tamo je ona potrebna, tamo je mora biti. Ali šta s njom ovdje, u vidljivoj stvarnosti? Ova se stvarnost zadobije upravo gubitkom ravnoteže; u ovom svijetu postaješ stvaran kad si izgubio sklad i unutrašnju ljepotu. Jedan zemaljski kraj postaje stvaran i vidljiv onda, kad jedan element prevlada nad ostalima, i kad se izgubi ta vaša ravnoteža. Valjda mi to ovdje smeta, to što vaša Bosna zapravo nije stvarna.

AJŠA: Tvoja žena je iz Hercegovine, mili.

DIVKOVIĆ: Možda je to, duše mi, i tačno: vidi naše Bosne, a vidi njihove stvarnosti. Hvala Bogu što nije stvarna, ako iz toga dolazi ta razlika.

EJUB: Ma lijepo je znati da Bosna postoji, ona je prava radost srcu, kad je čovjek dovoljno daleko. Lijepo je za nju znati, lijepo je vjerovati da postoji, lijepo je možda i sjećati je se, kao što nam se duša sjeća onog svijeta. U njoj se samo ne može živjeti.

(Kratka pauza. Čeka se da Ejub nastavi, ali on samo odmahne.)

DIVKOVIĆ: Šta će jadni čovjek, crkao bi, da ne kihne. (Upada Derviš. Razdraĝan je i više.)

DERVIŠ: Ja sam hajvanski car. Ja sam vladar i mudrac. Ja ću s njima razgovarati i voditi ih.

EJUB: Možda sve to možeš i malo tiše. I malo manje smrdeći, pobogu! Zar baš moraš tako carski smrdjeti?

DERVIŠ: To je radi pčela, za njih sam se usmrdio.

EJUB: A što se ne bi za ptice namirisao? Ili za ljude makar okupao?

DERVIŠ: O ljudima se i radi: ljudi smrde, i zato svaki hajvan bježi od njih. Razumiješ li? U smradu je ljudska snaga i moć. Natrljaš se lopuhom, i pčela neće na tebe, sigurno neće, kao da joj je smrt u tebi. Ja sam sad razvalio roj i ni jedna me nije ujela.

EJUB: Svaka čast.

DERVIŠ: Ozbiljno govorim. Važno je smrdjeti, samo zato što sam smrdio, nisu mi mogle ništa.

DIVKOVIĆ: Ako bi mladi beg dopustio... Pčele inače ujesen ne mogu ništa, one se ujesen zatvaraju i miruju, sklanjaju se od hladnoće, i od nje kao obamiru. Osim toga su čiste, strašno su čiste, možda su one najčistija Božija stvorenja.

DERVIŠ: Pa šta?

DIVKOVIĆ: Ništa, samo kažem. Ne bi, mislim, tako prošao i s bumbarima, a s miševima bi se loše proveo, da se sav u lopuh pretvoriš. Sve zavisi, to sam htio reći.

DERVIŠ: Misliš?

DIVKOVIĆ: Volio bih tako misliti, ako ti šta ne smeta.

DERVIŠ: Ali sam i hrčke rastjerao. Stavio sam zifta po rukama, i stavio ruke među njih - bježali su jedan preko drugoga, gore nego muhe. (Pauza) Šta na to kažeš?

DIVKOVIĆ: Ništa.

EJUB (Divkoviću): Mi smo se dogovorili.

DIVKOVIĆ: Da ja onda idem. Mnogo mi olakšava, što se mogu opet tvojoj milosti preporučiti, kad vidim šta kadiji upravo smeta. Onda ja opet ovamo, je li tako?

EJUB (Pljesne rukama, sluzi koji se pojavio): Isprati!

DERVIŠ (Divkoviću, koji je krenuo za slugom): Za bumbare ne znam, ali ću miševe isprobati. Koliko sutra.

DIVKOVIĆ: Kako god je tebi po volji.

DERVIŠ: Samo da znaš. I sigurno ću i njih savladati.

DIVKOVIĆ: Samo neka tebi bude po volji.

EJUB (Divkoviću): Mi se vidimo. (Divković konačno izlazi sa slugom. Dervišu) Idi, okupaj se, pa da porazgovaramo.

DERVIŠ: O čemu? Ne bih ja, ako ćeš me odvrćati od moje zamisli.

EJUB: Nije to nikakva zamisao, nego utvara mutnog mozga! Izbistri glavu pa zamišljaj šta te volja. Nakon toga, počni odgovarati za ono što radiš, pa radi, šta god zamisliš.

AJŠA: Nema, Ejube, ništa od toga, nema, vjeruj mi, dragi moj. Pokušaj lijepo, možda malo kasnije.

DERVIŠ: Majko moja! Ne, ne valja, opet lažem. Ženo oca moga! Ovako može, ovako je mnogo bolje, i istinito je, što je najvažnije. Ženo oca moga! Uzmi me, molim te, u svoju toplu zaštitu.

AJŠA: To je glupo, to je nepodnošljivo glupo. Što me se, čovječe, bojiš? Ja te volim, zaista. Prestani se bojati, to postaje nepodnošljivo i nama, a kamo li tebi.

DERVIŠ: Toga se i bojim, toga što me voliš. Ti voliš, voliš, pa progutaš. (Pokazuje na Ejuba) Kao našeg oca.

AJŠA: Ti si neodrastao!

EJUB: On je budala. Besramna budala, nakljukana afijunom.

DERVIŠ: Jesi li to vidio čim si se rastrijeznio?

EJUB: S očiju! (Krene na Derviša, koji žurno iziđe, Ejub za njim.)

AJŠA: Ejube! (Pauza) Pa šta vam je, ljudi? (Pauza) Jedan me tjera da razgovaram s nepoznatim vlasima, drugi se naganja sa pčelama i mene mrzi kao da sam bolest... Možda bi sve to moglo i nekako ljepše. Možda bi. (Mrak.)

SCENA 3
DOGOVOR

(Soba iza trgovine Antuna Grgurevića, istovremeno ured, skladište najskuplje robe i »privatna soba«, u kojoj bogati trgovac, glava dubrovačke kolonije u Sarajevu, provodi najveći dio dana. Na sceni su članovi dubrovačke kolonije u živoj raspravi, zapravo na rubu svađe.)

IVAN: Znaš li ti šta znači kadiji molbu činiti? Nisam lud! A i njemu je veća škoda ako zapnu moji posli, nego ako on ostane bez svoga prikazanja.

PAVAO: Svejedno si trebao više truda dati. Pacijencije malo, kume! Njemu je do toga prikazanja kao da mu je sreća u njemu.

FRANJO: Božji je to čovjek, Ivane, ne možeš ti to razumjeti.

IVAN: Kako ću, kad sam ja vražji!?

FRANJO: Nisam to htio reći.

IVAN: A šta jesi?

FRANJO: Ne vidjeh u životu tako dobra čovjeka. Sav unutra, kao da nije od ljudske sorte.

IVAN: Kome ja moram objašnjavati, muko moja?! Jesam li uvijek birao svoju škodu, prije nego njegovu? Jesam li uvijek imao reverenciju prema tome što je on Božji čovjek? Ali baš zato, što je on takav, neka meni prepusti odluke i posle od ovoga svijeta. Bolje ću se akomodat. Ili gospoda prikazalci drugačije misle?

ANTUN: Suspet imam da si ti nešto slagao, Ivane: kad god slažeš - ogorčen si, a kad si ogorčen, ljutiš se, i svi su ti nešto krivi.

IVAN: Nisam, svega mi, vele slagao, ali me ljuti kad me djeca uče mome poslu.

ANTUN: Ali nešto, znači, jesi. Kaži, odmah ćeš biti manje bijesan.

IVAN: Ma zapravo ništa. Nisam baš navaljivao na kadiju, samo sam pitao, bi li se vlast veselila tom prikazanju. I upamtio da se on, eto, ne bi veselio.

PAVAO: Eto vidiš da nije pošteno. Ti upamtio, a njemu do toga kao do života. Ja mu činim žensko fengati, a ti upamtio! Sveticom se činim, šta ćeš dalje.

IVAN: Fengaj ti sultaniju i korove anđela, ako ti je do toga.

PAVAO: Govorim ti koliko je to važno.

IVAN: Važno što si ti svetica? Budi ti šljiva, kumče moje, budi ptica i krtica, ako ti je do toga. Šta to sa mnom ima, i šta je tu za mene važno?

FRANJO: Radi njega, Ivane. Nije ni nama do toga, ali radi njega možeš toliko učiniti.

ANTUN: Nije njemu lako, sa svih strana njega pritiska. Šizmatici izmislili nekakve poreze, i traže ih; vlasti traže svoje, narod se o sebi i o zlu zabavio, a njegovi, iz crkvenih vlasti, zovu i pitaju čime se bavi. Dobro te nije vas desperan. Treba u svemu tome nešto učiniti, sa sobom upraviti, treba vjeru braniti. A kako? Šta da pokaže? Šta da kaže?

IVAN: Nek odgovori da štampa libre za koje Ivan Matijašević svoje penđa. I ti, doduše, svoje, i svi drugi svoje, ali Boga mi, i ja svoje.

ANTUN: Ovo s prikazanjem bi mu bilo čertamente dobro. Ide zima, samo što nije. Oni se pokupe i krenu s prikazanjem od mjesta do mjesta, od sela do sela. Besposleni ljudi gledaju sveticu i slušaju njegove prodike, umjesto da se odaju astucijama, ribaldarijama i rakiji. Podsjeti ih sve to na ono što jesu, utvrdi im vjeru, olakša im, a

on javi biskupu i ostalima daje uradio to i to... Dobro bi to za njega bilo.

IVAN: Dobro, dobro, samo kad bi moglo.

ANTUN: Što ne bi moglo?

IVAN: Zato što se ja nisam odvrkao od razuma, a nisam ni bogat kao ti. Tebi je svejedno hoće li Pavao prodavati maglu ovdje ili će hodati s Matijom, fengajući sveticu. Meni, vidiš, nije svejedno hoće li Franjo odvikavati ljude od rakije i privoditi ih vjeri ili će biti ovdje. Meni je Franjo jedina pomoć, mora mi biti pod rukom.

ANTUN: Nisam se toga ni sjetio. Učini to za Matiju, a ja ću ti dati jednoga od svojih momaka. Proberi!

FRANJO: Što ću ti ja? Za deset dana ti je Sveta Kata, i s njom zima. »Sveta Kata zalijepila vrata«. Kakva ti je tada trgovina i moja pomoć?

IVAN: Imam ja planove s tobom.

FRANJO: Kakve planove u ova doba?!

IVAN: Planove od ovih doba. Sad ćeš se ti oženiti s Anđom i postati moj ortak. Onda ćeš, kad se naviknete na brak i na njegove blagoslove, u Dubrovnik, pa u Damask, da se još malo uputiš, i da proširiš trgovinu.

FRANJO: U Damasku?

IVAN: Sve je više bogatih Turaka, a to pametnome kaže da će trebati sve više luksuza i galantarija.

ANTUN: Mudro je to i po istini rečeno, ja sam s tobom. To je važnije od Matiji- nog prikazanja.

FRANJO: A što se moram ženiti da bih išao u Damask i tamo širio trgovinu?

IVAN: Zato što si tada član familije i ortak, a ne službenik.

FRANJO: A kad sam to ja, Ivane, u tvojoj kući radio kao službenik?! Kad sam to se štedio, kad sam više gledao na sebe nego na interes tvoje familije?

IVAN: Šuti kad se s tobom dogovaram.

FRANJO: Ne mogu šutjeti kad mi nije ni jasno ni pravo. Uvijek sam radio kao da radim za sebe, a ti onda ovako.

IVAN: Nek je jasno kome treba, ti radi svoje. (Izlazi.)

ANTUN: Propade vam prikazanje, djeco moja, zaludan trud i vama i meni. Dobro bi to za Matiju bilo, ali je ovo Ivanovo teže. (Pauza) A Matiju ćemo nekako utješiti. Nek, recimo, štampa libar.

PAVAO: Nećeš ti njega lako utješiti.

ANTUN: Nisam ni mislio. Ni lako ni jeftino, velike će novce njegov libar odnijeti. **PAVAO:** Duševno će ga, mislio sam, pogoditi.

ANTUN: Duša za dušu, a denar za denar. Ovo Ivanovo je važnije, i ja ne bih bio sav svoj, ako bih bio protiv toga. Niste morali ni dolaziti, njegov sam.

FRANJO: Meni svejedno nije jasno što je on tako odlučio.

ANTUN: Tebi se nikako ne ženi s Anđom?

FRANJO: Kako ne bi, Bog s tobom?! Dobar je radnik, čestita, lijepo se slažemo. Kako mi se ne bi ženilo, jadan ne bio?!... Daje reda, ne bih smio sebe zamišljati u toj familiji. Čuj, ne ženi mi se. Pa znaš li ti ko je Anđa i znaš li šta je to Ivanov ortak?

ANTUN: Što se onda buniš?

FRANJO: Nije mi pametno. Što sve to ne sačeka da se vratim iz Damaska s dobrim poslom? Zašto sve mora odmah?

ANTUN: Daleko je Damask, šta ako se ne vratiš?

FRANJO: Pa o tome i ja govorim: toliki novac za svadbu, a ja tamo zaglavio. Bačeno.

ANTUN: Ivan nema sina, zato se moraš oženiti prije puta. Je li ti sad jasno? **FRANJO:** Onako.

ANTUN: Anđa će ti bolje objasniti. Sad ja imam posla, a kasnije ću s Matijom vidjeti oko utjehe.

(Mrak)

SCENA 4

DA JE RAZUMJETI

(Vrt Antuna Grgurevića. Noć. Mjesečina.)

DIVKOVIĆ: Nije to radi Matijine taštine, Ivane, slažem se da ne treba, ako je radi toga. Ali nije, brate slatki, nije ni radi mene ni radi moje taštine. Sirotinji to treba - da im se napomene ko su, da ih se podsjeti na njihove stare, ne bi li se sačuvali i održali oni koji su. A ako je za njih, treba i dati, i moliti, i lagati, ništa nije skupo za njih, i ništa nije teško za spas njihove duše, pamćenja i vjere. Zato mi je krivo što nisi više učinio, i što sam ja, kao smlaćeno magare: hajde kadiji i objasni mu što si išao muftiji preko njega, pa hajde onda Ivanu i objasni mu što si preko njega išao i kadiji i muftiji. (Pauza) Priznajem da je i meni stalo, ali opet radi njih. I radi nje, doduše, da joj objasnim, da sebi objasnim i svoju vjeru utvrdim. Ona će razumjeti. (Pauza) Doći će do nje, sigurno će doći, i ona će onda sigurno razumjeti. Ne bih se pravdao i ne bih ništa mijenjao, nema za to ni potrebe ni mogućnosti. Radi se o tome, da sam tek sada

zaista razumio, i stalo mi je da to dođe i do nje. Ništa više. Ona će razumjeti, ja sam već razumio, i sve je na svome mjestu. (Pauza) Jeste, sve je ovdje zauvijek i konačno, ali je lijepo i veliko - razumjeti. Čim si nešto razumio, prosvijetlio si njegovu konačnost i učinio da ona bude manje tupa. I ja bih samo to: da se razumije. (Pauza) Znam ja da nikada više niko neće udahnuti ovo što ja sad udišem, znam da je ova moja riječ izrečena zauvijek i konačno, pa je svi jezici na svijetu, da se udruže, ne bi mogli pozvati nazad i učiniti da ne bude izrečena; znam da sve šume na svijetu i sva proljeća što će ih biti do Strašnog Suda, neće poreći niti ispraviti smrt ovog lista s ovog javora, koji je malo prije konačno i zauvijek otpao. Nema povratka, i sve je zauvijek. Strašno je to što se svaki naš glupi trenutak pretvara u vječnost, čim prođe. Strašno je što smo kao budale raskrečeni, pa smo jednom nogom u samoj mizeriji, a drugom nogom u vječnosti, u kojoj nema popravki. (Pauza) Neka mi, recimo, sad prituži i nek poserem onu glavicu kupusa, zauvijek će, u mahnitom pamćenju vječnosti, ostati zabilježeno to moje zlo djelo. Pa ti živi znajući da je to tako. Mogu ja nakon toga spasiti svijet, mogu svu Carevinu zasaditi kupusom, mogu rijeke okrenuti uzbrdo, mogu šta ti na um padne - ostaje nepromijenjeno to da sam ove noći, 11 dana pred Svetu Katu, 1. 609 godina od Isukrstova rođenja, u bašči Antuna Grgurevića, posrao glavicu kupusa, treću u petom redu, brojano od javora, na strani prema Trebeviću. (Pauza) Ni sami kraj svijeta ne može u tome ništa promijeniti, ni Strašni Sud ne bi mogao izbrisati tu sramotu. Jesi li posrao?, pitalo bi me. Jesi. I gotovo. Ma kako glupo i nevažno, ostaje i pamti se zauvijek. (Pauza. Pojavljuje se Anica) Bože, šta ja to pričam?

ANICA (koja je mlađa od Divkovića, jer se javlja u godinama, u kojima je našla smrt. Njezin lik treba očistiti od svega »čudesnog«, osim jednog detalja: ona ne ulazi, nego se naprosto »pojavljuje«): Gluposti, Matija! Pričaš budalaštine, vjerujući da mudruješ, kao uvijek kad treba nešto odlučiti. Valjda zato čitav dan misliš na mene, dozivaš me, htio bi razgovarati sa mnom.

DIVKOVIĆ: Anice, draga! Koja sila tebe stvori ovako odjednom!?

ANICA: Ljubav, Matija! Uvijek si govorio, da je ljubav velika snaga, da od svih ljudskih moći dragi Bog najviše drži ljubav. Zaboravio si? »Voli, i moći ćeš sve što je čovjeku dato.«

DIVKOVIĆ: Kako bih zaboravio, još tako mislim. Ali tako, odjednom... Radujem se, dobro je...

ANICA: Kako nije dobro, mogu odlučiti umjesto tebe. Kao i onda.

DIVKOVIĆ: Nemoj se praviti da si ljuta, ne radi se o tome.

ANICA: Nije, znači, ženidba? Bila sam sigurna da se ženiš, toliko si se uzvrpoljio.

DIVKOVIĆ: To ti došla meni pokazati da si zla i ljuta? Hoćeš li da ti povjerujem? Hajde, Anice, Bog ti pamet dao, znamo da si mi došla pomoći, i zato nemoj govoriti kao da se svetiš. Glupo je to i nema razloga. Ja znam da si dobra, da ne pamtiš ljude po zlu i da nemaš razloga biti ljuta na mene.

ANICA: Duše ti? Pa zapravo i nema, kakav bi razlog mogli biti moji dani i godine, moji grijesi i strahovi? Za šta bi to moglo biti razlog? Važno je da si ti čist, i da na tebi nema krivice.

DIVKOVIĆ: Što si tako gorka, ženska glavo? Ja sam ti se obradovao kao dijete kruški, nemoj biti takva...

ANICA: Kako možeš reći da nema razloga?!! Kad bi svaki stoti od mojih uzdaha, sad pao na tebe, letio bi po ovoj bašči kao list, pa da si teži od svakoga tuča. Ma kakav list, i on bi bio kamen prema tebi. (Kratka pauza) Nema razloga?! Jesam li za tebe vezala sve svoje buduće dane i sve želje svoje, u svojim slabim godinama, kad mi je šesnaest bilo? Jesam li ti priznala da se sebi radujem zato što me ti hoćeš? Jesam li otišla za udovca s dvoje djece zato što mi se sva ženska radost činila grešnom i ružnom nakon onog svega našega? I sad mi kažeš da nema razloga!

DIVKOVIĆ: Ali ti nisam, Anice, ništa loše učinio. Ili bar nisam htio, nipošto nisam želio. Ti to znaš, moraš znati!

ANICA: Ma nemoj...! Ko se mjesecima kilavio i uzdisao, iz čista mira prestajao da me sluša i počinjao lutati mislima, ko je iznebuha počinjao pričati o vjeri i dalekim gradovima u kojima se ona može razumjeti?... Ko je govorio da smo najprije dužni svijetu pa tek onda sebi, ko je slinio o nemoćnima i odricanju za njih i radi njih? Prepoznaješ li svoje riječi, Matija, prepoznaješ li koliko su me boljele kad sam ih ovako upamtila? (Kratka pauza) Ti si, Matija, pokvaren, ti se nisi jednostavno spremio i otišao samo zato što ti treba da ostaneš čist i da na tebe ne padne grijeh za moje uzdahe. Ti si mene natjerao da odlučim prema tvojoj potrebi.

DIVKOVIĆ: Eto vidiš da me voliš. I da ja tebe volim. Ti si bolje od mene znala šta mi treba, zato si tako odlučila.

ANICA: A moje potrebe, Matija! Šta je s njima?

DIVKOVIĆ: Ni ti ni ja se nismo morali pokajati zbog tvoje odluke, a to je najvažnije. Ne daj Bože kajanja i stida, sve ostalo je dobro. Ti bi da budeš ljuta, pa zato tako govoriš. A znaš da ne bih podnio tvoje

uzdahe i suze na mene, znaš da mi je samo zato trebalo da ti odlučiš. Ja imam povjerenje, ja tebi vjerujem, zato sam pustio odluku tebi.

ANICA: Je li? »Sad vjerujem da me voliš, odrekla si me se radi moga duga i time pokazala da me voliš.« Sjećaš li se? Ja sam se tebe odrekla zato što i nisi bio moj, što me nisi volio, i ti to dobro znaš. Ti si to želio, pa sam ti učinila, ali tvome nježnom uhu bolje zvuči ono da sam te se odrekla zato što te volim. Ma hajde, molim te!

DIVKOVIĆ: Ti govoriš isto što i ja, samo ti se čini da je suprotno. Zato se ne možemo posvađati.

ANICA: Predugo sam ja govorila isto što i ti, dugo i predugo. Sad bih da malo govorim isto što i ja, ako mi tvoja milost dopusti. Ti si mene natjerao da te se odreknem samo zato što nisi imao smjelosti i muške snage da odlučiš i sam odeš. Možemo mi sad koliko hoćeš pričati kako mi nisi htio zadati bol, kako nisi htio na svoju dušu uzeti uzdahe i moje dane djevojačke - možemo pričati šta te volja. Ali mi znamo da je to zato što nisi smio odlučiti. Mi znamo da je tako, i moramo bar sada tako reći. Moramo, Matija!

DIVKOVIC: Lako je biti budala, a budali ništa lakše nego odlučiti. Junaštvo je razumjeti, moja Anice, snaga je biti i na jednoj i na drugoj strani, pa iskreno izvagati.

ANICA: Pa se u tom vaganju izgubiti, pomesti i - ni lijevo, ni desno, kao sputan konj. Ni makac. Ti si se i sada mene nadovezao zato što treba nešto golemo odlučiti. Ima deset dana kako ne odvajaš misli od mene, ne puštaš me s jezika, ne daš mi trepnuti. Šta je?

Slobodno kaži, može Anica odlučiti, ne treba njoj da bude čista i pravedna.

DIVKOVIĆ: A eto, ipak nisi pravedna. Ja tek sad odlučujem, a ti si mi na duši još otkad. Na duši si mi zato što sam konačno razumio, pa mi je stalo da to dođe do tebe. Sve mi se objasnilo, sve ono naše, pa mi je stalo da ti to isporučim.

ANICA: Ali si me sada, kad odlučuješ, zvao toliko jako da sam morala doći, makar mi se ne dolazilo. Hajde, kaži.

DIVKOVIĆ: Nisi, duše mi, stvarno nisi pravedna.

ANICA: Ama pričaj, curice, šta si se zategao.

DIVKOVIĆ: Napisao sam prikazanje. Sveta Katarina odbija prosce, odriče se ljubavi u ovom svijetu radi vjere i ljubavi u onom. Ne može se, računa ona, u isto vrijeme voljeti sav svijet i jedan čovjek, a da to u oba smjera bude istinski i do kraja. To sam pročitao kod jednoga, i odmah prepoznao. Silno sam se radovao, i u mjesec dana to opet napisao da bude o nama.

ANICA: Da bude o nama, a kod drugog čovjeka bilo? Čemu se tu raduješ?

DIVKOVIĆ: To znači da je ono naše istinito, Anice. Ako je već bilo, pa se i nama desilo - istina je. Ono što se samo jednom dogodi može biti slučaj ili glupost, ono što se desi samo jednom čovjeku slobodno se moglo i ne desiti, ali ako se dešava mnogima, ako se ponavlja kroz naraštaje - sigurno je istina. Ne mogu ti kazati koliko se tome radujem. Evo ga, velim kad sam pročitao ono, to se i meni desilo, i to je naš slučaj. Pa sam sjeo i to ponovo napisao o nama.

ANICA: I u čemu je problem? Što si nos objesio i što ti ja trebam?

DIVKOVIĆ: Prikazanje sam htio s tim, pravo prikazanje, s kojim bismo krenuli po svijetu da i do tebe dođemo. Ali se kadiji ne dopada prikazanje.

ANICA: I nad kadijom ima kadija.

DIVKOVIĆ: Ali ima i puk, ima sirotinja. Ljut kadija nije dobar ni po koga, ali je po sirotinju kazna Božja.

ANICA: Ti onda odustani. Ja, evo, znam, a sirotinja će se nekako prometnuti i bez prikazanja.

DIVKOVIĆ: Odustao bih ja drage volje. Ali sam danas kao udaren odjurio muftiji žaliti se na kadiju.

ANICA: Onda moraš gurati, manje zlo od ljuta kadije, nego od ljuta muftije.

DIVKOVIĆ: Nije baš tako, muftija se manje bavi sirotinjom. Ovaj naš je, osim toga, prečitao pa se ne bavi ničim, osim sobom i nekakvim tajnim knjigama.

ANICA: Ti onda ipak odustani i - mirna Bosna.

DIVKOVIĆ: Ne mogu zbog muftije. Dobar čovjek, fin čovjek, razumije drugoga, i sav plemenit. Ne možeš odbiti uslugu, kad ti je čovjek od srca ponudi.

ANICA: Dobro, odoh ja, a ti raspravi.

SCENA 5**BITI BRESKVA, TVOR I ŽENA**

(Jedna od dućanskih prostorija Antuna Grgurevića. Pavao i Derviš razgovaraju.)

DERVIŠ: Reci ocu da zaračuna i pčele kad bude nešto prodavao mojima ili državi. Jučer sam vam rastjerao roj, gore pod Trebevićem.

PAVAO: Neka si, bar mene neće gnjaviti s medom. »Med je dobar, med čuva zdravlje, a to je najvažnije u ovakvim vremenima.« Velika mi stvar - biti zdrav, svaka budala može biti zdrava.

DERVIŠ: Samo budale i jesu zdrave. Pravi čovjek ima dušu da se u njoj začinju razne misli, tuge, dublje potrebe, a to, onda, rađa bolesti. Pravi čovjek je uvijek bolestan, ili je na putu do bolesti. Ako ga baš ništa neće - on boluje od sebe. A najgori su oni što u neko doba otkriju zdravlje i ozdrave - oni ti se ne skidaju s vrata.

PAVAO: Jesu, oni su najgori, oni te se dovežu kao namurani i ne znaju se odlijeđpiti.

DERVIŠ: Moj otac se napio kad je meni majka umrla, a otriježnio se prije godinu dana, ali mi je u ovih godinu dana popio krvi koliko normalni očevi ne popiju u dvadeset. Samo zato, što je on sada zdrav i ispravan, a ja nisam.

PAVAO: Gori su oni što misle da su čitav život ispravni, kao moj. A najgori su, vjeruj mi, oni što su stvarno ispravni, kao naš fratar Matija. On ti ništa ne priča, ali te natjera da budeš onakav kakav njemu trebaš. Znaš da si budala, znaš da je sve to glupo i bez razloga, ali radiš ono što on hoće. I to radiš zato što je on tako nemoćan, dobar i uzaludan. Ne može se kazati kakva je to muka.

DERVIŠ: Ali je on bar stvarno dobar, kažeš.

PAVAO: Šta je meni s njegovom dobrotom?! On je smislio da pravi prikazanje, pa je mene natjerao da budem žensko. Razumiješ: on je dobar, ali ja fengam žensko. A onda mu je i to malo, pa se iz čiste dobrote ljuti i odustaje, pada u tugu, pa iz tuge u očajanje, a ja ga tješim i ubjeđujem, kao da su mi život i sreća u tome da budem žensko po njegovoj zamisli. I sve samo zato što je on zaista dobar, nemoćan, bez ružnih želja i sebičnosti. Teror je to, najgori je teror dobrote i nemoći, a ovaj je upravo to.

DERVIŠ: Kakvo prikazanje? Ne znam ja o tome ništa.

PAVAO: Nema toga kod vas, danas sam čuo da vi za to ne znate. To je Matija mislio za Svetu Katu: mi se maškaramo i arecitavamo neke druge, pa to onda širi strah Božiji. Ja ga, recimo, širim kao sveta Katarina, i to molim Matiju, da ga širim.

DERVIŠ: Nije to strašno kako se tebi čini. Moj otac je govorio da je čovjek cijel kad je i muško i žensko, bar toliko. Svašta je on lijepo i pametno govorio dok je bio pijan.

PAVAO: To mi je malo više pijano nego pametno.

DERVIŠ: Zato što si suviše trijezan i budala. Ima tu čitava priča koju je trebalo čuti od njega, dok je bio pravi. Tu su ti sunce i mjesec, dnevna i noćna mudrost, vlažno i suho. Kad bih od njega slušao te priče tačno bih osjetio svoj ženski dio, svoju vezu s vlagom i mjesecom, noćnom stranom svijeta - šta ja znam čime sve... Zaista, osjećao sam da u sebi imam žensko koje treba dozvati ovamo, pustiti ga da živi, čuvati ga. Osjećao sam, i sada bih osjetio kad bi on o tome progovorio, znam da to imam. Samo što bi se to trebalo od njega čuti, jer jedino on zna sve to razbuditi u čovjeku.

PAVAO: Ne znam, ja sam sebi smiješan kad se nakitim u žensko, nikome to ne bih radio osim Matiji. A ni od njega mi nije pravo jer ne volim biti smiješan. (Kratka pauza) Kakva je to priča, mogla bi mi valjati u mojoj nevolji?

DERVIŠ: Ne znam ti je reći, ni on je ne govori otkako ne pije.

PAVAO: Kažen ti da je pjanska. Pijanom se čovjeku učini da je jak i pametan kao brdo, pa što mu se ne bi učinilo da je žensko ili nešto drugo.

DERVIŠ: Nije pjanska nego je on suviše trijezan postao. A i ti si, rekao bih.

PAVAO: Zato što ne vjerujem da sam žensko?

DERVIŠ: Nije to žensko, čovječe, to je mali svijet! Imaš u sebi vatru i vodu, sunce i mjesec, muško i žensko, imaš sve ljude i sve dijelove. Razumiješ? Ti si čitav svijet, samo si umanjen i nasađen, zbog nečega, na dvije noge. Sigurno je tako, kad god sam uzeo afijuna, osjećao sam tako. Osjećao sam kako se širim, kako se rasprostirem svijetom i pretvaram se u drvo, u travu i u nebeske zvijezde, osjećao sam, kako kamen i svaki daleki čovjek postaju ja... Sve je u nama, samo ga treba dozvati pred oči da bi ga i trgovačka pamet mogla vidjeti.

PAVAO: S Matijom bi ti trebao o tome, vas dvojica biste se lijepo razumjeli.

DERVIŠ: To je onaj od prikazanja? (Pavao potvrdi glavom) Volio bih se vidjeti s njim, možda nas dvojica nešto i napravimo od tebe. Nije to tvoj svijet, to inače nije za ljude, to u čemu si se ti našao. Metar sukna - četiri jaspre. Nije to za ozbiljna čovjeka, ne može mali svijet biti neko ko može stati između metra sukna i četiri jaspre. Malo.

Premalo! Od tebe će postati pravi Jehudija, kao i od tvog starog. Isti Jehudija...

PAVAO: Dobro je meni i ovako; ni ovo ja ne bih, kad bi me moji pustili. Nisam ja za otkrivanje, valjda sam se takav našao. Ja bih se samo alodžao i zamišljao, a možda ne bih ni to, možda ja i ne zamišljam kad tako zasjednem nego samo gledam... Onako, iz čista mira - gledam.

DERVIŠ: Znaš li ti kako je biti breskva? Puštati cvjetove, oslobađati ih iz sebe, slati ih vani jer su predugo bili sakriveni u tebi... Odavno oni postoje, ali tajno, u tebi, ne znajući možda ni sami za sebe, a sada ih ti šalješ pred oči, razrastaš ih; možda ih istjeruješ, a možda samo oslobađaš. Oni bi da ostanu, ali pokrenuti tvojom voljom idu vani, rastu, dovršavaju se, cijepaju se na latice, izlaze iz sebe - jer izlaze iz tebe. Jesi li to želio? Jesi li nekad htio biti sav obasut cvijetom?

PAVAO: Onako, kao mlada? Nisam, da ti pravo kažem, glupo bi to na meni stajalo. Druga je stvar mlada - ona se udaje, ona se treba okititi i činiti delicio- za.

DERVIŠ: Ili džudžan? Smrdiš. Toliko smrdiš, da te se svi boje, svi bježe, sigurni da si sami otrov - jer jedino otrov može tako besramno smrdjeti. A ti bezazlen, kradeš jaja i želiš biti miran, a smrdiš - naprosto zato što smrdiš!

PAVAO: Da ti ipak o tome s Matijom? On ti je dušu dao za te stvari, njega ništa drugo i ne zanima.

DERVIŠ: Uredi da se jednom sretnemo, možda mi se čovjek i dopadne. (Derviš krene.)

PAVAO: A što si ti dolazio? Nije valjda radi džudžana?

DERVIŠ: Sigurno mi nešto treba nabaviti. (Kratko prisjećanje) Vaši često idu u Dubrovnik, a dolje brodovi dolaze? (Pavao potvrdi) Na brodovima ima štakora i miševa, mnogo. Uredi da dobijem toga ovamo. Mnogo.

(Mrak)

SCENA 6

DA JE DOĆI DO MOLITVE

(Soba za primanje kod kadije sarajevskog. Divković ulazi i ponavlja prizor, koji je već odigrao kod muftije: duboko se i kićeno klanja, počinjuci govoriti još dok je savijen u naklonu).

DIVKOVIĆ: Svijetli kadijo, tvrđavo pravednosti i ponose...

KADIJA: Ti si onaj Antunov fratar, za tebe je on govorio? (Divković potvrdi) Sjedni tamo, sačekaj, usred posla si mi upao. Ali neka te, dobar je Antun.

(Dva stražara i muselim uvedu ogromnog čovjeka, divljačnog izgleda, valjda zbog zapuštene kose. Njegova bi glava trebala biti replika na odsječenu glavu svetice iz Divkovićeve prikazanja. »Replika« utoliko što korespondiraju u »ekspresivnom dojmu« koji proizvode) Ti si Mijo Kutlešin, hajduk i haramija, nasilnik i ubica, lopov i nevolja?

MUSELIM: On je, svijetli kadijo.

KADIJA: Ti si iza višegradske kapije dočekaao pašine ljude, pa trojicu ranio i jednog ubio, s namjerom da ih opljačkaš?

MUSELIM: On je, svijetli kadijo.

KADIJA: Ti si u Grčića hanu kod Olova ubio svog pomagača, Janka Nevistića, pa ga rasporio, isukao mu crijeva i srao u njegov nekadašnji trbuh, sve misleći da te je prevario?

MUSELIM: On je, svijetli kadijo.

KADIJA: Ima li svjedoka za sve ovo? Jesu li oni ispitani, i jesu li potvrdili?

MUSELIM: Svi su ispitani, svi potvrdili, on sve priznao. On je.

KADIJA: Imaš li šta reći? Imaš li se čime opravdati?

MUSELIM: Nema, svijetli kadijo. Šta reći nakon svega što je bilo? Sve je jasno i sve je gotovo.

KADIJA: Vodite! Neka mu odsijeku glavu, kad sve bude spremno.

DIVKOVIĆ: A ispovijed? Ne može bez ispovijedi, svijetli kadijo, nemoj ga, molim te, ubiti bez ispovijedi. Dobro de nekog pravednika, pa i neku normalnu ljudsku dušu. Ali njega! Nemoj, radi dobrog Boga i radi sebe. Mora se to ispovjediti i mora se pokajati za tolika zla, neće ta duša bez toga naći put s ovoga svijeta, nikad se ona neće smiriti bez toga.

KADIJA: I šta je meni s tim? Je li moj posao da smirujem njegovu dušu? Nije, dušo moja. Moje je da smirim njega ovdje.

DIVKOVIĆ: Mora se to ispovjediti, mora se to okajati, bez toga će do vijeka lutati okolo, bez toga si veliko zlo stvorio. Vjeruj mi, presvijetli, čuda se dešavaju, moraju se dešavati, bilo bi strašno kad se ne bi dešavala. Sigurno vjeruješ, pametan si čovjek, mudar i velik.

KADIJA: O čemu ti to, života ti?

DIVKOVIĆ: O ispovijedi, svijetli kadijo, o ispovijedi ja. Evo, ja ću ga ispovjediti, svejedno čiji je. Vjeruj mi, presvijetli, krene li ovako nikad

neće doći tamo gdje treba, ne može duša toliko zlo nositi. Evo, ja ću ovdje, da se ti ne bi kasnije mučio i po svećenika poručivao.

KADIJA: Da sad ovdje tebi priča šta je učinio?

DIVKOVIĆ: Samo toliko, da duši olakša i pokaje se.

KADIJA: Sve je to on već ispričao muselimu, pa muselim meni. Pa je to zapisano, pa sam ja to pročitao.

DIVKOVIĆ: Ali to nije ispovijed.

KADIJA: Jest priznanje, ne vidim velike razlike.

DIVKOVIĆ: On se mora ispovjediti i pokajati.

KADIJA: Sada? (Divković potvrdi) Ti nisi sav svoj. Ja znam šta je uradio, sve je zapisano, provjereno i potvrđeno. Ja sam presudio, sad mu presudu i rekao, pa da sad opet slušam sve što je radio. E, ne bih da sam ga rodio.

DIVKOVIĆ: Odsijeci mu glavu i ta će glava progovoriti da izbljuje njegove grijeh-e. Mrtva ruka će se pokrenuti i ispisati zla koja je počinio - ako su tolika. Duša mora Bogu, a ne može opterećena ovolikim zlom. Vjeruj mi, svijetli kadijo. Bilo je već slučajeva da odsječena glava progovori i prizna svoje grijeh-e ako su bili teški koliko njegov.

KADIJA: Misliš da će se i sada to dogoditi?

DIVKOVIĆ: Hoće, mora, dogodilo se bezbroj puta. Umre veliki grešnik ili ga ubiju, pa ga zemlja ne prima, voda ga izbacuje, vatra ga ne pali, sve dok ne dođe čist čovjek i obrati mu se. Tada onaj mrtav progovori i okaje svoje grijeh-e.

KADIJA: Da vidimo. (Muselimu) Vodite ga odmah, pa vrati glavu ovamo. (Muselim i stražari izlaze. Kadija Divkoviću) Šta si ti htio od

mene? Antunu bih ja učinio, dobar je on i koristan čovjek. Od mene ćeš ga pozdraviti.

DIVKOVIĆ: Hoću, svijetli kadijo. Nije to moje ništa, nije važno, sada treba spašavati dušu onoga nevoljnika. E, kad bi opet čudo sinulo!

KADIJA: Ne budali, svega ti na svijetu, ne bi on radio što je radio da se tu ima šta spasiti.

DIVKOVIĆ: Da mi učinimo koliko možemo, a Božja je volja, koliko će od toga biti koristi. Za svaku se dušu treba boriti, kao da je tvoja, za svakog čovjeka vjerovati da je pravednik, pa će i svijet biti ljepši, i život istinitiji.

KADIJA: Ide li u to i vjera da odsječene glave govore?

DIVKOVIĆ: Mnogo su puta progovorile.

KADIJA: Misliš da će i ova naša? Ja bih volio, radi tebe. A i veselo bi bilo gledati - on ti govori šta ga je volja, a ti mu ne možeš ništa. Volio bih ja to gledati. Misliš da će progovoriti?

DIVKOVIĆ: Toliko puta je bilo, što ne bi i danas!

KADIJA: Ti ozbiljno ta čuda i to ostalo - vjeruješ?

DIVKOVIĆ: I ti vjeruješ, samo možda ne znaš. Kako bi čovjek živio da ne vjeruje? Kad god se probudim, i vidim da je svanulo - svjedok sam čuda, kad god zaustim i čujem da govorim, osjetim se tvorcem čuda, ili bar sudionikom. Kad tvoj glas pokrene moje misli, dogodi se čudo.

KADIJA: U ta čuda i ja vjerujem, i svi normalni ljudi. Vidim da je svanulo kad svane, i znam da čujem, kad god čujem. A tako je sa svakim cijelim čovjekom.

DIVKOVIĆ: Ti se rugaš zato što si na ta čuda navikao, pa ih i ne vidiš i ne pomišljaš da se s njima događa nešto posebno. A

zaboravljaš da su ova čudnija od onih neobičnih, i da sobom dokazuju neobična. Veće je čudo mrak pa svjetlo, veće je čudo glas pa misao, nego da kamen procvjeta.

KADIJA: Lijep je tebi život, Boga mi lijep - stalno ti se nešto golemo događa. Ma baš te briga. (Muselim unosi na pladnju glavu Mije Kutlešinog) Daj čudo, nek njegov glas pokrene tvoje misli. Ili obrnuto, dogovorite se.

(Muselim odlaže glavu pred Divkovića, koji klekne i nečujno moli - krajnje usredsrijeđeno. Nakon usrdne molitve, podigne pladanj prema sebi i obrati se glavi.)

DIVKOVIĆ: Progovori! (Glava ništa. Kratka pauza) Olakšaj sebi put, kaži zlo koje nosiš. (Glava ništa) Govori!

MUSELIM: Mogu li ja reći šta mislim?

KADIJA: Ne možeš.

MUSELIM: Slušam, svijetli kadijo.

KADIJA: To možeš.

DIVKOVIĆ: (Koji je iznova molio, krajnje usredsrijeđen na molitvu pa na glavu, kao da vjeruje kako bi je svojom koncentracijom mogao oživjeti) Govori, molim te. Pomozi sebi, ne možeš takva na daleki put. (Glava ništa) Molim te, strašno će ti biti tamo. (Glava ništa. Tišina. Divković odlaže pladanj, odustaje i sav se osipa u sebe.)

KADIJA: Ne valja ti molitva.

DIVKOVIĆ: Dobra je molitva, ne valjam ja.

KADIJA: Pomogla bi da je dobra.

DIVKOVIĆ: Pomaže, kad se dobro govori. Ali treba doći do molitve, treba biti dobar da je dobro kažeš. Reći je s onom vjerom koja može

pokrenuti njezinu snagu. (Kratka pauza) Ništa, možda ću i ja jednom valjati.

SLUGA: (Upada) Paša, svijetli kadijo! Dolazi!

KADIJA: (Plješće) Brzo! (Sluge utrčavaju i raspremaju sobu, muselim iznosi glavu, stvara se gužva. Kadija Divkoviću) Ne može sada, šta ću ti. Drugi put! Miči se, brzo. Nemoj ni dolaziti, što ćeš.

(Mrak)

SCENA 7

LEJLA, MADŽNUN I NESREĆA

(Ajša se u svojoj sobi igra minijaturnim karađoz-teatrom. To je kutija od lakiranog ružinog drveta, raskošno ali ukusno rezbarena i ukrašena dragocjenostima, više ukras nego stvar za upotrebu. Ali može poslužiti, i služi, za igru - da se nekako ispuni vrijeme u praznim ženskim odajama. Ekran od prozirnog beza, okrenut je, naravno, gledalištu.)

AJŠA: Govorili su mi:

Liči na djetešce!

Kao da nije žena, Lejla tvoja, nego djevojče!

Usta kao u ptice, oči zelen ije od trave!«

Znajte, vidjeli ste dragocjenu pticu.

Zelenooka, usta velika ? Neka!

Samo bez nje ne mogu, samo nju želim.

NekAllah pokara zle jezike,

Nekpobije ih kamenom tučom.

Iako nisam u duši zao,

Želim im kaznu...Piin ljubavi beskonačne,

Lejli ću uvijek ostati odan.

To reče Madžnun i ode u pustinju da pod visokim nebom slavi svoju Lejlu, a Lejla ostade kod kuće da zrije za drugoga. Kao što uvijek biva ako bude sreće. (Kratka pauza. Ajša vadi Lejlinu lutku i gleda je) Stvarno nisi lijepa, pravo su mu govorili. Valjda te zato i voli, blago tebi. Jedan te voli i umire u pustinji za tobom, drugi te hrani u gradu i djecu s tobom rađa. Lako ti je dok si tako ružnjikava, ali hajde budi lijepa pa makar nešto od toga dočekaj. (Pauza) Najvažnije ti je ne biti lijepa, ne biti osuđena na posebnost. Ako si lijepa, ti si izdvojena, a ako si izdvojena, sve ti mora biti drugačije. Valja dugove vratiti, valja platiti za tu ljepotu, valja nositi svoju posebnost i živjeti odjevena u nju kao u vlastitu kožu, koja ti je prevelika. (Pauza) Premudar, predobar i nasmrt pijan - stvarno ga voliš i stvarno ne znaš šta bi s njim, ni šta bi sa sobom bez njega. Vratiš ga ovome svijetu, otrijeziš ga, vratiš mu želju da učini nešto za sebe i za tebe, a onda ni jedno ne znate šta bi, jer on, trijezan, jedino sebe i tebe podnosi teže nego svijet. Bilo bi bolje da može piti, ali on osjeća da mi toliko duguje, pa me zato još teže podnosi. (Pauza) Zaista posebno i zaista nepodnošljivo. Raduj se, Lejla, rugobice. Nisi lijepa, i zato imaš pravo svoj život sastaviti od komada. I zato znaš da život ne treba biti lijep, nego podnošljiv. (Kratka pauza) Hajde, rugobice, hajde. Hop, hop! Hajde, tako, skoči, vikni! Imaš jednog da živiš s njim i drugog da umre za tebe. Sve imaš, samo u komadima. Ali baš te briga, nisi lijepa pa da ti život mora biti cijel, od jednog komada, i nepodnošljiv. Hajde, slavi, hop, hop! Dobro je, dobro, ne dao Bog bolje!

DERVIŠ: (Ulazi, zapravo uvlači se) Mamica se igra lutkama. Rodila mama sebi lutku!

AJŠA: Vidi ga: pravo pašče. Kako vidi nekoga - grize, a ako ne grize, lunja po podrumima, štalama, tamo gdje ljudi od smrada ne mogu, ili zbog ponosa neće.

DERVIŠ: Po svim takvim mjestima, pa i po sobama svoje mame.

AJŠA: Da, u pravu si; kakav pas... Miš, miš si ti, siroti, glupi miš, koji ima pravo ući svugdje, ako niko drugi neće. Miš, koji se boji velike crne rupe, a ipak se samo u njoj osjeća sigurnim, pa opčinjeno kruži oko nje. Gubi se od straha da će ga progutati, pa se izmiče i kostriješi na nju, a ipak ostaje dovoljno blizu i tupo joj se umiljava ne bi li ga progutala, jer ga njegov vlastiti strah raspaljuje i opčinjava. Fuj!

DERVIŠ: (Zapanjeno) Šta je to s tobom? Nikad ovakva nisi bila, je li se nešto dogodilo?

AJŠA: Je 1 da miš? Ti si uvijek ličio na životinju kojom se u taj čas baviš, a sad si, je 1 da, kod miševa? Samo ne znam da li ih izabereš pa se u njima prepoznaš, ili se prepoznaš, pa se onda počneš njima baviti?

DERVIŠ: Mogu li ti ja šta pomoći? Nije da mi puca srce za tobom, ali ću ti od srca pomoći, sve što mogu.

AJŠA: Mali, sivi miš - spasilac! A ako se rupa raširi pa te usisa? Šta onda, mišu spasioće? Tada ćeš cviliti i grickati, grickati, grebati šapicama i kolutati okica- ma?! Miči mi se s očiju, molim te kao Boga! Miči se, ili ću zgrabiti metlu, pa se iskaliti na tebi, makar te utukla.

DERVIŠ: Ja tebe ne mrzim, ni pod noktom. Ali mi je zaista teško, moraš me razumjeti.

AJŠA: Ni ja, dijete, tebe ne mrzim, ali te ne mogu više podnijeti. Ovdje ste mi zasjeli, i ti, i tvoj otac, i ova kuća, i sav ovaj usrani život.

Zasjeli, i gušite me, a ja vas ne mogu progutati i ne mogu vas više podnositi, jer ne mogu disati od vas.

DERVIŠ: Ja te nisam zvao da dođeš ovamo i trpiš nas.

AJŠA: Nisi. Nije ni on, ne vrijedi duše grijehiti. Čak me je odgovarao. Ja, kaže, sjedim s tobom i razgovaram ovako slobodno baš zato što i ne mislim na tako nešto, zato što te osjećam kao svoje dijete, kako bih drugačije u oči pogledao tvom ocu, koji me je u kuću primio kao svoga i preda me te pustio, kao pred svoga. Kakva korist? Što me je više odgovarao, ja sam jače htjela. Kao daje znao da će me odgovaranjem najsigurnije nagovoriti.

DERVIŠ: Misliš da je on to namjerno?

AJŠA: Ne daj Bože! A nije ni trebalo, ja sam ga voljela, bila sam bolesna od njega. Htjela sam se boriti za njega, htjela mu pomoći da se oporavi od tvoje majke, od pića, od umora, od zadovoljstva u porazu, kojem se prepustio. Htjela sam ga čuvati, bdjeti nad njim, obnoviti ga, ponovo ga roditi, ako treba.

DERVIŠ: Dosta toga si dobila, što sad dižeš dreku?

AJŠA: Govno sam dobila.

DERVIŠ: On je obnovljen, zaštićen, drugi čovjek. On je nepodnošljivo trijezan, on je gotovo tvoje dijete!

AJŠA: On je siromah, koji je izgubio utočište u pijanstvu, jedino koje je imao, pa sad nastoji boraviti u ovom svijetu, za koji sigurno nije. On je meni ogadio moje tijelo, ogadio mi je hranu i vodu, ogadio mi je dane i gradove, život mi je i san ogadio. Sve to nasrće na njega, sve to ga napada, svega se toga on boji, a ja ga ne mogu od toga zakloniti, i ne mogu se toga odreći. Ne mogu ni sebe ni njega osloboditi svoga tijela, ne mogu bez dana i noći, ne mogu bez nekog

mjesta gdje ću disati... Bože blagi! Ne možeš ti to, dijete, ni zamisliti. A on pri svemu tome nastoji nešto raditi, hoće sudjelovati.

DERVIŠ: Ti si ga, znači, od mene udaljila, a sebi ga nisi približila.

AJŠA: Ja sam ga, znači, udaljila od njega, od sebe i od tebe. Ja sam sebe udaljila od sebe, od života i od lijepog Božjeg svijeta, ja sam... Ostavi me, svega ti na svijetu, ne možeš ti to znati, ne možeš razumjeti, i nemoj o tome...

DERVIŠ: Možda bi i tebi pomoglo da se ponekad napije? Da bude kao nekad, i ti si ga takvog upoznala.

AJŠA: Misliš da nisam probala? Nagovarala ga, podmetala mu, nudila. Valjda se stidi preda mnom, ili me žali, zna da je to jedino u čemu sam uspjela. Da se opet upusti, nestalo bi, računa, jedinog mog uspjeha, jadan mi uspjeh. A kako da mu kažem? Kako sebi priznati da bi sve bilo bolje bez našeg uspjeha i da bi možda sve bilo u redu, kad bi on opet bio onaj stari?

DERVIŠ: Da mi ga je čuti kad se raspriča o svjetovima, o stvorenjima, o svemu onome što imamo u sebi i što ne znamo! Sve tako mahnito i tako istinito kad on govori.

AJŠA: Nek bude nemoćan i poražen, nek bude pijan i očajan, neka mu ni ja ne trebam, samo nek bude opet u sebi. Kako je poraz bio lijep kad je on bio poražen i uzaludan! Kakav će tek biti, mislila sam, kad se oporavi, kad postane jak, nov, opet voljen. Tuga će biti, sve je mnogo gore.

DERVIŠ: Ništa ti nisi napravila, svi smo na gubitku.

AJŠA: Ništa. Svi.

DERVIŠ: Najgore mi je što ne znam zašto si zapravo dolazila?

AJŠA: Nećeš ni znati, nikad nećeš biti žena i nećeš voljeti. Ako ti to može šta pomoći, meni je gore jer znam zašto sam dolazila.

DERVIŠ: Ja sam zato i došao kod tebe: pitati bi li ga navela da se jednom napije i priča kao ranije. Samo jednom! Meni bi mnogo valjalo, a ti bi dobila moje prijateljstvo. Kad ono: ne može, ni ti ne možeš.

AJŠA: Ne može, ništa ne može. Ni to, ni bilo šta drugo. Ni tvoje prijateljstvo ne može, jer je prekasno za njega. A i što će mi, ne znam šta ću sa sobom, a kamo li s tobom i tvojim prijateljstvom.

DERVIŠ: Dobro de za moje prijateljstvo, ali bi morala znati šta ćeš sa sobom. Kad vidiš šta si od života napravila i sebi i nama, samo ti se kaže.

AJŠA: Šta to?

DERVIŠ: Eno ti ga. (Pokazuje na kutiju karađoz-teatra) U sjene, u sjene. To je za tebe izlaz.

AJŠA: Budalo mala! Ne ide to tako lako, ni u tvojoj glavi to ne bi trebalo biti lako.

DERVIŠ: Ja ću ti pokazati, velika moja majko! Ne uradim li nešto za sve nas (i za tebe, mila moja, i za tebe!) ja ću ti pokazati, koliko je lako. (Naglo izlazi.)

(Mrak)

SCENA 8

DRUGI DOGOVOR

(Već poznata kadijina soba. Tu su: kadija, paša, muftija Ejub i muselim. Svjetlo ih zatiče u jeku rasprave između kadije i muftije. Paša i muselim ne sudjeluju i očigledno nisu sudjelovali, osim kao aktivni slušaoci, za čiji se glas govornici bore.)

KADIJA: U predaji, u hadisima, u Knjizi, negdje bi bilo nekog spomena. A nigdje nikakvog. Pa da se makar nešto slično spomene, ali nema ni toga.

EJUB: Nije, znači, ni zabranjeno. Nije da mi za to ne znamo - znamo, Knjiga zna sve što postoji i zabranjuje ono što je protiv istinitog postojanja. Ili ti misliš da Knjiga za to ne zna?

KADIJA: Nisam ja to rekao, ne bih to nikad rekao.

EJUB: Knjiga ne zabranjuje, predaja ne zabranjuje, nigdje se niti jednom riječju ne spominje.

KADIJA: I šta time dokazuješ?

EJUB: Da tebi nije do ispravnosti i poštovanja Knjige, nego do vlasti, do toga da dopuštaš i zabranjuješ, odobravaš i kažnjavaš, postavljaš i uklanjaš.

KADIJA: Je li mi to posao, po milosti sultanovoj, neka mu Allah uveća slavu i produži dane? Jeste! Je li tvoje prikazanje svoje vrste gužva i nered? Jeste! Može li se tu svašta desiti? Može! Je li moje da to spriječim? Jeste!

EJUB: Nered se može zaustaviti, može se kazniti, a mudra ga uprava može i okrenuti u svoju korist. Jaka će vlast ponekad izazvati nered da bi ga ugušila i podsjetila ljude na svoju snagu. Po Božjoj

milosti, naša je vlast jaka i sigurna, a to znači da treba biti široka i blaga. Poslanik je prema Jehudijama bio dobar u opkoljenom Jasribu, a Poslanikov primjer nam treba biti uzor.

KADIJA: Samo što ne znam je li tebi prirastao za srce Poslanikov primjer, ili vlast. Ili ti je najviše do toga da moju pogaziš, kakva god bila.

EJUB: Nije mi, dragi, do toga. Istina je da ne padam u sevdah od tebe, ali mi ni u peti nije da poričem tvoje odluke. Pa ja sam onog nevoljnika opet tebi poslao, možda baš zato da ja s tobom ne bih imao kakva posla.

PAŠA: Nisam ja znao da ne voliš našega kadiju. Ne raduje me to, nas treba ljubav povezivati. Što ga, recimo, ne voliš?

EJUB: Previše je, brate, pohotljiv na časti. Pa se smije tako glasno da čitava mahala ječi. A bokovi... Može li pristojan čovjek imati tako široke bokove?! Kako podnijeti sve to na jednom čovjeku, a uz to ga voljeti?

KADIJA: Čuvaj me se, muftijo Ejube! Čuvaj me se, lijepo ti kažem. Evo ovdje nam se svima zavuklo tvoje gospodstvo, o kojem niko, osim tebe, ništa ne zna. Raskopavaš moje bokove, veliki gospodine, a ne pitaš se hoću lija uzeti da malo raskopam oko tebe. Ne moram tebe ni barnuti, samo ono okolo da malo čačnem, do neba će smrdjeti. Što ti, na primjer, iz Turske dođe u ovu jamu? Radi žene? Zbog bolje vode? Ili te je otjeralo što si gledao u dno? Ili su ti obećali da neće pretresati ono što si pijan brljao, odeš li dovoljno daleko? (Pauza) Ne zadijevaj me, muftijo, ne vuci me sebi za vrat, jer ću ti ga, Allaha mi, slomiti. Mrtve ću ti ispitati, iz kostiju ću ti srču isisati, budeš li me čačkao. (Pauza.)

PAŠA: Baš nezgodni ljudi, vas dvojica. Što li ste se dohvatili, oko čega, za čije tetke zdravlje... Šta je na kraju bilo oko tog fratra i njegovog prikazanja?

EJUB: (Kojem se paša obratio) Ne znam, nisam se ja time bavio. On je meni došao pitati zašto kadija ne da, a ja mu rekao da ne znam i poslao ga nazad kadiji. Toliko sam imao posla s tim.

KADIJA: (Na pašin znak glavom) Ja ga nisam ni čuo ni vidio. Ivan Dubrovčanin, svi ga znamo, pitao me je može li - i ja sam rekao da ne bih volio, a onda je Antun Grgurević, znamo ga još bolje, javio da ni oni ne bi, i molio me da ih opravdam kod muftije, koji se oko toga ljudski zauzeo. To je sve što ja imam reći.

PAŠA: To je onaj fratar što odmače niz brijeg, kad sam ja dolazio? Gdje li je bio, majku mu?

KADIJA: Smetnuh to reći, ovdje je bio, ali o tome nismo ni progovorili. Riječi jedne, zato sam i zaboravio.

PAŠA: Iziđe baš prije nego ćemo mi ući.

KADIJA: On s praga, vi na prag, moglo bi se reći. Ali nije ništa, nije što ti misliš.

PAŠA: Ništa ja ne mislim, samo se Čudim tvojoj zaboravnosti. Mudar čovjek, učen, kadija.

KADIJA: Ne krijem ništa, gospodar, Allaha mi... Nismo ni spomenuli prikazanje, nismo čestito ni progovorili, zato sam i smetnuo daje dolazio, mislio sam da nije važno. Ništa drugo, vjeruj mi.

PAŠA: Što si ti napet neki čovjek! Ti si, jadan ne bio, kadija, tebi je posao da otkrivaš istinu i da je braniš. Ti to radiš po sultanovoj volji, neka bi mu Allah slavu uvećao, a nije ni bez moje privole. Znaš li ti

to, kadijo? Znaš li da se i mene pita hoćeš li se ti ovdje boriti za istinu? Pa kako da ti ja ne vjerujem, pobogu slatki čovječe?

KADIJA: Tako je bilo, gospodaru. Ne znam ni što je dolazio, kad sam trebao govoriti s njim javili su mi da ti dolaziš, pa sam ga otpustio. Tako je bilo.

PAŠA: Možda je čovjek navratio onako, bez kakva posebna posla?

KADIJA: Ti meni ne vjeruješ.

PAŠA: Ne igraj se glavom, Ibrahimе, ne utjeruj svoga pašu u laž! Ako sam rekao da ti vjerujem, onda ti vjerujem više nego ti sam sebi, jer ja sam paša i moje je uvijek više. Je li to, recimo, jasno, Ibrahimе?

KADIJA: Jasno, svijetli gospodaru.

PAŠA: Šta je jasno?

KADIJA: Ti meni vjeruješ.

PAŠA: A kad ja vjerujem, to je onda bez kraja i konca. Ponovi der to, da upamtiš! **KADIJA:** A kad ti vjeruješ, to je onda bez kraja i konca.

PAŠA: Tako. Ja ti, Ibrahimе, vjerujem da onog vlaha nisi ni čuo ni vidio. Vjerujem ti da ga nisi ni nagovorio ni natjerao da odustane od svog prikazanja, i vjerujem ti da nisi dobio ništa za to zataškavanje kojem si se prepustio. A isto ti vjerujem da ćeš se oko prikazanja dogovoriti s njim. Treba to prikazati, ako je već htio prikazati, da ne bude kasnije kako im je teško.

KADIJA: Onaj Dubrovčanin, gospodaru, Antun Grgurević, svi ga dobro znamo, poručio mi je da oni odustaju, da ne mogu oni sve to okupiti i urediti. Zato je, rekao bih, fratar i dolazio - da mi objasni i opravda se što je bez potrebe gužvu pravio.

PAŠA: Oni su to, recimo, željeli, a mi se moramo truditi da ljudi dobiju ono što žele.

KADIJA: Ne žele više, ne mogu, vuku ih poslovi pa se ne mogu okupiti da izvedu.

PAŠA: Ja tebi, kadijo, sve vjerujem, pa bi mogao i ti meni, bar nešto. Možeš mi, recimo, vjerovati da nije bez vruga njihovo olako odustajanje. Ne odustaju oni od svoga, do Porte su oni dolazili sa svojim žalbama i molbama kad im je bilo do toga, a od ovoga odustaše samo zato što se ti ne bi radovao. Hoće li biti da im je tvoja radost toliko na srcu? Ima iza toga nešto, i to nešto ću ja raskopati. A ima i ovoga što muftija reče - da se gužva može okrenuti u našu korist. Zato ti meni, moj kadijo, vjeruj da oni hoće to svoje prikazanje. Možda inače ne bi, ali za mene oni to hoće učiniti.

KADIJA: Za tebe hoće sigurno.

PAŠA: Za mene, za mene, da vidim kako je to i šta je. Svašta sam, reci, u životu vidio, a to prikazanje nisam.

KADIJA: Sigurno hoće za tebe, svi bi mi za tebe sve na svijetu.

PAŠA: Znam, zato i jesam radostan u životu. Ali ćeš to ti za mene urediti, nezgodno je da ja tražim.

KADIJA: Ne, ne, naravno, posve jasno, ja ću to. Nije to teško objasniti, hoće oni to za mene.

PAŠA: Ništa ti nećeš objasniti, ti si kadija. I neće oni to za tebe, nego za sebe, a mogu i za mene, ako im je do toga. Ja sam, reci, dozvolio, a kad ja nešto dozvolim, to je kao kad neko drugi naredi. Ništa objašnjavati, samo reći da sam dozvolio i da bi me u srcu radovalo, ako bi zadovoljili svoju želju. Jasno?

KADIJA: Posve jasno, milosti tvoja, baš onako kako sam i ja mislio uraditi.

PAŠA: Muftijo?

EJUB: Mudro si ti to smislio, važno je da oni urade iz svoje želje, zato što je njima do toga. Jeste li to jednom željeli? Jeste. E to, znači, želite do kraja svijeta. Za pet godina, za sto godina: šta fratar želi? Prikazanje! Ni djeca ne mijenjaju želje svaki dan, a odrasli ljudi ih ne bi trebali mijenjati nikad. Ako si ti, kao odrastao i ozbiljan čovjek, jednom poželio prikazanje, ti ga želiš svaki dan, po cijeli dan; sve do smrti, ili bar dotle dak ne dobiješ svoju želju. Tako je to. Zašto je to tako? Zato što želje dolaze iz karaktera, a ozbiljni ljudi ne mijenjaju karakter, kao zmija kožu. Ne dobiješ ti novi karakter s novom borom. Ne! Bore su vani, a karakter unutra, vanjsko se mijenja, a unutrašnje miruje, bore dolaze i dolaze, ' • a karakter miruje i miruje. Ako sam te dobro shvatio, ti si ovako nekako mislio?

KADIJA: Treba li tebi da od svega napraviš sprdnju, pa i od pašine odluke? Ili je ovo izraz tvoje radosti?

EJUB: Ne bih rekao, pravo da ti kažem.

KADIJA: Šta?

EJUB: Ništa.

PAŠA: Ni ono sa sprdnjom?

EJUB: To sigurno, sasvim sigurno. (Kadiji) Vjeruješ li mi, mili moj? Vjeruješ li mi?

PAŠA: Je li tebi sve jasno, muselime?

MUSELIM: Sve jasno, samo kaži.

PAŠA: Je li ti jasno zašto si sve vrijeme sjedio ovdje?

MUSELIM: Jasno: ti si mi rekao da sjedim. Kadija me je poslao, i ja sam krenuo, a ti si rekao.

PAŠA: Ja sam tražio da ostaneš, jer si mi srcu prirastao i jer mi trebaš. Znaš li ti, recimo, muselime, da će biti mnogo ljudi na tom njihovom prikazanju? A mnogo ljudi je nered, čak i kad su najmirniji. Je li tako, muselime?

MUSELIM: Budi bez brige, pašo, znam ja svoj posao i imam dovoljno ljudi. Koliko god bude ovih, mojih će biti dvojica više.

PAŠA: (Muftiji) Ne mogu ti kazati koliko volim ovakve ljude: sve razumije, svoj posao zna, ni u šta se drugo ne miješa. A jesi li prevideo, muselime, da će se s tvojim ljudima gužva udvostručiti?

MUSELIM: Nisam, moji ljudi ne prave gužvu nego red.

PAŠA: Je li ti, recimo, palo na um da u tako velikim gužvama ljudi postanu netrpeljivi, lajavi i brzi na nožu? Ništa lakše nego da u toj gunguli neko nastrada, a onda se pometnja izlije na mahal, pa na grad, pa ti eto belaja preko glave.

MUSELIM: Zato je toliko mojih ljudi. Ako se preko njih neko prelije, ja mu skidam kapu a on meni neka skine glavu.

PAŠA: Ja te volim, muselime, pravi si junak i pravi čovjek za mene. A imaš li ti naglih ljudi? Nestrpljivih i žestokih?

MUSELIM: Imam ja, milosti tvoja, ljudi svakakvih. I debelih i naglih, i visokih i brzih na jeziku, i žestokih i bezobraznih, i malih i klempavih. Imam ljudi famili-jarnih i gizdelina, imam ćelavih i rukatih, imam trbušastih i pobožnih, imam onih što su na brzinu pravljani i nacrtanih, imam na zlo brzih i sklonih znojenju, rutavih i runjavih, pismenih i ćosavih. Svega imam, moj ti je tabor kao Stajalište na onom svijetu.

PAŠA: Sad me pažljivo slušaj, dobri moj, dragi muselime. Šta bi se dogodilo da neko od tih vlaha uzme zanovijetati kojem od tvojih ljudi? Bez ikakva posla, iz čista mira, uzme i pametuje, dosoljava, izmišlja?

MUSELIM: Dogodilo bi se... Zavisi. Kome dosoljava?

PAŠA: Kome bilo.

MUSELIM: Može li Giineru dosoljavati?

PAŠA: Može, neka njemu.

MUSELIM: On bi ga ubio. Kratkim nožem, između trećeg i četvrtog rebra s lijeve strane, jednim udarcem. A ako bi....

PAŠA: Stani, ne treba dalje. Šta bi onda bilo?

MUSELIM: Opet zavisi. Ako bi ga njegovi htjeli sahraniti, mi bi im ga lijepo predali, a ja bih Gunera ispitao i ukorio. Ako ga njegovi ne bi htjeli sahraniti, mi bi ga sahranili o svom trošku, a onda gledali kako da to od njih naplatimo.

PAŠA: Bi li se nered izlio...?

MUSELIM: Ne bi, rekao sam. Uvijek imam dva čovjeka više, a iz mojih ljudi izlazi toliko reda da ih mutna voda ne može prelići.

PAŠA: Kao da vidim da će se baš tako dogoditi. Neka će budala zanovijetati Giineru, a on će ga onda nožem, kratkim.

MUSELIM: Ne vjerujem, kolika god budala bio smirit će se kad vidi Gunera.

PAŠA: Ja sam paša, znači ja znam više od tebe. I ja kažem da će biti baš tako.

MUSELIM: Ako ti kažeš, gospodaru, onda će biti, makar taj bleso i ne vidio Gunera, makar Giiner ne znao da ga izazivaju, makar sve

te gužve ne bilo. Kasnije ćemo svi vidjeti da je bilo, baš onako kako si ti rekao.

SLUGA: (Ulazi, čeka odobrenje, i nakon znaka) Jedan momak, svijetli kad... (kadija ga prekide i pokazuje na pašu) Pašo. Muftiju traži, sin.

PAŠA: Neka ga, da ga vidimo. (Ulazi Derviš) Kakav momak!? Momčina, momčina muftiju traži. (Muftiji) Gdje kriješ ti ovo? Na čelu će biti, bajrak nositi, kad vojsku pokrenem. Vidi ga: pravi jelen. (Dervišu) Čime se baviš ti, junače, pa te do sad ne vidjeh?

DERVIŠ: Najviše sobom, nastojim otkriti šta sve mogu u sebi prepoznati.

PAŠA: Pa jesi li otkrio šta?

DERVIŠ: Svašta, svega mi u sebi imamo, kad se nadnesemo i dobro pogledamo. Ima i lijepoga.

PAŠA: Dobro si ovo rekao, mudro. Mladi starac i stari mladić, što no se kaže Koliko ti je godina?

EJUB: Ljetos je namirio sedamnaest.

PAŠA: Gdje se kriješ ti? Imaš u mojoj kući vršnjaka, što se ne družite? Svijet možete prevrnuti: pametni, mladi, junaci, sreću u rukama držite. Da mi je biti u vašoj koži!

DERVIŠ: Ne znam bi li ti se dopalo.

PAŠA: Ne znaš?

DERVIŠ: Nije u našoj koži tako dobro. Za svoju znam, za njegovu vjerujem.

PAŠA: A što to, molim te? Manjka vam nešto? Loši vam očevi, pa ih se stidite?

DERVIŠ: Pobjednici!

PAŠA: Možda nismo? Možda bi vi bolje? Široko vam je, velike su i preduge granice. Navalite, sokolovi!

DERVIŠ: Jeste, pravi ste pobjednici, o tom se i radi. Strašno je biti dijete pobjednika, vjeruj mi. Niste nam ostavili posla, a ne znate nam dati razlog. Širiti se dalje? Povećavati količinu?... To nije razlog, to je glupost, to je tupo umnožavanje istog. Tako miševi rade, sad se njima bavim pa sam to vidio. Svaki od njih ima svoj prostor i svoje ženke. Nikakve se granice ne vide, ali ih oni dobro osjećaju i kao svetinju poštuju. Valjda ih mirisom obilježe, kako li. Dok je sve u redu, oni drže svaki svoj prostor i svoje ženke, poštuju granice, i žive lijepo. Ali ako ponestane hrane ili se nešto drugo poremeti, oni krenu jedan na drugoga, pa pobjednik prisvoji prostor i ženke pobijeđenoga. Zajedno ga pojedu, on i njegove nove ženke. I šta?... Ništa! Šta junački miš - pobjednik može raditi? Može napasti trećeg miša pa prisvojiti njegov prostor i ženke. Može četvrtog, petog, desetog. Znam da u stvarnosti ne može, ali recimo da može stotog i hiljaditog. I šta?... Ništa se stvarno time ne mijenja. On je sve tanje rastegnut na sve veći prostor, on jedan je razvučen na sve veći broj ženki koje su sve manje njegove što ih više ima... I sve je više umora, sve više straha od istinskog susreta sa osvojenim i s pobjedama. Jedino što se stvara njegovim pobjedama je aritmetička razlika između prvog i drugog stanja - prvo je deset, drugo dvadeset. A aritmetika ne može biti razlog, njoj nema kraja i ona nije od ovog svijeta.

PAŠA: Ništa ja tebe, dijete, ne razumijem.

DERVIŠ: Ni ja ne razumijem. Možda se i nema šta razumjeti, ja ti pričam šta sam otkrio baveći se miševima. Onda sam ih, u neko doba, počeo podučavati.

EJUB: Što ti to nama pričaš? Šta mi imamo s tim, i šta to ima s tobom, s pobjednicima, s nama?...

DERVIŠ: (Paši, naglašeno pre^viđa^ići Ejuba): Nešto se tu moglo razumjeti, nešto iznutra, i bio sam siguran da ću to razumjeti uz pomoć mog oca. Ali je onda i on otišao u pobjednike pa sad ne razumijem ni njega, ni uz pomoć njega. Sve se muti, sve se rastvara i postaje isto, nestaje razumijevanje i nestaje ono što bi se moglo razumjeti.

EJUB: Možda bi ti bilo lakše kad bi štogod radio umjesto da toliko razumijevaš?

DERVIŠ: Nemam šta, oče mili, ja sam dijete pobjednika. Ti si uradio i sada slaviš. Ja ne mogu slaviti jer nisam pobjednik, a nemam šta raditi jer si ti uradio. Sada rade miševi, moji lijepi miševi, raznih boja, koji me upoznaju, razvijaju osjetljivost na mene, uče da me razumiju. Vjerujete li da oni osjete kako sam raspoređen, da čak na velikoj udaljenosti znaju kako sam i šta o njima mislim? Vjerujete li vi to? Živa je istina, življa nego da ste vi sad živi i zdravi preda mnom.

EJUB: (Paši) Ja mislim da bi nas dvojica sad mogli krenuti, ako je tvojoj milosti po volji.

PAŠA: Po volji, po volji, samo vi idite. Ti si, junače, došao po svog oca, je li tako? E pa evo ti ga, živog, zdravog i ispravnog, a ti navrati i do mene da onome mom objasniš to s miševima. Mogli biste se vi razumjeti, i on voli gledati u sebe.

EJUB: Jesam li ja dobro razumio ono što si muselimu objasnio?

PAŠA: Predvidio, predvidio u razgovoru s muselimom. Moje mi poznavanje svijeta reklo i moj unutrašnji glas. Sigurno si razumio: muftija si, posao ti je da razumiješ, a ti dobro radiš svoj posao.

EJUB: Dobro. (Pokazuje na muselima) Ne bi loše bilo da mu kadija još jednom objasni sve što si predvidio. I dobro bi bilo da malo razmislimo o tome ko bi mogao naljutiti Giinera.

PAŠA: Nama je svejedno.

EJUB: Hoće li biti? Nisu ni oni svi jednako brbljivi i jednako pogani, nekoje puka sirotinja a nekome smo i mi dužni. Zar ne misliš da će onaj kome smo nešto dužni, biti slobodniji i bezobrazniji? Pogotovo ako ga dobro poznajemo, kako je naglasio kadija. Ko će se odvažiti da izaziva muselimove ljude? Samo onaj ko misli da je kupio pravo na bezobrazluk i ko se s nama dobro poznaje. E pa vidi da nisi kupio i da vlasti pošteno vraćaju svoje dugove!

PAŠA: Mudar si ti čovjek i dobar muftija. (Kadiji) Ispitaj ko će sve i kako sudje-lovati u tom prikazanju.

DERVIŠ: Onome fratrovom, gdje se pretvaraju u žene? I ja bih volio više znati o tome, mogao bih ti ja ispitati što treba.

EJUB: Da mi idemo! (Naglo ustaje i Derviša doslovno vuče za sobom.)

DERVIŠ: (Paši, unazad, dok ga otac vuče prema izlazu) Hoćeš li da ti ja to uradim? Šta ti oko toga treba?

EJUB: Još ćemo se mi vidjeti i dogovoriti, a sad bi morali nas dvojica...

PAŠA: Hajde, hajde, pobrini se za tog junaka. (Paša vrti glavom, kadija se smije. MRAK.)

SCENA 9

BOŽIJI BLAGOSLOVI

(Divković u već poznatom vrtu Antuna Grgurevića. Sumrak, koji se već dobrono zatamnio.)

DIVKOVIĆ: Čučim kao čavka u tuđem vrtu, pravdam se trstikama i svojim pose-strimama čavkama, jer niko drugi ne želi saslušati moje pravdanje... A zašto? Jesam li kome zlo nanio? Jesam li šta loše htio? Živim kod drugoga, jedem što me zapadne s njegove trpeze, uzimam ono što mi od srca daju. I zašto sve to? Da sačuvam pamćenje sirotinji, nesklonoj da pamti, da se ta sirota stvorenja, pritisnuta sa svih strana, ne odrode, da ne zaborave ko su; da ne izgube svoje mrtve, i da svoj boravak u vremenu ne svedu na ovaj trenutak. Zašto je čovjek različit od svih drugih Božjih stvorenja? Zato što je njegovo vrijeme uvijek šire od njegovog života, zato što živi i u onom vremenu u kojem nije boravio, živi preko pamćenja, živi preko svojih mrtvih, koji ga u to vrijeme uvode i na njega podsjećaju, napominjući mu daje stvaran zato što danas ima u sebi nešto što je bilo jučer i što će biti sutra. Eto, to ja radim: napominjem sirotinji da ne bi zaboravila i da ne bi, radi godine, izgubila mnoge godine. Je li to zlo? Trebam li zbog toga tražiti sugovornike u usnulim čavkama i pravdati se grmlju? Mene ljudi ne mogu slušati, moja su opravdanja njima nerazumljiva. Nemaju vremena za mene a imaju za zlodjela, sa mnom ne bi razgovarali a bi srali u trbuhe jedni drugima! (Pauza) Od njih sam otišao a molitva me nije prihvatila, zidanog doma sam se odrekao a dom u njihovim srcima nisam podigao. Meni je razgovor među čavkama i grmljem, a i to samo zato što spavaju i

jedni i drugi. Teško je to, majko moja Josipa, teško i za velike ljude a kamo li za maloga, najmanjeg brata Matiju. Ne mogu više! (Pauza) Nemam na šta stati, majko Josipa, nemam se kome požaliti, nemam kome prišapnuti svoje tajne snove. Dok seja gubim, ljudi pore trbuhe jedni drugima. Ne možeš ti ni zamisliti, majko Josipa, kako je teško biti na mjestu izabranih, a ne biti izabran.

JOSIPA: (Koja se naprosto pojavila, onako kako se u vrtu odsutni i mrtvi pojavljuju, u grmu prema kući, kao da je u kapelici) Pa ti si to sam izabrao, sine moj Matija. Ti si htio dom u ljudskim srcima, ti si se okrenuo od zemljice crne i od zemaljskog doma, ti si govorio da ti je molitva bliža srcu od svih drugih poslova, da je tvoje mjesto i tvoj posao u molitvi. Ti si tako htio i tako izabrao.

DIVKOVIĆ: Ja, eto, izabrah i odoh od drugih poslova, a molitva me ne primi?!

JOSIPA: Polako, sine, polako, strpljen - spašen. Nije tvoje da kloneš duhom, ti moraš hrabriti druge, sve koji klonu.

DIVKOVIĆ: Tako si mi govorila i dok sam bio mali. Kao da si me podizala za dug i za druge, a ne za život, kao da ti nije bilo do mene nego do dugova. »Ti si najstariji, tebe ne smije biti strah«, govorila si. »Znam da si gladan, ali šta će mlađi reći, ako ti kukaš...« - govorila si. »Zaboravi umor, Matija, to se mora uraditi, a ti si najstariji«. Tako si mi govorila, majko Josipa, i tako sam ja rastao. Nisam ja, znači, izabran, nego sam najstarije dijete u siromaškoj kući.

JOSIPA: Ja te otjerala u fratre? Gdje će ti duša, crni sine...!? Šta sam ja mogla? Je li mi vas Bog sviju dao i jesam li vas morala nekako izvesti na put? Puklo nešto i po tvojim leđima? Zar po mojim nije pucalo?!

DIVKOVIĆ: Ne žalim se ja, sa mnom bi ovako bilo i da je otac ostao živ, i da nisam najstariji, bilo bi ovako i da je sve bilo drugačije, osim mene.

JOSIPA: Pa što onda meni prigovaraš? Kao da sam te ja na nešto nagovarala, kao da nisam stalno govorila da radiš po svom srcu, i kao da nisam i ja za tvojom glavicom išla. U svemu onako kako ti misliš da treba. Jesam li govorila? Jesam li se ikad pobunila što me ne zoveš majkom nego nevjestom i gledaš me kao da si ti rodio mene?

DIVKOVIĆ: Ne prigovaram ti, ženska glavo, samo se prisjećam kako je bilo. Teško mi je, i želim razumjeti. Pazi: ne žalim se i ništa ne bih mijenjao, ni kad bih mogao, samo želim razumjeti zašto je sve baš tako bilo i zašto je sad ovako. Zašto molitva nema svoju snagu kad je ja govorim? Zašto ljudi svoje strahote nose tamo, umjesto da ih meni kažu? Zašto nemam oslonca ni u molitvi, ni u ovom svijetu, ni u ljudskoj ljubavi?

JOSIPA: Ne griješi duše, Matija, vole tebe ljudi. Šta bi s tobom bilo da nije dobrih ljudi? Raduju li ti se kao najrođenijem kad te vide?

DIVKOVIĆ: Vole, vole! Vole toliko da mi daju zdjelu kaše i komad hljeba. A ja hoću ljubav, hoću da mi daju svoje strahove, svoje grijehe. Zašto mi se danas ono dogodilo?

JOSIPA: Uvijek si htio previše, uvijek si bio na svoju ruku, i preko granice. Čuj, strahove... ?!

DIVKOVIĆ: Pa zašto sam svećenik?

JOSIPA: Zato što si to htio, niko te nije nagovarao.

DIVKOVIĆ: E, sad je dosta. Nisi me nagovarala, ali nisi ni krila koliko ti je stalo.

JOSIPA: A koja bi to majka krila? Šta ti manjka što si fratar? U prve kuće ulaziš kao u svoju, ljudi te gledaju bolje nego svoje rođene, Boga služiš i za duše se brineš. Ne kopaš, ne kisneš, ne mrzneš, ništa ti ne manjka.

DIVKOVIĆ: Kakva korist tebi govoriti.

JOSIPA: Više nego tebi, sine moj. Jesi li se na moje oči gledao s onom Antinom, i jesam li ti šta prigovorila? Jesam li rekla da se ženiš, ako ti je do toga? I sad - ja nešto kriva? Sve je bilo po tvome.

DIVKOVIĆ: Nisi prigovarala, ali je ni na srce nisi privijala.

JOSIPA: A koja bi to je majka privila? S tvog te puta skreće, kao da puko žensko može biti ravno vjeri.

DIVKOVIĆ: Bila mi je neki dan, evo ovdje sjedila, lijepo smo razgovarali.

JOSIPA: Zar ona nije prije mene....? Što je dolazila?

DIVKOVIĆ: Onako, da razgovaramo, trebala mi je njezina pomoć za nešto, savjet.

JOSIPA: Nemoj ti šta misliti, ja sam ti rekla da izabereš. Jesam li govorila da je tvoja volja?

DIVKOVIĆ: Pusti to.

JOSIPA: Pustila sam, ali je, računam, od majke savjet bolji.

DIVKOVIĆ: Nije pitanje za majčinog savjeta.

JOSIPA: Što ti je žensko! Udala se ona, našla sreću za sebe, a tebe svejedno ne ostavlja na miru.

DIVKOVIĆ: Pusti to, kažem!

JOSIPA: Pustila sam, sine dragi, samo onako govorim. Majka sam ti, moram te upozoriti, da ne bi....

DIVKOVIĆ: Ništa ja ne bih, budi bez brige. Neću. Neću disati, neću sanjati, neću pamtititi ništa što bi tebe moglo brinuti, brižna roditeljice moja! (Pauza) Pusti, rekao sam, nije važno.

ANICA: (koja se naprosto pojavi) Šta si mi uradio s ogledalom, Matija?

DIVKOVIĆ: Kakvim ogledalom?

ANICA: S mojim, s onim što si mi donio iz Italije, s ovim.

DIVKOVIĆ: Šta ću uraditi?

ANICA: Ne igray se s dušom, sitna dušo! Znaš ti dobro šta se događa, i šta se s njim uradilo.

DIVKOVIĆ: Prvo: to nije ono ogledalo. Drugo: ništa se ne događa. Treće: smiri se, pobogu!

ANICA: Ono, ono, figure su iste i sve je isto, pogledaj. Samo što nije ostalo stakleno, nije ni moglo ovamo.

DIVKOVIĆ: Dobro, isto je. I šta se dogodilo?

ANICA: Uvijek sam u njemu vidjela sebe i tebe. Od neki dan, otprilike otkako sam ovdje bila, vidim neku drugu ženu, nakićenu kao mlada. Je li to ono, što mislim da je?

DIVKOVIĆ: Kakvu ženu? Da vidim.

ANICA: Valjda ti znaš, kakvu; što ćeš gledati?

DIVKOVIĆ: Ne budali, daj da vidim. (Pogleda) Bože moj, ako sam ičim zaslužio Tvoju milost, sačuvaj mi razum i bistru dušu! (Pauza) Ovo je Sveta Katarina iz našeg prikazanja, ali u nju nije opremljen mali Pavao, nego neko drugi. Onaj momak iz muftijine kuće, rekao bih. Daj Bože da na dobro iziđe!

ANICA: Nije, znači, ono što sam ja mislila? Neki tvoj bijes, neka nevolja...

DIVKOVIĆ: Sad vas vrag obje odnio, šta ste nasrnule na mene u ovim godinama?! (Pokazuje joj plohu ogledala) Vidiš li da je mladić opremljen u sveticu? Kako će biti opremljena svetica, koja ide u smrt, nego kao mlada - vjenčava se s vjerom. I budala vidi da je iz prikazanja, ali da nije Pavao, nego onaj muftijin momak, sin mu, šta li.

ANICA: Šta ti je na kraju s tim prikazanjem?

DIVKOVIĆ: Ništa, nema toga, ne može ga biti. Imaju ljudi važnijih posala.

ANICA: Odustao, znači?

DIVKOVIĆ: Odustalo me, znači. Mene je Bog poslao da pomažem ljudima, a ne da im život i sreću kvarim.

JOSIPA: (Anici) A kamo se tebe, svega ti? Otkako se udade, nikad te u Jelaške.

ANICA: Kome? Tebi? Mojima, koji su mi u neko doba počeli svaki zalogaj bro-jati? Komšijama, koji su me zvali »fratruša«?

DIVKOVIĆ: Ti si tako izabrala, Anice, budi poštena. Jesam li ja rekao da ti odlučiš?

ANICA: (Odmahne prema Divkoviću, isključujući ga; Josipi) Ništa me nije zvalo u Jelaške, a kad su postale dovoljno daleko sjećanje bile su čak lijepe. Što kvariti to lijepo, dolazeći u njih, računala sam.

JOSIPA: (Mekše nego malo-čas, gotovo toplo) Mnogo sam puta uzdahnula što je udovac. Mislila sam, duše mi, da takva cura više zaslužuje.

ANICA: Lijepo je meni bilo s njim. On i dva odrasla sina, gledali su me kao suzu na dlanu. Znaš kako je kad odeš daleko: drugačija je zemlja, druga su vremena, drugačije rahtilo, dvije godine je trebalo

da sve upratim i počnem raditi s njihovim ženama. Ali mi nisu riječi rekli - stalno uza me i stalno lijepo. Hvala im, Bog im platio.

JOSIPA: I ti si platila, ne bojim se ja za tvoje dugove.

ANICA: Nisam imala kad. Pete godine me nešto snađe, ujede me nešto, šta li, pa mi se stalno spavalo. Bog sami zna koliko sam prospavala. Sve ja znam, sve čujem i znam za sebe, ali ne mogu oživjeti, ne mogu otvoriti oči, obratiti se nečemu. Ništa me, valjda, nije zvalo u ovaj svijet, ne znam ni sama. A oni su sve vrijeme oko mene brinuli, trudili, na prstima hodali. U snu bih ponešto pojela, u snu radi sebe išla, u snu se prala i presvlačila. Ne znam koliko je to trajalo, nekad mi se čini da traje još uvijek. Evo i sada: ja sam ovdje s vama, a dolje moj siroti Jakov budi drugu mene i trpa mi u usta kuhane krumpire i kozji sir.

DIVKOVIĆ: Sjećaš li se onih krumpira, u balegi pečenih, što sam ti ja pojeo kad si bila s ovcama gore u strani? Djeca smo još bili, ja se nećkam, žao mi da ti ostaneš gladna, a ti guliš i daješ. Kao kesteni se rastvaraju, kao brašno se sipaju. Ne znam jesam li ikad tako slatko jeo.

ANICA: Jesi, još slađe si jeo kad sam ti na Krčevinu donijela prijesnac. Sjećaš se kako sam zagledala je li ti popucalo iza ušiju, a ti samo otpuhuješ?

DIVKOVIĆ: Ih, tvoje pite. Ona misirača, od Jurukine tikve, s Podvornice. Sjećaš se?

ANICA: Voljela sam ja tebi praviti pite. Uzmem praviti nama, pa tajno napravim i tebi. Sjećaš se furdenjače, kad je nama krme obolilo, pa moji ovce klali za zimu?

DIVKOVIĆ: A posna pita od kiselog kupusa?!

ANICA: Bolja ti je bila kupus-pita s kukuruzom.

DIVKOVIĆ: Pa maslenica!

ANICA: Ičija.

DIVKOVIĆ: Kulen-pita.

ANICA: Bumbar-burek.

DIVKOVIĆ: Učkur-pita.

ANICA: Poprskuša! (Nabrajanje pita postepeno prelazi u ljubavnu igru, ako već nije i postalo to. Zato Josipa demonstrativno, veoma naglašeno, odlazi, ali Divković i Anica to ne opažaju, ili barem ne reagiraju na to.)

DIVKOVIĆ: Pačarica.

ANICA: Gužvara.

DIVKOVIĆ: Kajmak-pita.

ANICA: Jajuša.

DIVKOVIĆ: Mrsna pita od pirinča!

ANICA: Bazlamača.

DIVKOVIĆ: A bureci, bureci?! Još jednom, bumbar-burek.

ANICA: Polagani burek!

DIVKOVIĆ: Burek u gužve.

ANICA: Slagani burek!

DIVKOVIĆ: Šam-burek!

ANICA: Srneći burek.

(Divković se nastoji sjetiti, nastoji nastaviti igru, koja je postala izrazito putena, ali mu ne pada na um pravi burek. Kad se sjetio, nastoji nastaviti igru, ali ne uspijeva. Širi se tuga i nešto prazno. Kad najzad progovori, ni on u glasu nema onu napetost, iako je nastoji stvoriti ili bar nagovijestiti.)

DIVKOVIĆ: Boščaluk-burek? (Ništa. Nema Aničine reakcije i nema ni traga one napetosti): Šareni burek?

ANICA: (Odmahne rukom) Sve sam ti to željela praviti ili pravila, Divkoviću. Sad sam ti, evo, zauvijek napravila, neka ti je u slast. Idi sad trgovcima za gospodsku trpezu. Zbogom!

DIVKOVIĆ: Kako to, zašto zbogom, pameti pametna?!

ANICA: Nema više, Matija. Ni tvoje/moje ogledalo nas više ne povezuje, ni ono više ne pokazuje tebe i mene, nego ono tvoje. I ovo se sada dogodilo, moralo se valjda dogoditi, da se sve naše dovrši... Dobro je, idi snivati, a ja odoh kod Jakova ili gdje sam već, da mirujem. Bog bio s tobom, Matija moj, kad ja više ne mogu. (Anica nestaje.)

DIVKOVIĆ: Anice, možda ćemo ipak biti... (Pauza) I opet bih se ja zabavio sirotinjom, i opet bi me obuzelo ono nevidljivo a prisutno, opet bi... Neka bude, neka je po Božjoj volji.

(Mrak)

SCENA 10

MUKA BITI PAMETAN

(Već poznata soba Antuna Grgurevića. Na sceni su: Antun, Pavao, Ivan i Franjo. Svjetlo ih zatiče u jeku žučne rasprave.)

ANTUN: (Bijesan, gotovo izbezumljen) Ama neću da čujem!

IVAN: Moraš čuti, pusti da završim.

ANTUN: Neću, o tome se ne raspravlja.

IVAN: Imam valjda pravo reći, saslušaj me, nisam mulac.

ANTUN: Neću! Neću te saslušati, jer nemaš prava govoriti ako ćeš injorancije blesti. Vraga injorancije - grijeh, to je grijeh. Trgovac koji govori protiv trgovine nije budala, on je bezbožna budala. A ti govoriš protiv trgovine, ti znaš šta će od našeg posla biti ako nam se vlasti natovare na vrat.

FRANJO: Pusti trgovinu, Antune, oni nama na ponos udaraju, ljudski nam ponos uzimaju.

ANTUN: Koliko ti, djetiću, imaš gotovine u zlatu, na sigurnom, izvan domašaja svake vlast, izvan prevare i lopovluka, tamo gdje razbojnici ne mogu, a zlato ima svoju vrijednost?

FRANJO: Nemoj se praviti da me ne znaš!

ANTUN: Ne znaš ti sebe, dok tako govoriš! Kad ne budeš znao koliko imaš, a budeš imao toliko da je svejedno radiš li ili ne radiš, kad ti se imanje bude uvećavalo samo od sebe, s tvojom voljom ili protiv nje, tada možeš pričati o ponosu. Ponos mogu imati oni koji nemaju ništa drugo i oni koji imaju sve, pa i to, a mi, koji radimo o nekom poslu, moramo slušati svoj posao, a ne svoj ponos. Ti si trgovački pomoćnik, tvoje je da drugima nabavljaš galantarije, a ne da im se sam prepuštaš. A ponos je najbesposlenija galantarija i najskuplji luksuz.

IVAN: Ja nisam trgovački pomoćnik nego trgovac kao i ti, ja se ne ponosim nego gledam i vidim zamku, koju ti - kratkovid i star - ne vidiš. Oni to traže s nekom namjerom, oni su nama zamku razapeli, Antune, a ti u nju srljaš.

ANTUN: Znam, dragi moj, znam. Ali znam i to da su oni stari lovci, oni razapinju zamku i unaprijed i unazad - prema pojilu i od pojila.

Kreni piti vodu - uletio si, nanjuši nešto pa kreni da se vratiš - opet si uletio.

PAVAO: Zato ja kažem da treba biti breskva: cvjetaš i baš te briga, nema pojila i nema zamki.

ANTUN: (Gleda Pavla, iznenađen kao i drugi) Hajde nam donesi po jednu rakiju. Sebi uzmi smokava.

IVAN: Vidiš, znači, i ti da je zamka, a ja ti indžuriju učinih. A vidiš li šta bi nas pomoglo?

ANTUN: Nema tu pomoći, nego raditi kao divljač s lovцем kojem je na oku: pokažeš li da si vidio zamku, on će te napasti, a ako fengaš da je nisi vidio, on će čekati da sebi uštedi trud. To je sva pamet: odgodi napad i moli Boga da ti se ukaže izlaz.

PAVAO: (Ulazeći s Divkovićem) On bi se veselio da se s tobom vidi, pa da pričate svemu. On bi volio biti svašta drugo, volio bi biti i žena.

DIVKOVIĆ: Što se u ovoj kući još ne spava?

IVAN: Zbog tvog prikazanja.

DIVKOVIĆ: Zar nismo odustali od njega? Ja sam bio jutros kod kadije, ali mu ne stigoh objasniti.

IVAN: Odustali smo mi, ali nije paša.

ANTUN: Bio je kadija pred sami sumrak. Paši se to, kaže, dopalo, to je prilika da se okupe prvi ljudi iz grada, da se vlasti s njima dogovore i porazgovore, bez pozivanja i zapovijedanja, sve kao usput.

DIVKOVIĆ: Isti taj kadija bio je protiv, pa smo i mi odustali. Moramo li sad?

FRANJO: Kad vlasti nešto odobre, to je kao da su naredile, kaže kadija. A ovo su vlasti odobrile, i to od srca.

DIVKOVIĆ: Idem ja kod kadije, nek sa mnom radi šta hoće, samo nek ljude ostavi na miru.

IVAN: (Gura ga) Ideš ti k vragu, sjedni tamo.

DIVKOVIĆ: Mora, valjda, tako biti, to mi se maločas u vrtu najavilo.

Dobro je to,
meni je drago što je tako.

IVAN: Sjedni kad kažem. Dok mogu, ja te ne dam, a kad više ne budem mogao - nisam ni dužan.

DIVKOVIĆ: Ti si od početka bio protiv, i bio si u pravu, a ja sam Bog zna šta mislio.

IVAN: Ostavi to sada, per Dio!

ANTUN: Možda to nije ništa posebno, Matija; možda samo hoće dobru gozbu. Tebe neće sigurno, ne bi radi tebe toliku gužvu pravili, a to znači da se tobom ne bi ni zadovoljili. Ali nemoj odmah zlo misliti, možda ništa i neće. Brdo demaškina i džambjelota oni meni duguju, neće možda ni to zaboraviti. (Kratka pauza) lako baš zato mogu udariti, misleći da tako plaćaju taj dug.

DIVKOVIĆ: Hoće oni povod da udare po sirotinji, a sad će biti da im ja dajem povod.

IVAN: Radiš ti svoje faćende najbolje što se može, a za ovo ne možeš sebe kriviti.

DIVKOVIĆ: (Sjetivši se) Ako nema mene, nema ni prikazanja, a onda nema ni povoda za nasilje nad rajom.

ANTUN: Činiš fastidio, Matija, sjedni gdje si, lijepo ti se kaže. Ništa ne možeš učiniti, i zato miruj.

DIVKOVIĆ: Ali ja sam odgovoran, ja sam dao povod.

ANTUN: Nisi, dragi moj, oni će naći povod za ono što su odlučili, i svejedno im je hoće li im ga dati tvoje prikazanje, puni mjesec ili kiša u Budimu.

DIVKOVIĆ: Ja sam svećenik, Antune, ja moram zakloniti to svoga sirotog puka.

ANTUN: Zaustavi rukama vjetar! Isplači iz očiju rijeku! Tako ćeš zaustaviti vlast kad krene u nasilje nad pukom. Čuda se ne dešavaju, moj Matija, ona su lijepa i nemoguća.

DIVKOVIĆ: Dešavaju, dešavaju, kako ne; svaki dan se čuda dešavaju, mnogo čuda.

ANTUN: Možda tamo nekome, ali nama sigurno ne.

DIVKOVIĆ: Svakome, ko ga je dostojan.

ANTUN: A ko je to ga dostojan, molim te?

DIVKOVIĆ: Ko u njega vjeruje, ko postupa kao da može činiti čuda, mogao - ne mogao. Ako ti radiš kao da svakim svojim postupkom stvaraš čudo, ako se ponašaš kao da izravno od tebe svijet zavisi, sigurno ćeš postati dostojan čuda. Tada ćeš ga vidjeti, na svakom koraku ćeš ih gledati, a možda ih ponekad i sam praviti. Vjeruj mi, nama se ne događaju zato što mi ne valjamo, drugima se događaju zato što oni valjaju. Samo se o tome radi.

FRANJO: Koliko sam vidio, ti radiš i živiš upravo tako, pa gdje su ti čuda? Nemoj me krivo razumjeti, i dalje ti radi i govori tako, dobar si baš takav i bez čuda, samo ti govorim da ih ipak nema.

ANTUN: Ne bih ja o tome, moje je da odgovaram za svoju robu i za dobro svojih bližnjih. Zato daj da vidimo šta se ovdje da učiniti.

DIVKOVIĆ: I ja govorim o magazii i o bližnjima. Jedino što možeš je ovo što ja govorim. Evo mene, za sve sam kriv, i neka mi rade šta hoće, samo nek druge ljude ostave na miru.

IVAN: Ja bih, za početak, Matiju ušutkao i natjerao ga da mirno sjedi.

ANTUN: Daj da budemo razumni. Oni su nešto smislili, i od toga neće odustati. Nama se valja od toga odbraniti, ali se ne možemo braniti dok ne znamo šta su nam spremili.

FRANJO: A ne možemo bez prikazanja kad ga traže, to bi bila pobuna i otvoreno neprijateljstvo.

ANTUN: Je li ti konačno sinulo, ponos/čovječe?

FRANJO: Razumio.

ANTUN: Hoćeš li se opet buniti kad ti se štogod govori? Ponos! (Kratka pauza) Mi, znači, moramo uraditi što se od nas traži i moramo se spremiti da se branimo, ne znajući od čega. (Kratka pauza) Dobro.

IVAN: Smislio si nešto? Može li nam što pomoći, ukazuje li ti na nešto to što je on zapisivao ko sve, i kako, sudjeluje u prikazanju?

ANTUN: Nema se tu šta smisliti: uradi što moraš i petore oči otvori da na vrijeme primijetiš ono što ti je spremio. Može li to tvoje biti u vrtu, Matija?

DIVKOVIĆ: Može, samo da ne bude hladno.

ANTUN: Znači, u vrtu. Zovemo sve što možemo pozvati, možda neće udariti ako se vas grad slegne. Nas dvojica dijelimo troškove - neka bude svega, i za pojesti i za popiti, svakom po njegovom redu. Mogli bi pomisliti da je to njima dobro, jer se eto časte prvaci svih vjera bez ikakva njihova troška. Moglo bi ih, možda, i to navesti da

odustanu. Dobro ćemo se rasporediti i pratiti. Gotovinu sutra zorom otpremiti u Dubrovnik, isto dragocjenosti. Ja ću u nekom razgovoru uzgred spomenuti ono što mi duguju. Čim neko otkrije, ili makar nasluti šta bi to oni htjeli, zove u ovu sobu da se sredimo i vidimo šta ćemo. Laku noć!

OSTALI: Bog na pomoć!

(Mrak)

SCENA 11

POUZDANE SLUTNJE

(Već poznata kadijina soba. Na sceni su paša, muftija i kadija. Muftija gleda popis sudionika Divkovićeve prikazanja.)

PAŠA: Šta kažeš?

EJUB: Mislim da je budali jasno ko ovdje može biti bezobrazan. Neće hammal zanovijetati muselimovim ljudima, a neće ni trgovački pomoćnik. To će činiti onaj ko misli da je kupio pravo na bezobrazluk, a takvu glupost od ovih ovdje može smisliti jedino ovaj mali Antunov. Zna ono da su nam dali par lakata sukna i u svojoj ludoj glavi misli da zato može biti bezobrazno. To je moja slutnja, samo ne znam koliko se slaže s tvojim predviđanjem, svijetli pašo.

PAŠA: Potpuno. Što ja predvidim, ti naslutiš - baš smo se lijepo uskladili.

EJUB: I šta još predviđaš?

PAŠA: Ono što ti slutiš, mudri muftijo: da će nam se pojaviti problemi u trgovini jer će spretni i čestiti Antun Grgurević otići u Dubrovnik.

Mora, jadnika, slomiti kad mu sin tako glupo zaglavi. Mi ćemo izraziti žaljenje, mi ćemo biti stvarno tužni, mi ćemo ga ubjeđivati da ostane. Ali će on otići, i dubrovačka kolonija će ostati bez svoje glave, a mi ćemo tugovati.

EJUB: Slutim da će biti tako.

PAŠA: Nezahvalnici. A mi im sklonili sveticu na onaj svijet da se više ne muči ovdje. (Kadiji) Je li ti sve jasno, golube?

(Kadija potvrdi. Mrak.)

SCENA 12

TREĆI ILI KONAČNI DOGOVOR

(Već poznata dućanska prostorija Antuna Grgurevića. Na sceni su Derviš i Pavao. Derviš je odrastao ili je barem stekao onu vrstu riješenosti koja mladim ljudima daje nešto starije od njihovih godina, što se prepoznaje u tonu, pokretima i stavu).

PAVAO: Rekao je da će naići ako stigne od ove gužve. Unaprijed se, kaže, raduje razgovorima s tobom i želi da ih bude što više. A breskve su, kaže, po njegovom mišljenju, duša.

DERVIŠ: Kakva duša?

PAVAO: Duša kao duša. Normalna. Razumiješ?

DERVIŠ: Ne razumijem. Kakve breskve i kakva duša?

PAVAO: To što se ti osjećaš kao breskva, i kao žena, i kao tvor, Matija kaže da je to duša. Sve, kaže, što živi - ima dušu, a duša je osjećanje dobrog Boga. To osjećanje je zajedničko svemu što živi, i ono stvara suosjećanje jednog stvorenja s drugim. Ti imaš dušu koja je osjećanje Boga, i breskva ima dušu koja je osjećanje Boga. To

stvara tvoje suosjećanje s breskvom i zato se ti ponekad osjećaš kao breskva. To je, kaže, dobro, ali ti svejedno ne možeš cvjetati i rađati breskvama. Sve će ti to on ljepše objasniti kad se vidite, možda i danas, ako dođe.

DERVIŠ: Ne može danas jer danas ne mogu ja. Sad mi daj ono što ja govorim, a popodne se moramo vidjeti da mi objasniš kad šta radim.

PAVAO: E to, vidiš, ne može, ne slaže se Matija s tim.

DERVIŠ: Šta se on ima slagati, nismo ga pitali i nećemo ga ni pitati.

PAVAO: Hoćemo, ja sam već. I on se ne slaže, nikako se ne slaže.

DERVIŠ: Ja sam se to dogovorio s tobom, šta on ima s našim dogovorom?

PAVAO: Ima to što je njegovo prikazanje, i što nam je prijatelj.

DERVIŠ: Meni nije, ja ga i ne poznajem.

PAVAO: Preko mene, kao s onim dušama i breskvama. I sam ćeš vidjeti, kad ga upoznaš.

DERVIŠ: Ja sam htio tebi učiniti, bilo ti je glupo i ja sam ti želio pomoći. Je li tako?

PAVAO: Tako je, kao pravi prijatelj.

DERVIŠ: To je bio naš dogovor, je li tako? (Pavao potvrdi) Što si morao njega uvlačiti?

PAVAO: Zato što mi je bilo tako loše dok to radim. On bi mogao pomisliti da sam te ja nagovarao i da mu nisam htio učiniti. Drugo bi bilo da sam ja uživao u svemu tome. Mi smo prijatelji, kao i nas dvojica, nije meni lako.

DERVIŠ: Budi onda bez brige, ako ti je prijatelj on će jedva dočekati da te oslobodi nečega što ti je mučno. On se mora radovati ako ja uradim nešto što tebi teško pada.

PAVAO: Neće jer on je i tebi prijatelj. Sinoć smo o tome razgovarali i on mi je zabranio da ti to kažem, ali neka znaš da je tako. On ti je prijatelj, i zato je protiv.

DERVIŠ: Ma nemoj! A zašto to?

PAVAO: Zato što se boji da vlasti nešto spremaju, nešto naopako, pa te ne želi uvlačiti. Ne zna se bi li bilo gore po tebe ili po nas. Još jednom upamti da ti to ne smijem reći.

DERVIŠ: Znam ja da spremaju, zato i moram biti u svemu tome. Miševe ću ja njih pustiti.

PAVAO: Hvala ti, ali ni ja ne bih da se radi nas izlažeš.

DERVIŠ: Nije to radi vas, nije samo radi vas. Ja to moram radi njega, radi sebe. Ne možeš ti imati oca tek tako, moraš ga roditi, stvoriti, izboriti se za njega. Dobro je ona meni rekla: djecu nam Bog šalje, a roditelje mi sami stvaramo. E ja ću, evo, početi da stvaram svoje.

PAVAO: Ništa meni od toga nije jasno.

DERVIŠ: Nije tvoje da ti bude jasno, za svoje godine već previše znaš. (Smije se.)

PAVAO: Ali mi je jasno da si naumio nešto opasno, i da mi se to ne dopada.

DERVIŠ: Ne znam, ne mora biti opasno, zavisi od toga šta su oni naumili.

PAVAO: Ni ti ne znaš?

DERVIŠ: Znam da je podlo, i da je moj suviše trijezni otac u to uronjen. Znam da mu ja moram vratiti to što je smislio, ne bi li se on

vratio sebi. Možda će se tada vratiti i meni, možda će se i njoj tada vratiti njezin život.

PAVAO: Kome to? Da ti nisi...?

DERVIŠ: Nisam, nije tvoje da to pratiš. Uglavnom, dogovorili smo se.

PAVAO: Ne dopada mi se sve to.

DERVIŠ: Ne mora ti se dopasti, mora tako biti.

PAVAO: Veliko se nešto zakuhalo, naši su poslali sve što su mogli. A moj stari hoda, huče i miluje pogledom ono, što mu je ostalo ovdje. Nikog ne vidi.

DERVIŠ: Zato će ti biti lako da se izvučeš popodne. Daj mi to.

PAVAO: Šta si zapravo smislio? Moraš mi reći.

DERVIŠ: Miševe, sve svoje miševe ću dovesti. Vidimo se.

(Mrak)

13. scena: BOG NA POMOĆ

(Vrt Antuna Grgurevića. Sumrak. Puno zvanica. Vrtni prostor prema kući, s već poznatim grmom, predviđen je za pozornicu na kojoj će se igrati prikazanje. Zvanice su, kao što je i red, u grupama.)

PAŠA: (Antunu) Ipak je istina što kažu da svako zlo nosi i svoje dobro. Goreg ljeta ne bi čovjek mogao zamisliti, a tebi evo ipak donese neke koristi.

ANTUN: Na šta misli tvoja milost?

PAŠA: Na ovo (zaokruži rukom). Gdje bi, recimo, u kuću strpao sve ovo? Trebao bi carske saraje imati. A ne bi mogao u vrtu da nije lijepe jeseni, a ne bi lijepe jeseni bilo da nije bilo zlog ljeta. (Smije se)

ANTUN: Jest lijepa, svemu pogoduje, i ljudi su, čini mi se, bolji i ljepši na ovako lijepom vremenu.

PAŠA: To si dobro rekao, ja isto mislim da su ljudi bolji i ljepši tamo gdje je vrijeme blago i dobro. Iako mislim da je ovakvo vrijeme i za trgovinu dobro.

ANTUN: Nije loše, samo da su putovi sigurniji, i da je svijet malo mirniji. Ali nije loše, ne smijemo se žaliti. Samo kad bi putovi, kad bi hanovi.... eh!

PAŠA: Doći će sve na svoje mjesto, trudimo se. Možda ću ja moći za tebe odvojiti dva-tri stražara, možda i više, samo javi!

ANTUN: Sad čekam jednu karavanu s posebnom robom. Nećeš mi, nadam se, odbiti, odvojio bih za tebe komad, samo da vidiš šta je roba. Onako, da ti se zahvalim za brigu oko nas.

PAŠA: Samo ti javi kad se Bosni prikuči, pa ćemo je pripaziti. Jest jesen dobra ali je zato ljeto potpuno podbacilo: kiša, pa kiša, sve je voda saprala, a ono što nije saprala sagnjilo je u njoj. Znaš li ti koliko ja gladnih usta moram zatrpati?

IVAN: (Ejubu) Znam ja da se naša vjera s njima ne može pomiriti, ali smo ih pozvali zbog zajedničkog života. Naše je da se gledamo u ovom svijetu, a za grijehе svoje vjere oni imaju gdje odgovarati.

EJUB: Jehudije su na cijeni kod nas u Turskoj, svugdje na istoku drže do njih. Dobre knjige imaju, dobro znanje. Pola onoga što sam pročitao, ja sam kod njih nabavio.

IVAN: Ja ne bih smio knjige kod njih nabavljati, nama su njihove knjige opasne i zabranjene.

EJUB: I naše sam ja kod njih nabavljao, i vaše; njihove najteže, jer svoje nerado daju drugima. Dobro je biti sirot i bez zaštite, ako ti je do knjiga.

IVAN: Čuo sam da su dolje oni glavni za liječenje?

EJUB: Ibn Sinu sam ja nabavio kod jednoga njihovog. (Na Ivanov znak nerazumi-jevanja) Liječnika jednog, spise velikog liječnika za kojeg se priča daje napravio eliksir besmrtnosti. (Pauza) Pametan čovjek, nije ga popio.

IVAN: I umro?

EJUB: Davno, do sad se i namirovao. A njegovo znanje Jehudije čuvaju, i poneki ovakav mu »Kanun« čita. (Pauza) Pa i kod vas, u latinskim zemljama, oni su glavni liječnici.

IVAN: U svašta se oni pretvaraju, i u trgovinu se upuštaju. Ali ne vjerujem da je krštenu čovjeku dobro da ga Židov liječi, makar ga deset puta izliječio.

EJUB: (Smije se) Mnogi ne vjeruju, zato ih i izgone iz latinskih krajeva. Onda k nama dolaze, i neka ih - vraćaju nam naše znanje i čuvaju naše knjige.

IVAN: Samo je malo bogatih ovamo došlo, a oni su, kažu, na glasu trgovci.

EJUB: Šta će s bogatstvom u Bosni, budi pametan. Ali neka ste vi njih pozvali, to je pametno i dobro.

IVAN: Ovaj naš fratar, on je to rekao. Neka, kaže, njih; živom čovjeku budi dobar i pomози mu koliko možeš, a za grijehе i ostalo, ima njega ko pitati, to nije tvoja briga. Pa mi pozvali.

EJUB: Dobar vam je taj fratar.

IVAN: Dobar, svima nam je za srce prirastao.

KADIJA: (S jednim pravoslavnim trgovcem) Red je najvažniji, tamo gdje ima reda sve napreduje i širi se, a tamo gdje ga nema, osipa se i ono što je postojalo.

TRGOVAC: E jest, vala, to si dobro rekao. Osipa se i nestaje, pa na kraju bude kao da ga nije ni bilo. A bilo ga je, samo ga je nestalo, nered ga je pojeo.

KADIJA: Tako je s tvojom rođenom kućom, a tako je s državom, makar ona bila carevina. Onaj ko zna uvesti reda, zna upravljati svojom kućom, zna vilajetom i zna carevinom, a onaj ko ne zna uvesti i održati red, ne zna upravljati ni samim sobom. Lako ti je upravljati, ako svak radi svoj posao i ako se zna šta je čiji posao, ko za što odgovara i ko kome račune polaže.

TRGOVAC: Mudro si to rekao, svijetlo koljeno, mudro i po istini, isto to i ja mislim. I da vidiš kako su svi ljudi dobri tamo gdje ima reda. Nauči ti njega redu, strah mu od nereda u kosti utjeraj, pa da vidiš kako je dobar i blag, ma na ranu bi ga privio.

KADIJA: Zato ja toliko držim do svoga posla. I zato mislim da je to najteži i najvažniji posao koji čestita čovjeka može zapasti. Ja bdijem dok svi spavaju, ja pazim, ja čuvam svijet i njegov red, čuvam ljude i čuvam sve.

TRGOVAC: Nije ti lako, ne vrijedi duše griješiti. Ali neka su ljudi dobri, najvažnija je dobrota i da su ljudi dobri.

KADIJA: Najvažnija. Dok su ljudi dobri, sve je lako i lijepo. (Počinje muzika, tiha, 'J zapravo prigušena. Možda neko u kući svira uvod u Divkovićevo prikazanje, a možda svira za svoju dušu - da rastjera, ili bar lakše podnese, sumrak u kojem čistoj duši ne može biti lako.

A sumrak je već odmakao i vidljivost se smanjila, pa su se pojavili poslužitelji s bakljama, a s njima je gužva prerasla u zbrku.)

PAŠA: Vjerujem ja da je vama teško, ali vjeruj i ti meni da je teško svakome. Važno je da svi vjeruju vlastima, a vlasti će svakoga tjerati da drugome dobro misli. To ti ja kažem. Jesam li ti evo došao na slavlje, jesam li pustio da me na ovoj studeni gužvaš s kim te volja, jesam li doveo buljuk stražara da vam čuvaju red?

ANTUN: Ja sam zahvalan tvojoj milosti, svi smo zahvalni. I daj Bože da se dobro završi.

PAŠA: Sve će se to vratiti i platiti, jer sam ja dobar.

EJUB: Lijepo je vjerovati da su svi ljudi braća, ali je u stvarnom životu teško biti nevjerniku brat. I ti si nevjernik, ako ti je on brat, a ti ne bi da budeš.

IVAN: Samo nikako da se dogovorimo ko je nevjernik - svi mislimo da je to onaj drugi. Pa na kraju ispadne da nema nevjernika i da u stvarnosti oni nisu mogući.

EJUB: Ma kako nisu?! Šta on može na ovoj studeni biti, nego nevjernik? Dobro na jugu, za jug ti još i mogu vjerovati, ali su u Bosni sve sami nevjernici, čak i pristojan čovjek postane nevjernik kad dođe u Bosnu. Vlaga i studen ubijaju vjeru, nagrizaju dušu, rastaču razloge. Strašno je ovdje.

IVAN: A kako je tek meni, učeni moj gospodine muftijo?! Ja sam iz Dubrovnika.

EJUB: Pa i kod vas je vlaga, još malo pa Bosna na moru. A kod vas je još i zagušljivo. Što li je svijet tako vlažan, hladan i ljepljiv?

PAŠA: Mislite li vi počinjati? Noć odmiče, postaje hladno.

ANTUN: Mi smo od jutros spremni, samo čekamo da se tvojoj milosti prohtije.

PAŠA: Prohtjelo se njoj otkako su je prvi srsi prošli.

(Antun se obraća jednom poslužitelju, on daje znak drugima i svi počinju prolaziti kroz gomilu, raspoređujući ljude i oslobađajući prostor oko poznatoga grma/ka- pelice, gdje treba biti pozornica. Posjetioci se, dakle, okupljaju u dvije grupe, između kojih je prolaz s grmom/kapelicom/pozornicom na kraju.)

POSLUŽITELJI: Počinjemo, počinjemo! Molim vaše milosti da se razmaknu! Kad biste oslobodili prostor!

PAŠA: (muftiji) Dobro si ono neki dan rekao, a i kadija je dobro muselimu objasnio. Mislim da ćeš biti zadovoljan.

EJUB: Hoću sigurno, toliko sam smrznut da ću svime na svijetu biti zadovoljan.

PAŠA: Ja ozbiljno mislim da hoćeš.

EJUB: I ja, najozbiljnije. Smrznut čovjek je ravnodušan i zadovoljan sa svim, kao i svi ovdje.

DIVKOVIĆ: (Na rubu »pozornice«, nakon što se gomila smirila) Neki dan mi je jedan učeni čovjek otvorio oči rekavši da je naša Bosna čista unutrašnjost, zapravo mjesto na kojem se susreću vanjski i unutrašnji, ovaj i onaj svijet. Tada mi se objasnilo da naše ovdašnje nevolje dolaze od viška duševnosti, od toga što je Bosna previše unutra da bi za ovaj svijet bila dovoljno dovršena i da bi stvorenja u njoj bila dovoljno uska. Zato sam razumio milost naših vlasti koje su odobrile ovo prikazanje, i čak nas ponukale na njega, kao znak da se počnemo skućivati i dovršavati za ovaj svijet. Onda kad steknemo sva vanjska obilježja stvorenja od ovog svijeta, kad potpuno

pripadnemo vanjskome, nećemo imati ovoliko duševnosti, manje ćemo držati do živog pojedinačnog života, ali ćemo možda biti sposobniji za boravak u ovome svijetu. Možda tako treba biti. Ali ja sam zapravo samo htio preporučiti vašoj milosti jednu priču...

(Vika iza »scene«, glasovi, gužva. Na pozornicu istrčava čovjek s krvavom glavom u rukama, toliko krvavom da se doslovno cijedi s nje. To je glava iz Divkovićeve prikazanja, nanovo okrvavljena za predstavu, ali je sada, na slabom svjetlu, upadljiva njezina sličnost sa Franjinom glavom.)

ČOVJEK: (S glavom) Ubi ga iz čista mira! Na mjestu ga ubi.

DIVKOVIĆ: (Prigušeno) Franjo. (Pada na koljena) Zar na tvoj dan, dobra svetice mučenice?! U tvoju sam se zaštitu uzdao, sveta Kato, za tebe sam radio i od tebe štiti očekivao. (Na trenutak klone, onda dignu lice) Molim te, moli svoju drugu Djevicu, oživite ga! Neka sa mnom bude šta hoće, nek se moja taština na meni polomi, samo neka dobri brat Franjo bude živ! I ne dajte sirotinju, ovo su oni da sirotinju sataru. (Kratka, usredsrijeđena molitva) Dajte mi znak! (Svjetla se zaljuljaju, zapravo na časak zadrhte) Franjo! Uslišen sam, Franjo, pokazalo mi je da sam uslišen. Pojavi se, opet živ. Uskrsni! (Jako) Franjo!

FRANJO: (Kostimiran kao Manigodo, ispetlja se iz grma, u kojem je bio sakriven. Drhti od hladnoće i treme, začuđeno gleda Divkovića na koljenima i šuti, ne razumijevajući.)

DIVKOVIĆ: Progovori!

FRANJO: Šta? Pa ne počinjem ja, najprije treba Josip kralja Makžencia, pa...

DIVKOVIĆ: (Prema nebu) Hvala!

FRANJO: Nema na čemu, mogao si to i ti znati. (Ode i ponovo se zavlači u onaj grm da čeka svoj prizor.)

(Zaglušujuća piska miševa sa svih strana. Pavao istrčava na pozornicu u svome »civilnom odijelu« i vuče Divkovića.)

PAVAO: Ubili su nam ga!

DIVKOVIĆ: Otkud se tebe tako, zar nisi...?

PAVAO: Ubilo ga, Derviša!

EJUB: Dervišu!! ! (Odjuri prema kući, gomila za njim. Miševi se udaljavaju i valjda odvođe gomilu za sobom. Ili se to samo nadamo, zato što im se glas prigušuje? Kadija kreće na suprotnu stranu, kao da se iskrada. Paša ga zaustavlja i pokazuje mu na muselima.)

PAŠA: Ispitati i onoga smiriti, pa se onda sklanjati. (Odlazi)

KADIJA: (pokazuje muselimu za Ejubom i gomilom): Ispitati i onoga smiriti. (Odlazi za pašom)

DIVKOVIĆ: (Sjedi, sasvim slomljen) Bože! Oče, Sine i Sveti Duše! Šta sam dužan učiniti, da čudo bude moguće? I njima. I ovdje?

O autorima drama

IBRAHIM KAJAN

Rođen je u Mostaru 1. novembra / studenog 1944. godine.

Osnovnu i srednju školu završio u Mostaru, Pedagošku akademiju u Dubrovniku, a Fakultet za defektologiju u Zagrebu. Doktor je humanističkih nauka - polje književnosti.

U Zagrebu je kraće vrijeme radio u izdavaštvu, zatim gotovo dvije decenije kao viši bibliotekar, a od 1992. je glavni urednik časopisa "Behar", pokrenutog u Kulturnom društvu Bošnjaka "Preporod" Hrvatske. Radio Zagreb mu je emitovao pet radio-igara, od kojih je jedna za djecu, a Radio Federacije BiH "Katarinu Kosaču - Posljednju večeru" , koja je doživjela i vrlo uspješnu scensku izvedbu.

Laureat je zagrebačke književne nagrade "Antun Branko Simić" za 1973. godinu (za rukopis knjige "Kuću dok nađeš"), a dobitnik je i nagrade Planjax za najbolju zbirku pjesama u 2003. objavljenoj u BiH (za knjigu "Druga bajka").

Od 2001. godine je bio pomoćnik ministra za kulturu u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona. Bio je jedan od osnivača Fakulteta humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, te profesor i dekan na istom Fakultetu.

Živi u Zagrebu i Mostaru.

SAFET PLAKALO

Jedan od osnivača Sarajevskog ratnog teatra, prvi njegov direktor u tri mandata, dramski pisac i pozorišni kritičar, je rođen 4. marta / ožujka 1950. godine u selu Plakali, pokraj Pljevalja u Crnoj Gori, a preminuo 19. marta 2015. godine u Sarajevu.

Mada se afirmisao kao jedan od darovitijih pjesnika, svoju prvu knjigu poezije objavio je tek 2003. godine, povodom 25-te godišnjice dramatičarskog debija na teatarskoj sceni. U početku svoje karijere posvetio se novinarstvu, bio član prve redakcije Sarajeva 202, a sarađivao je sa mnogim pisanim medijima, te bio stalni pozorišni kritičar "Večernjih novena", kao i stalni saradnik Zajednice profesionalnih pozorišta BiH i urednik edicije Prva izvođenja.

Svoj prvi dramski tekst "Vrh" ispisuje 1976. godine čija je praiizvedba bila godinu dana kasnije na sceni Kamernog teatra 55. Nakon toga, Plakalo piše drame "Iza šutnje" (1977.) i "Nit" (1982.), te "Phoenix je sagorio uzalud" (1984.), "Balada o ex šampionu" (1985.), "Lutkino bespuće" (1990.), te 1992. godine "Sklonište" u saradnji sa Dubravkom Bibanovićem, "Memoari Mine Hauzen" (1995.), "Hazreti Fatima" (1999.) i "U traganju za bojom kestena" (2004.). U tom periodu piše i radio drame "Koncert za klavir i svjetlost" (1977.), "Preparirano proljeće" (1979.), "Balada o Modrinji" (1980.). Autorom je i libreta za muzički teatar "Omer za naćvama" i autor songova za predstavu "Kraljice" i "Oblačna nebesa".

Za vrijeme Plakalovog petnaestogodišnjeg angažmana kao direktor teatra, SARTR je postao jedan on prestižnih bosanskohercegovačkih teatar, repertoarski profiliran i prepoznatljiv po vrhunskim redateljskim i glumačkim ostvarenjima, te je 2003. godine Sarajevski ratni teatar dobio Šestoaprilsku nagradu grada Sarajeva.

ZLATKO TOPČIĆ

Rođen je 30.aprila / travnja 1955.godine u Sarajevu. Diplomirao je 1977. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Bio je pokretač, glavni i odgovorni urednik lista za književnost "Slovo", priređivač panorame bosanskohercegovačke ratne priče na engleskom jeziku *Forgotten Country* (1997) i antologije članova Društva pisaca Bosne i Hercegovine *The Best Of* (2000), član Upravnog odbora Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina - Soros fondacija, a radio je i na projektima UNESCO-a.

Radio Sarajevo emitirao je nekoliko njegovih radio drama: *Sretna novogodišnja noć* (1977), *Intervju* (1978), *Vanredna situacija* (1987), *Hodati na vrhovima prstiju* (1988), *Čezare Lombrozo* (1989), *Kulin* (1990), *Listerova mašina* (1991), *Kako Musa dere jarca* (1992) i *Stanislavski bi bio zadovoljan* (2007). Tri puta je pobijedio na anonimnim konkursima Radio Sarajeva (1978, 1987 i 2007) s dramama *Intervju*, *Vanredna situacija* i *Stanislavski bi bio zadovoljan*.

Scenarist je TV filma "Kolaps" (1985) i četiri dokumentarna filma: "U najboljim godinama" (1994), "Čudo u Bosni" (1995), "Odazivam Ti se, Bože" (1996) i "Krv i mošus" (1997).

Napisao je scenarije za igrane filmove "Remake" (2003, režija Dino Mustafić) i "Ostavljeni" (2010).

Član je Društva pisaca Bosne i Hercegovine, P.E.N. Centra Bosne i Hercegovine, Udruženja filmskih radnika u Bosni i Hercegovini, Međunarodne asocijacije scenarista, Američke asocijacije scenarista, Concordia organizacije u New Yorku i Kraljevskog instituta za međunarodne poslove u Londonu (Chatham House).

DŽEVAD KARAHASAN

Rođen je u Duvnu, danas Tomislavgrad 1953.godine. Južnoslovenski i bosanskohercegovački je književnik, dramatičar, esejist, romanopisac.

U rodnom je gradu završio osnovno i gimnazijsko školovanje. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, studij komparativne književnosti i teatrologije, a u Zagrebu, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, branio je doktorski rad. Dugi niz godina učestvovao je u uređivanju sarajevske revije "Odjek", te dramaturg u zeničkom, tada Narodnom pozorištu.

Od 1986-1993. je bio docent za dramaturgiju i historiju drame na Akademija scenskih umjetnosti u Sarajevu. Vršio je i dužnost dekana ASU. Bio je glavni urednik časopisa za teoriju i kritiku umjetnost "Izraz" u Sarajevu.

Nakon odlaska iz Sarajeva (1993) zbog rata u BiH, živi u Grazu. Od 1994-95. godine gostujući je profesor na Univerzitetu u Salzburgu, 2001. u Innsbrucku, a u Berlinu od 2009-10. 1995.

Piše Dževad Karahasan drame, romane, pripovjetke, eseje, historiju i kritiku teatra i učestvuje kao pozorišni reditelj. Njegovi pozorišni komadi igraju se u Austriji (Beč, Krems, Hallein, Eisenstadt, Salzburg, Villach, Klagenfurt), Njemačkoj (Gera, Erfurt, Berlin, Leipzig), Bosni i Hercegovini (Sarajevo), Ukrajini (Odesa), Češkoj (Prag, Hradec Králové, Brno), Kosovu (Priština), Poljskoj (Szczecin), Singapuru (Singapore Arts Festival) i SAD (Washington D.C.).

ANTHOLOGY OF BH DRAMA THEATER MEETINGS**First volume****S u m m a r y**

The particularity of the Brcko theaters / theaters meetings and the specificity of the expressive festival features is given by the domestic drama. That is, a drama written in one of the languages (Bosnian, Croatian, Serbian) spoken by the constituent peoples in Bosnia and Herzegovina. This is the basic light motif of the Brcko Festival. Performances based on the dramatic proposal of one of the authors who write in one of the three languages mentioned above may participate in the Festival, but the award for the best dramatic text, each year according to the rules of the meeting, may be won by a writer who is from BiH or who is domiciled in this country. In this way, one wants to popularize and promote the domestic drama and the domestic writer in the narrowest sense, and in the wider South Slavic dramatic writer's oeuvre. The dramatic texts performed at the festival stage in Brcko constitute a visible intercultural and intertextual dialogue that is dedicated to theater and drama.

Since the eighteenth years of the third millennium were thirty-five Meetings of theaters / theaters, that is, there were forty-five years of organizing them, there was nothing more logical than to publish the "Anthology of BH Drama of Theater Meetings", which covers the awards dramatic texts from 2002 to the year XXXV Meetings in a row. Why since 2002? Due to the fact that the Meetings were renewed in the aforementioned years, after a ten

year break in organizing them, the devastating destruction that then affected both the Bosnian and the entire South Slavic society. And because of these XIX Meetings, particular emphasis has been given to the domestic dramatic text. Much more than at the previous eighteen festivals held, which were organized from 1974 to 1991.

In this way the playwright at the Theater / Theater Meetings occupies a special place in the structure and performances, as well as in the festival events.

Key words: Anthology - Dramatic Writer - Dramatic Text - Festival – Theater Meetings - Home Drama.

